

**JAN
ŻABCZYC**

SYMFONIJE ANIELSKIE

BIBLIOTEKA PISARZY STAROPOLSKICH

zespół redakcyjny

Adam Karpiński (przewodniczący)

Krzysztof Mrowcewicz

Ariadna Masłowska-Nowak (sekretarz)

12

TOM

INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Instytut Badań Literackich PAN
Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”

**Biblio
teka
Gisarzy
Staropolskich**

**JAN
ŻABCZYC**
SYMFONIE ANIELSKIE

WYDAŁ
ADAM KARPIŃSKI

IBL Instytut
Badań
Literackich
Wydawnictwo 1998 Warszawa

PRO
CULTURA
LITTERARIA

Redakcja

Ariadna Masłowska-Nowak

Korekta

Krystyna Petryk

Projekt okładki

Małgorzata Żarska

Opracowanie typograficzne

Adam Rysiewicz

Skład i łamanie

Wydawnictwo IBL / Helena Dziurnikowska

Książka dofinansowana ze środków Komitetu Badań Naukowych

© Copyright by Adam Karpiński, 1998

© Copyright by Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”, 1998

© Copyright for this edition by Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 1998

Druk i oprawa

Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN
im. Stanisława Kulczyńskiego Sp. z o.o.

ISBN 83-87456-25-X

WPROWADZENIE DO LEKTURY

Symfonije anielskie, niewielki tom pieśni na Boże Narodzenie wydrukowany po raz pierwszy w 1630 r., postrzegane są jako część dzieł kolędy polskiej, tego gatunku pieśni religijnej, który przeniknął najmocniej w narodową kulturę. *Przybieżeli do Betlejem pasterze*, kolęda¹ zapisana u Żabczyca jako *Symfonia trzydziesta pierwsza*, bliska jest każdemu na równi z pieśnią *Bóg się rodzi, moc truchleje* Franciszka Karpińskiego. I Żabczyc, i Karpiński, znani z nazwisk autorzy kolęd, należą jednak do wyjątków w tej z reguły anonimowej twórczości, której początki w Polsce, przynajmniej wedle zachowanych zapisów, sięgają XV stulecia. Pieśni Żabczyca, podobnie jak arcykolęda Karpińskiego, porzuciły swego autora, wiodąc żywot własny, odmieniając się w wielokrotnionym i powszechnym śpiewaniu na cześć Dzieciątka z Betlejem. Dla historyka literatury ten utracony stempel autorski nie jest jednak rzeczą obojętną, a w przypadku Żabczyca zwykła przyzwoitość domaga się zwrócenia uwagi na nazwisko twórcy. *Symfonije anielskie* bowiem długo przypisywano komu innemu, a później starano się, w imię niezrozumiałych ambicji rekonstruowania anonimowej twórczości plebejskiej lub ludowej, umniejszyć rolę autora, widząc w nim tylko obdarzonego intuicją zbieracza i redaktora powszechnie śpiewanych pieśni.

Było to tym łatwiejsze, że Żabczyc nie był postacią z pierwszego szeregu twórców, a jego biografia nie jest właściwie znana². Nie wiemy, kiedy się urodził, nie wiemy nawet, co oznacza „Z.” w podpisie:

---

¹ Konsekwentnie dla określenia gatunkowego symfonii używamy terminu „kolęda”, stosowanego powszechnie na oznaczenie pieśni bożonarodzeniowej dopiero od wieku XIX; w czasach Żabczyca „kolęda” oznaczała upominki i życzenia składane na Nowy Rok.

² Najpełniejszą monografię Żabczyca ogłosił Mieczysław Piszczkowski: *Pisma Jana Żabczyca*, Lwów 1937.

Jan Z. Żabczyc, domyślając się, że jest to inicjał drugiego imienia: może Chryzostom (Złotousty), jak sugeruje Estreicher³. Nie pozostawił, poza *Symfonijami*, dzieł, którymi przeszedłby do historii literatury, jakkolwiek pomiędzy rokiem 1605 a 1630 regularnie ukazywały się druki, zwłaszcza panegiryczne, podpisane jego nazwiskiem. Pierwsze, z czasów Dymitriady, wiąże go z rodziną Mniszchów, później obsługiwał – to słowo wydaje się tu zupełnie stosowne – rodziny Kotkowskich, Gołuchowskich, Krasickich, Bylinów, oddając swe pióro również krakowskim mieszczańom, rodzinom Baryczków i Schedłów. Popularność zapewniły mu zbiory sentencji moralnych, które sytuować możemy pomiędzy *Żywotami filozofów* Marcina Bielskiego a *Disticha Catonis*. Trzy skomponowane w tym duchu zbiorki: *Praktyka dworska* (1615), *Etyka dworskie* (1615) oraz *Polityka dworskie* (1616) wielokrotnie były wznawiane i przepisywane, co świadczy, że trafiały w gust czytelników. Z sentencji zapisanych w postaci zwięzłych maksym lub wierszowanych dystychów korzystał również Salomon Rysiński, autor pierwszego zbioru polskich przysłów (*Proverbiorum Polonicorum... centuria decem et octo*, 1618), co warto podkreślić i uznać Żabczycowe druki za jedne z ważniejszych źródeł XVII-wiecznej paremiografii. Kontynuacją tych prac był zbiorzek popularnych maksym ujętych w czterowersowe wierszyki złożone trzynastozgłoskowcem. Czterdzieści cztery takie tetragrammata wydał Żabczyc w Krakowie w 1529 r. pod tytułem *Quaternio, w którym się wyrażają Boskie sprawy niepojęte, aniołów, nieba, żywiołów powinności i obyczaje ludzkie*, oraz skróconą wersję, złożoną już tylko z dwudziestu pięciu strof, zatytułowaną *Czwartak nowy, w którym się wyrażają obyczaje ludzkom rozmaitego stanu* (Kraków 1929, drugie poprawione wydanie: Kraków 1630). *Czwartak* okazał się przebojem czytelniczym epoki rękopisów i jego kopie znajdują się w wielu szlacheckich sylwach. Inna sprawa, że do autorstwa tego zbiorku pretenduje również Daniel Naborowski, który wersję bogatszą o dwa czterowersze dedykował Krzysztofowi Radziwiłłowi, i między tymi dwoma poetami przyjdzie wybierać, chcąc ostatecznie ustalić autorstwo. Miał absolutną rację Mieczysław Piszczkowski, pisząc przy okazji omawiania utworów Żabczycy o tego rodzaju sytuacjach: „W pierwszych dziesiątkach XVII w. istniała u nas jakaś konfraternia pisarsko-złodziejska, która przy czynnym współudziale drukarzy krakowskich (Piątkowski, Filipowski, Skalski) puszczala w obieg druki, będące owocem wielokrotnych nadużyć”⁴.

³ K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. XXXIV, s. 21.

⁴ M. Piszczkowski, op. cit., s. 4.

Do sprawy owej „pisarsko-złodziejskiej konfraterni” jeszcze wróci-
my. Tymczasem warto odnotować, że Żabczyc-panegirysta stał się
w drugim dziesięcioleciu XVII w. producentem literatury popularnej,
potrafiącym dość dobrze wsłuchiwać się w potrzeby czytelników, którzy
oczekiwali dzieł nie nazbyt wielkich, ale zajmujących. Do nich adresował
zbiorek wierszy zatytułowany *Kalendarz wieczny*, dający się umieścić
w nurcie tzw. literatury frantowskiej czy sowizdrzalskiej. Po części jest
to parodia rad i prognostyków astrologicznych, po części – zbiór epigra-
matów humorystycznych, choć zawiera też „kilka wierszy lirycznych nie
pobawionych wdzięku, np. opis wiosny i zimy”⁵. Sam autor (podobnie
jak drukarz) pozostał w ukryciu, ale tak, by można było odszyfrować
nazwisko z akrostychu zawartego w wierszu *Do towarzysza*:

Jowisz mi to rozkazał zaraz, gdy usłyszał,
Abym ci nowomyslny kalendarz przypisał,
Na co się ja wzdygając, ważyłem się tego,
Że to za wdzięczne przyjmiesz jak od sługi swego;
Astrologowie bowiem w piśmie nauczeni,
Będzie (mówią) pogoda, a też się wnet czas znieni.
Co ja widząc, pisałem ten *Kalendarz wieczny*,
Za prawdę, że już z niego możesz być bezpieczny.
Jedni złoto darują, a drudzy klejnoty,
Ciebie proszę, weźm z chęcią tej kęs mej roboty.⁶

Odnalezienie Żabczycy wśród twórców literatury popularnej, nazy-
wanej często i chyba niesłusznie „mieszcząską”, zbliża nas po trosze
do *Symfonij anielskich*, które powstawały do pewnego stopnia w kręgu
pieśni powszechnie wykonywanych, używających kolędom swoich me-
lodii. Zanim jednak zatrzymamy się przy *Symfonijach* wspomnieć trze-
ba o jeszcze jednym dziełku Żabczycowym, niewielkimi rozmiarami dru-
czku, który w 1617 r. Bazyli Skalski wydał w Krakowie pod tytułem
*Traktat nowy o Zwiastowaniu anielskim Naświętszej Pannie... Przy tym
jest i drugi traktat, jako Herod rozmawia ze Trzemi Królmi o Chrystusie
Panie nowonarodzonym... Jana Z. Żabczycy*. Jest to bodaj pierwsza (czy
też pierwsza zachowana) w Polsce próba misterium na okres świąt
Bożego Narodzenia, w tym przypadku składająca się z trzech aktów,
prezentujących scenę Zwiastowania oraz dwie sceny w pałacu Heroda:

⁵ K. Estreicher, op. cit., s. 13.

⁶ *Kalendarz wieczny*, wyd. J. Łoś, Kraków 1911 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, nr 62), s. 35 – wydanie z unikatowego egzemplarza szwedzkiej biblioteki w Strengnäs (sygn. Q. 287). Zob. też K. Badecki, *Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku*, Lwów 1925, s. 143-147.

narady króla z doradcami i rozmowy z przybyłymi właśnie ze Wschodu Trzema Królami. Nie wnikając w ocenę dziełka, sprawiającego wrażenie fragmentu większej całości, przytoczmy kilka wersów o przepowiedniach towarzyszących narodzeniu Jezusa:

Znaki tego są pewne. Engadzkie winnice
zakwitły, objaśniając rodzenie Dziewice,
która męża nie mając, porodziła Syna.

[...]

Jest o tym wieść Sybille, iż Bóg prawdziwy
miał zstąpić na te niskie, padolne ciemności
i narodzić się dziwnie z Panieńskich wnętrzności,
który ma rozkazować światu okrągłemu
i tenże będzie Panem niebu wysokiemu.
I znać, iż już przyszedł, bowiem niedawnego
czasu trzy słońca z nieba świeciły górnego.

Traktat nowy o Zwiastowaniu stanowi być może ślad głębszego zainteresowania Żabczyca tematem Bożego Narodzenia i dowodzi chyba, iż znacznie później wydane *Symfonije anielskie* powstawały w przeciągu dłuższego czasu, tym bardziej, że cytowany wyżej fragment zawiera sporo sformułowań powtórzonych w *Symfoniach*. I tak na przykład w Symf. III, w. 37-39: „Troje słońca zabłysnęły / i winnice zakwitnęły / Engadzkiej Góry”, w Symf. XI, w. 21-23: „winnice / engadzkiej macicy / rozkwitnęły”, a w Symf. XXIX, w. 23: „żeś się narodził z Panieńskich wnętrzności”. Zwracam uwagę na te podobieństwa, bo stanowią argument potwierdzający autorstwo *Symfonijsanielskich*⁸, które już w rok po pierwszym wydaniu padły ofiarą owej wspomnianej „konfraterni pisarsko-złodziejskiej”, grasującej w drukarniach pierwszej połowy XVII w.

Żaden z druków *Symfonijsanielskich* nie podawał autora na karcie tytułowej i dopiero pod wierszem *Do Czytelnika* na jej odwrocie znajdował się podpis: Jan Z. Żabczyc. Tak było w dwu pierwszych znanych nam edycjach z 1630 r.⁹ Już jednak w roku następnym (1631) drukarz Marcin Filipowski dokonał drobnego retuszu. Dysponując składem pierwszego wydania, wznowił dziełko po raz trzeci, zmieniawszy jednak

⁷ Cyt. wg unikatowego egzemplarza: BUW, sygn. 4.22.5.58, k. B₂r. Druk opatrzony jest tylko dedykacją dla biskupa Marcina Szyszkowskiego, podpisaną przez Skalskiego, choć zazwyczaj Żabczyc sam opatrywał swe dziełka tego rodzaju przedmowami. Nie można wykluczyć, że Skalski wydrukował bez wiedzy autora fragment misterium, którym akurat dysponował.

⁸ Zob. M. Piszczkowski, s. 73, 76, 85-86; por. też uwagi o wierszu *Do Czytelnika* w „Objaśnieniach”, s. 79-80.

⁹ Rozróżnienie druków i ustalenie wydań w „Komentarzu edytorskim”, s. 67-69.

pierwszy arkusz tak, że pod wierszem *Do Czytelnika* znalazł się podpis Jana Karola Dachnowskiego – wierszopisa i panegirysty nieco młodszego od Żabczyca – który chyba akurat wówczas „współpracował” z jego oficyną, wydając pod własnym nazwiskiem przeredagowany tekst misterium rezurekcyjnego Mikołaja z Wilkowiecka¹⁰. Czym się obaj kierowali, zawłaszczając kolędy Żabczycowe, nie wiemy, tak jak nie znamy powodów, dla których po dziesięciu z górą latach (1642) w tej samej drukarni wydano *Symfonije* ponownie z nazwiskiem właściwego autora. Sądzić jednak można, że w 1631 r. Żabczyc już nie żył, a *Symfonije anielskie* były jego ostatnim utworem. Po roku 1630 nie ukazał się bowiem żaden jego nowy tekst, a jedynie wznowienia.

Spór o autorstwo kolęd zawartych w *Symfonijach anielskich* nie ogranicza się tylko do ustalenia właściwego podpisu pod drukiem zbioru. W tej zresztą kwestii rzecz jest przesądzona na korzyść Żabczyca. Pozostaje natomiast pytanie dotyczące oryginalności kolęd i udziału Żabczyca w ich powstawaniu. Piszący o *Symfonijach* zajmują często stanowisko pośrednie, pomiędzy opinią Mieczysława Piszczkowskiego, skłonного widzieć w Żabczycu raczej redaktora, wygładzającego formę już istniejącego materiału¹¹, a zdaniem Juliana Krzyżanowskiego, który podkreślał, że *Symfonije* są zbiorem autorskim, oryginalnym zarówno w sferze tematycznej, jak i formalnej¹². *Dzisiejsze spojrzenie na ten zbiór na tle tradycji polskich kolęd każe przyznać rację drugiemu z badaczy i nie sprowadzać Żabczyca do roli wydawcy. Nie ma żadnego dowodu na to, że którakolwiek z kolęd zawartych w *Symfonijach* funkcjonowała w obiegu wcześniej, tj. przed rokiem 1630.*

Inwencja Żabczyca i związana z nią oryginalność symfonii polega, paradoksalnie, na umiejętności korzystania z istniejącej tradycji literackiej, zwłaszcza melicznej, zarówno religijnej, jak i świeckiej. Nieocenionym źródłem dla poznania zamysłów autora na tym polu jest zachowana w ocalałym egzemplarzu najstarszego wydania *Instrukcja* – skierowana do czytelnika wskazówki, jak kolędy śpiewać należy. Autor tłumaczy najpierw, że z powodu „krótkości czasu i defektu pewnego w typografi-

¹⁰ W roku 1631 w drukarni Filipowskiego ukazała się *Żywa historia o chwalebnyim Zmartwychwstaniu Pańskim* podpisana przez Dachnowskiego, która w istocie była powierzchniową przeróbką Mikołaja z Wilkowiecka; zob. J. Okoń, [wstęp do:] *Historija o chwalebnyim Zmartwychwstaniu Pańskim*, oprac. J. Okoń, Wrocław 1971.

¹¹ M. Piszczkowski, op. cit., s. 87.

¹² J. Krzyżanowski, *U kolebki pastorałek*, „Ruch Literacki” 10 (1935), 1, s. 1-5 (przedruk [w:] tenże, *Paralele. Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru*, Warszawa 1977, s. 320-327).

jej” nie zdołał załączyć „noty każdej symfonijej należącej” i tymczasowo („niż wygotowano będzie śpiewanie przystojne”) jako wskaźniki melodii podaje „noty tańców zwyczajnych w Polsce”, tj. incipity znanych pieśni, na których nutę można śpiewać zawarte w *Symfonijach* kolędy. Julian Krzyżanowski słusznie dostrzegł, że tłumaczenie się brakiem czasu i jakimś „defektem” to tylko wybieg zabezpieczający zapewne druk przed cenzurą, a Żabczycowe kolędy to w większości kontrafaktury wykorzystujące znane wszystkim melodie, często świeckie piosenki i tańce, wśród nich i takie, które można byłoby określić jako frywolne, czego przykładem taniec *Poszła niewiasta z kurem do miasta*¹³ – wzór muzyczny dla *Symfonii dziesiątej*.

Żabczyc nie ograniczał się przy tym tylko do przejmowania melodii. W wielu przypadkach popularna pieśń dostarczała frazeologię, rymy, była swego rodzaju inspiracją dla pieśni na Boże Narodzenie. Blisko połowa symfonii ma incipity w różny sposób zależne od swego muzycznego pierwowzoru. I tak zapisanej w instrukcji „nocie”: „Hojże nabroila” odpowiada incipit: „Ach, zła Ewa nabroila...” (Symf. II); „nocie”: „Trudna rada, namilsza moja” – incipit: „Trudna rada, Józefie kochany...” (Symf. XII); „nocie” ruskiej pieśni: „Czem, czem, czem, czemu boso chodzisz” – incipit: „Czem, czem, czem, czemu ubogo leżysz...” (Symf. XX); „nocie”: „Gdzieś bywała, Amarylli” – incipit: „Gdzieście, o zacni królowie...” (Symf. XXV); „nocie”: „Kazał ci mi pop” – incipit: „Kazał ci mi ktoś...” (Symf. XXXV). Szczególnie wyrazistym przykładem przejmowania gotowych struktur jest *Symfonia czternasta* zaopatrzona w „notę” znanej piosenki-tańca o incipicie: „Jechał chłop do miasta”, zachowanej w druku *Pieśni i tańce zabawam uczciwym gwoli* (1614). Pierwszą strofę tańca (w. 1-4)¹⁴:

Jachał chłop do miasta,
Spadła mu z wozu niewiasta.
Obejrzał się po chwili,
Ali niewiasta w mili.

odnajdujemy w dwu fragmentach kolędy (w. 1-2, 9-12):

Z raj,u, pięknego miasta,
wygnana jest niewiasta
[...]

¹³ Zob. *Polska liryka mieszczańska. Pieśni – tańce – padwany*, oprac. K. Badecki, Lwów 1936, s. 122-124.

¹⁴ Cyt. [za:] tamże, s. 131-132.

Wędrując Adam z raju,
gdy stanął w ziemskim kraju,
obejrzał się po chwili,
alić dalej niż w mili.

Podobnie klótnia chłopa i baby (w. 23-24, 27-28):

Byś była dobra żona,
Siadałabyś ty doma
[...]

Byś ty był dobry mąż,
Narządziłbyś dobrze wóz;

zamieniła się w narzekania Adama na Ewę (w. 25-26, 29-30):

Byś była dobra żonka,
słuchałabyś małżonka
[...]

Azam ja niedobry mąż?
Widząc, że cię zdradził wąż
[...]

Takie wyzyskanie pieśni popularnej nie jest normą dla całych *Symfonij anielskich*, ale świadczy o charakterze inwencji autora zbioru, włączającego w obręb kolędy nowe dla niej repertuarowe obszary. Nie zawsze musiało się to wiązać z kontrafakturą. Oto na przykład *Symfonia trzydziesta wtóra* (inc.: „Po kolędzie *omnes ad vos* pójdziemy...”), będąca kontrafakturą popularnej kolędy *Święty Szczepan po kolędzie gdy chodził*, przejmuje frazeologię i całe zwroty z popularnej *Kolędy chłopskiej*, drukowanej w *Kiermaszu wieśniackim* Jana z Wychylówki (zob. „Objaśnienia”), co nie oznacza bynajmniej niewolniczego naśladowania tekstu. Żabczyc odwoływał się po prostu do tego, co czytelnikowi jego zbioru było znane, do tych melodii, tych tekstów, które już utrwaliły się w tradycji i mogły dawać pewność, że na ich pniu *Symfonije anielskie* zaszczipią się łatwiej, uznane zostaną za własne.

Kontrafaktura – w czasach Żabczyca częsty sposób rozszerzania zasobu pieśniowego – wiążąca temat Bożego Narodzenia z melodiami popularnymi, otworzyła nową drogę dla polskiej kolędy, komponowanej na nutę modnego tańca i pieśni¹⁵. Bardzo wyraźnie owo nowatorstwo,

¹⁵ Zob. S. Nieznanowski, *Barokowe kolędy polskie*, [w:] *Necessitas et ars. Studia staropolskie dedykowane Profesorowi Januszowi Pelcowi*, red. B. Otwinowska [i in.], Warszawa 1993, t. 1, s. 113-121.

bo tak je wypada nazwać, widać w porównaniu z zachowanymi kolędami wieku XVI, których melodie w przeważającej części wzorowane były na muzyce chorałowej, bądź też nawiązywały, w grupie pieśni zwrotkowych, do melodii pieśni łacińskich¹⁶. Porównanie z dotychczasowym repertuarem pokazuje też, że wraz z nowymi „notami” poszerzony został zasób motywów tematycznych kolęd, a motywy stare zostały odświeżone.

Tematy *Symfonii anielskich* luźno tylko są związane z kalendarzem liturgicznym i nie zawsze da się określić przynależność poszczególnych tekstów do świąt Bożego Narodzenia, Nowego Roku czy Trzech Króli. Nad zbiorem *Żabczyca* unosi się duch barokowej *varietas*, pozwalający na ciągłą zmianę nastroju, tematu, rytmu symfonii. Najwięcej, bo blisko połowa kolęd rozwija tradycyjne w kantykach bożonarodzeniowych wątki teologiczne, eksponujące paradoksy człowieczej natury Nowonarodzonego, Boski plan odkupienia z motywem grzechu Adama i Ewy oraz uwalnianych z otchłani „cnych Ojców”, a przede wszystkim tajemnicę narodzin Jezusa „z Panny przeczystej”. W tradycji kolęd mieszczą się też wsparte przekazami apokryficznymi symfonie osnute wokół Pokłonu Trzech Króli, postaci Heroda i ucieczki Świętej Rodziny do Egiptu.

Na tym tle wyróżniają się zaś jako niewątpliwa nowość rozrzucone po zbiorze kolędy pasterskie, opowiadające na wiele sposobów historię pasterzy w noc betlejemską, wprowadzające klimat emocjonalny i realia chłopskiej prostoty. Tak będzie w *Symfonii dwudziestej trzeciej*, opisującej niepokój zbudzonego ze snu jakiegoś Kuby czy Macieja (w. 1-8):

Wstawszy pasterz barzo rano,
wyszedł z budki, wlaźł na siano,
boć go czczyca zejmowała,
jaka przedtym nie bywała.

Czeka długo, czeka mało,
co sie w polu będzie działo.
Strach go zewsząd obejmując,
bo śpiewanie z nieba czuje.

¹⁶ W.K. Marchwica, *Właściwości muzyczne kolęd polskich XVI-XVIII w.*, [w:] *Z kolędą przez wieki. Kolędy w Polsce i w krajach słowiańskich*, red. T. Budrewicz, S. Koziaara, J. Okoń, Tarnów 1996, s. 165. Zob. też K. Wilkowska-Chomińska, *Muzyka kolęd polskich w okresie średniowiecza i renesansu*, [wstęp do:] *Kolędy polskie. Średniowiecze i wiek XVI*, red. J. Nowak-Dłużewski [i in.], Warszawa 1966, t. 2: *Opracowania*, s. 9-16.

Podobnie w *Symfonii dwudziestej wtórej*, gdy pasterze zastanawiają się nad godnymi darami (w. 25-28, 33-36):

„A cóż Mu tam darujemy,
takiego Pana gdy najdziemy?”
„Ja baranka białego,
a ty, Kuba, czarnego [...]”

„I Matce potrzeba co dać,
że nam da Syna oglądać.”
„Weźmi masła garnuszek,
ja wezmę koszyk gruszek [...]”

Kolędy pasterskie są często u Żabczyca dialogami, a nawet rozbudowanymi scenkami rodzajowymi, jak w wyżej cytowanej symfonii, gdy (w. 49-72) Józef mimo nalegań nie chce wpuścić pasterzy do szopy, bo „są tam teraz Królowie”, w końcu jednak pozwala im wejść w imię równości wszystkich (przecież „kłęczą przed Nim tam bydłeta”) adorujących Dzieciątko. Kolęda dialogowana jest zresztą charakterystyczna dla całego zbioru, co znowu w dużej części wynika ze związków z pieśnią popularną. W śpiewanych rozmowach pasterzy, pasterzy z Trzema Królami (Symf. IV), Maryi z Józefem (Symf. XVII), Maryi z Jezusem (Symf. XXI), czy człowieka z Nowonarodzonym (Symf. XX) widać także skłonność do teatralizacji sceny betlejemskiej, wiążącej pośrednio *Symfonije anielskie* już to z dramatycznymi pastorałkami bądź jasełkami, już to z udratyzowanym ludowym obrzędem kolędowania.

Symfonije anielskie z roku 1630, przełamując utrwalone przez poprzednie wieki konwencje, były ważnym i owocnym eksperymentem literackim w dziejach kolędy, dzięki któremu m.in. weszła ona w złoty okres swego rozwoju – w czasy Baroku przedłużającego się w głąb XVIII stulecia. Nieco tylko wcześniej od *Symfonij* temat Bożego Narodzenia stał się terenem poszukiwań nowych środków wyrazu na gruncie ściśle literackim, czego odbiciem były cykle bożonarodzeniowe (zwłaszcza *Rotuły na narodzenie Syna Bożego*) wydane w *Zbiorze rytmów* Kaspra Miaskowskiego (1 wyd.: 1612)¹⁷, a przede wszystkim *Wiryardz abo Kwiatki rymów duchownych o Dziecięciu, Panu Jezusie* Stanisława Grochowskiego (1 wyd.: 1607)¹⁸ – parafraza cyklu Jakuba Pontana, wprowadzająca do polskiej poezji o Bożym Narodzeniu barokową *varietas*,

¹⁷ Zob. K. Miaskowski, *Zbiór rytmów*, wyd. A. Nowicka-Jeżowa, Warszawa 1995 („Biblioteka Pisarzy Staropolskich”, t. 3).

¹⁸ Zob. S. Grochowski, *Wiryardz abo Kwiatki rymów duchownych...*, wyd. J. Dąbkowska, Warszawa 1997 („Biblioteka Pisarzy Staropolskich”, t. 8).

nie stroniącą od języka liryki miłosnej. Równoległe ze zbiorem Żabczyca Kasper Twardowski wydał trzyczęściowy cykl *Kolebka Jezusowa. Pastere. Trzej Królowie* (1 wyd.: 1630)¹⁹, malujący luźne epizody betlejemskie swojskimi farbami z tej samej, co Żabczycowa, palety. *Symfonije anielskie*, współgrające z wyrażanymi w tych tekstach nowymi tendencjami liryki religijnej, identyfikują się jednak przede wszystkim z formą meliczną i wnoszą do śpiewania o Bogu Nowonarodzonym własne parantele z pieśniami i tańcami liryki popularnej.

Dalsze losy zbioru i poszczególnych symfonii należą już do dziejów kołedy polskiej, która chadzała różnymi drogami, stając się częścią pozakościelnego obiegu i obrzędowości jasełkowej, przenikając do folkloru²⁰, rozwijając się za furta żeńskich klasztorów jako jedna z form ekspresji duchowości zakonnej i cząstka obyczaju klasztornej rekreacji²¹. Do zachowanego skarbcza kołęd karmelitańskich przeniknęła aż połowa *Symfonij anielskich*; znaczna ich część, pokonując czas nikomu nieznanymi ścieżkami, odnalazła się w kantyczkach, które ukazywały się od połowy XIX w. (poczynając od *Pastorałek i kołęd* Michała M. Mioduszewskiego – 1843) i notowały kołedy jako własność narodowej tradycji. Żywotność gatunku stała się w ten sposób udziałem pieśni Żabczyca, potwierdzając zarazem intuicję, każącą mu związać temat bożonarodzeniowy z popularnym śpiewaniem. Owo śpiewanie nie przypadkiem znalazło się w tytule Żabczycowego zbioru, nawiązującym przecież do najpierwszego hołdu oddanego Dzieciątku przez zastępy śpiewających anielskich chórów²².

¹⁹ Zob. *Staropolskie pastorałki dramatyczne. Antologia*, oprac. J. Okoń, Wrocław 1989, s. 322-331.

²⁰ Zob. B. Krzyżaniak, *Pogłosy „Symfonii anielskich” w repertuarze ludowym*, [w:] *Z zagadnień twórczości ludowej. Studia folklorystyczne*, red. K. Górski, J. Krzyżanowski, Wrocław 1972, s. 27-69.

²¹ Zob. też, *Kantyczki z rękopisów karmelitańskich (XVII / XVIII w.)*, Kraków 1977.

²² Zob. J. Okoń, *Kołęda jako fenomen kultury*, [w:] *Z kołędą przez wieki*, op. cit., s. 21.

SYMFONIE ANIELSKIE

abo

Kolęda

mieszkańcom ziemskim

od muzyki niebieskiej, wdzięcznym okrzykiem

na Dzień Narodzenia Pańskiego

zaśpiewane.

Które usłyszane Roku Pańskiego 1630.

Do Czytelnika

Nie mam w szkatule chudej arabskiego złota
ni rzemieślniczą ręką lanego klinota,
ani z gór sauromackich srebra brantowego;
ja to daję, co snadź mam najkosztowniejszego:
5 z rąk anielskich cytary i chwalebne strony,
którymi się Bóg cieszy na świecie widomy.
Dość na tym, że Hippokren bije Tobie czołem;
nie kartę, lecz animusz przyjm sercem wesole>m.

JAN Z. ŻABCZYC

INSTRUKCYJA

Iż dla krótkości czasu i defektu pewnego w typografiję nie włożono noty każdej symfoniję należące, przeto niż wygotowano będzie śpiewanie przystojne, podkładam noty tańców zwyczajnych w Polsce. Tym czasem autor z notami nagotuje, a teraz masz, jakie

5 mgły być noty:

	Pierwszej symfoniję	nota: O, nadobna Panno etc.
	Wtorej symf.	nota: Hojże, nabroiła etc.
	Trzeciej symf.	nota: Pomaga Bóg, piękna pani etc.
	Czwartej symf.	nota: Przy onej górze etc.
10	Piątej symf.	nota: W południową chwilę etc.
	Szóstej symfo.	nota: Kiedy Józef stary etc.
	Siódmej symf.	nota: Co będzie jadł etc.
	Ósmej symf.	nota: Pomaluśku Józefie etc.
	Dziewiątej symf.	nota: Hej nom ej, zielona idzie etc.
15	Dziesiątej symf.	nota: Posła niewiasta z kurem etc.
	Jedenastej symf.	nota: A cóż ja mam czynić etc.
	Dwunastej symf.	nota: Trudna rada etc.
	Trzynastej symf.	nota: Cóż mam czynić, pacholiczek etc.
	Czternastej symf.	nota: Jechał chłop do miasta etc.
20	Piętnastej symf.	nota: Abo ja będę, abo nie etc.
	Szesnastej symf.	nota: A wczora z wieczora etc.
	Siedmnastej symf.	nota: Za dawnych czasów etc.
	Ośmnastej symf.	nota: Kazał mi Seweryn etc.
	Dziewiętnastej sym.	nota: A ten kurek z kokoszą etc.
25	Dwudziestej symf.	nota: Czem bosso chodzisz etc.
	Dwudziestej 1 sym.	nota: Oj, Kozaczejku, panie mój etc.
	Dwudziestej 2 sym.	nota: Także jako Kozaczek etc.
	Dwudziestej 3 sym.	nota: Wstał nasz Bieniasz etc.
	Dwudziestej 4 sym.	nota: Com umyśliła etc.
30	Dwudziestej 5 sym.	nota: Gdzieś bywała, Amarylli etc.
	Dwudziestej 6 sym.	nota: A będziesz mię bijał etc.
	Dwudziestej 7 sym.	nota: Ucieszna panno etc.
	Dwudziestej 8 sym.	nota: Abo mię za mąż dajcie etc.
	Dwudziestej 9 sym.	nota: Od wschodu słońca etc.

- 35 Trzydziestej symf. nota: Ja skarżę sie, matusiu moja etc.
 Trzydziestej 1 sym. nota: Otóż tobie, pani matko etc.
 Trzydziestej 2 sym. nota: Święty Szczepan po kolędzie etc.
 Trzydziestej 3 sym. nota: Szczodry, dobry etc.
 Trzydziestej 4 sym. nota: Czemu chłopu ferezyją wzięto etc.
 40 Trzydziestej 5 sym. nota: Kazal ci mi pop etc.
 Ostatniej symfo. nota: I pójdę ja podle lasa etc.

Miłość na ziemię Słowo Przedwiecznej Mądrości
 w niepokalane ściągą Panięskie wnętrzości,
 aby człowiek mizerny, grzechem opasany,
 szedł do własnej ojczyzny każdy rozwiązany.

- 5 Dziwna to tajemnica, Boża łaska główna,
 żadnym językiem ani piórem niewymowna.

SYMFOIJE ANIELSKIE

SYMFOIJA PIERWSZA

Łaska nieba górnego dziwną rzecz sprawiła
u ludzi, Panna czysta Syna porodziła,
którego żaden rozum ogarnąć nie może.
Aftowane gwiazdami opuściwszy łożę,

5 spuszcza się na padolne Bóg wieczny niskości,
żywot sobie obrawszy Panińskiej w świętości,
kędę bez zmayı stanął, a stamtąd jak inny
do obory zstępuje. O, jakie nowiny!

Ł<a>czną odmianę czyni Ten, co jest bogaty:
10 Królewicz, patrz, przychodzi na ten świat bez szaty.
Członki Jego pieszczone w żłobie położono,
zimnem i niedostatkiem przykrym okrażono.

Królowie Mu z podarzem nisko się kłaniają,
osiel i wół Dzieciątka parą ogrzewają.
15 Wesół pokój ziemi śpiewają dworzanie,
sławę z chwałą, niebiescy, Tobie, wieczny Panie.

Zaczym każdy mieszkaniec w tym ziemskim kieracie,
dziś bądź ochotnym, a ty, gospodarzu bracie,
rozkaz wina nalewać; my śpiewać będziemy
20 nowe pieśni Dzieciątka i rozkołyszemy.

SYMFONIIA WTÓRA

Ach, zła Ewa nabroiła,
kłopotu nas nabawiła,
z wężem sama rozmawiała
i jabłuszka skosztowała,
5 nabroiła.

Adam z raju wypędzony
zostawił plód zarażony,
ale go z kłopotu tego
Matka Syna Przedwiecznego
10 wybawiła.

Robak chytry zwiódł mężatkę,
za tę winę sam wpadł w klatkę,
bo mu głowę podeptała,
która od wieku przyść miała,
15 Białagłowa.

Czego dawno pożądali
cni Ojcowie, oglądali
i już dziś są wypełnione
od Proroków objaśnione
20 Święte Słowa.

Dziś we złobie odpoczywa,
z nieba zszedłszy, Prawda Żywa,
które nie będzie zawarte,
owszem, na wieki otwarte,
25 że Zbawiciel

od aniołów ogłoszony,
z Panny w stajni narodzony;
skąd wesele nam przynosi,
miły pokój ludziom głosi
30 Odkupiciel.

SYMFOPIJA TRZECIA

Niesłychana to nowina:
porodziła Panna Syna
dla ziemskiej włości
z Wiecznej Miłości.

5 Okazała niebieskiego
Pana stworzenia wszytkiego,
nam Zbawiciela,
Odkupiciela.

10 W Betlejem Go dziś powiła
i w jasełczka położyła.
Temu wół, osieł
pokłon przynosieł.

15 Na niezgrabne swe kolana
przypadając, chwali Pana
i parą grzeje
nasze Nadzieje.

20 Z tej nowiny i anieli,
w górnym gmachu co siedzieli,
dziś sie spuszczaają,
jawną cześć dają

Królowi narodzonemu
na okup oświadczonemu;
Ten grzesznych zbawi,
w niebie postawi.

25 Pastuszkowie Pasterzowi
na multankach grać gotowi.
Choć Pasterz młody,
przestrzega Szkody,

aby ludzi nie psowała,
30 ale raczej szwankowała
w swojej zabawie.
A przy tej sprawie

Panna wesola i Matka,
a z Nią Józef stary tatka.
35 Graj, pasterzu, graj,
wesela dodaj.

Troje słońca zabłysnęły
i winnice zakwitnęły
Engadzkiej Góry.
40 Przyszedł Pan z chóry,

przyszedł z wojski anielskimi
stanowić pokój na ziemi
i chwałę w niebie,
a tę dla siebie.

45 Gwoli Panu gdy weseli
na powietrzu archanieli,
a my też z nimi
płasać będziemy.

SYMFONIIA CZWARTA

„Przy onej gorze
świecą się zorze,
pasterze się uwijają
i na multaneczkach grają,
5 nie wiem dlaczego.

Przybądźmy do nich,
poznamy po nich,

czyli nie wiedzą o Panie
i kędy jest święte stanie
10 Narodzonego.”

„Oj, pasterzu, graj,
Bóg ci pomagaj.
Powiedz, która tu Gospoda,
słodkiego grona jagoda,
15 Syna powiła.

Wszak zapłacimy
i odwdzięczymy.
Ukaż nam, gdzie ta Pociecha,
która nigdy nie zna grzecha,
20 w świat się zjawiła.”

„Płacić nie trzeba,
bo ten Pan z nieba
zapłaci to nam On dobrze;
szafuje ten Szafarz szczerze,
25 kogo miłuje.

Późdzmyż do Niego,
malusieńkiego.
Wiem, że On nas z chęcią przyjmie
i wesoło nas obéjmie,
30 serce me czuje.

Zwyczaj jest stary
przynosić dary,
przywitać Gościa nowego,
w otchlaniach požądanego.”
35 „Mamy wonności;

weźmie je wdzięcznie,
późdzmyż beśpiecznie.

40 Niechaj odbiera królewskie,
jako to Plemię niebieskie,
nasze skłonności.”

SYMFONIIA PIĄTA

Lata upłynione,
grzechem utopione
teraz się zwracają,
Synem się wspierają

5 Boga Przedwiecznego,
z Panny spłodzonego.
Lecz i Ten w niewoli
idzie w drogę gwoli

złemu tyranowi,
10 zdrajcy Herodowi.
Ten zabijał dzieci,
mając sam na pieczy

Króla Żydowskiego.
Lecz zamysły jego
15 prędko odmieniono,
Pana nie zgubiono.

Tamże przed wieczorem
z ogromnym taborem
uchodził, anieli
20 pieczę Jego mieli.

Przyszeli spracowany,
na grunt zapisany
i tam sobie śmiecie
odprawiał wesele.

SYMFO NIJA SZÓSTA

Jezus, Pan nad pany,
przed laty przejrza ny,
na świat zsta pił,
aby grzech przemierzły
5 a Bogu obmierzły
precz usta pił.

Narodził sie czysto,
rządzić wiekuisto
On nas będzie –
10 Panna Go spłodziła,
która Bogu miła –
w świętym rządzie.

Ta Panna bez zma zy
i nieczystej ska zy
15 zawsze była.
Prośmyż, by do swego
Syna sie lubego
przyczyniła.

Panna to łaskawa:
20 Jej wszytka zabawa
za grzesznymi
przyczynę swą wnosić,
Syna swego prosić,
by sie z nimi

obszedł miłosiernie.
Kto Jej służy wiernie,
nie przegrawa,
bowiem z Jej przyczyny
grzeszny z swojej winy
30 praw zostawa.

O co Syna prosi,
to wszystko odnosi
człek z pożytkiem
i to otrzymawa,
35 o co zamysłała
z swym użytkiem.

Panno nad pannami,
raczy-ż Ty być z nami
czasu kłotni,
40 by nas nie psowali,
dusze nie szarpali
piekła wrotni.

SYMFONIIA SIÓDMA

O tej dobie
leżał w żłobie
Syn Wiekuisty
z Panny przeczystej.

5 Ta Dziewica
Królewica
nam porodziła,
grzech Nim zgładziła.

10 Osieł z wołem
pod okolem
nisko padają,
pasterze grają.

15 Trzej Królowie
swoje zdrowie
z upominkami
niosą go sami.

I anieli
sie zdumieli,
widząc swojego
20 Pana nagiego.

„Święty, święty,
niepojęty”
Jemu śpiewają,
cześć, chwałę dają.

25 Także i my
z wesołymi
pódźmy z pieśniami,
a nie z baśniami.

30 Przywitawszy,
pokłon dawszy
z serca szczerego,
szanujemy Jego.

SYMFO NIJA ÓSMA

Jezus sie nam narodził,
wszytek świat oswobodził
od grzechu okrutnego
i czarta szkaradnego.

5 Lucyper teraz wyje,
z zdobyczy nie utyje,
której w raju był dostał,
za co w przeklęctwie został.

10 Bowiem mu powiedziano,
że leb jego znieść miano.
Teraz go Panna zstarła
i wybawiła z garła

lud grzechem utopiony
przez Płód błogosławiony,
15 który się już narodził,
swych z piekła wyswobodził.

Przed Tym rozumna stwora
i otchłani potwora
swój pokłon oddawają,
20 na kolana padają.

Także poczet anielski
widząc, że Pan niebieski,
„Święty, święty” śpiewają,
Jemu cześć, chwałę dają.

25 Weseli się Dziewica,
iż spłodziła Dziedzica
z pałacu wysokiego
dla człowieka niskiego.

Tego my dziś witajmy,
30 przez pokorę błagajmy,
by nam grzechy odpuścił
a do nieba nas wpuścił.

Przywitawszy Dziecinę,
prośmyż też o przyczynę
35 Matki Naświętszej Jego,
by nas bronił od złego.

SYMFONIIA DZIEWIĄTA

Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Wszystek świat dzisiaj wesoly,
wszystek świat dzisiaj wesoly,
ujrzawszy z nieba anioly.

5   Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Dzieciątko sie narodziło,
Dzieciątko sie narodziło,
niebo ludziom otworzyło.

10   Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Panna idzie ozdobia,na,
Panna idzie ozdobia,na,
słóncem z gwiazdy ustrojona.

15   Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Wszyscy sie przed Nią kłaniają,
wszyscy sie przed Nią kłaniają,
z małym Dzieciątkiem witają.

20   Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Witają Go i bydłeta,
witają Go i bydłeta,
 chocia to nieme źwierzęta.

      Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Gwiazda Go wita i słońce,
gwiazda Go wita i słońce,
planety – miesiąca gońce.

25   Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Witają Go narodowie,
witają Go narodowie,
ze wschodu słońca Królowie.

30   Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Witają Go i pasterze,
witają Go i pasterze,
grając Mu na kozłej lerze.

      Ej nom, ej! Ej nom, ej!
I my Go dzisiaj witajmy,

35 i my Go dzisiaj witajmy,
tym wineczkiem podpijajmy.

Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Życząc roku fortunnego,
życząc roku fortunnego,
40 pijmy jeden do drugiego.

SYMFONIIA DZIESIĄTA

Panna przedwieczna
była beśpieczna
z Synaczka swojego,
gdy Go uwiodła,
5 w Egipt przywiodła
dla Heroda złego.

Który mordował
i dziatki psował
u piersi matczynej,
10 a tym się cieszył,
do boju śpieszył,
zbójca krwie dziecinnej.

Matki wołają
i omdlewają,
15 patrząc na mord srogi;
rzewliwie płaczą,
w niebo kolącą,
pisząc łzą twarz, drogi.

O Panno święta,
20 ta myśl przekłeta
Heroda zradnego
sama się szkodzi;
Anioł przywodzi
Potomka Bożego.

25   Bądź tedy z nami,
          z swemi sługami,
Panno uwielbiona.
          Niech nas nie minie
          w Twojej dziedzinie
30   stolica pieszczona.

SYMFOPIJA JEDENASTA

          Wdzięcznej wspaniałości,
          górnjej wysokości
Panna Syna spłodziła,
nas pociech nabawiła.

5   Ta nie mężem wziętym,
          ale Duchem Świątym
Potomka światu dała,
czystą Panną została.

          Co był Adam stracił,
10   z grzechem sie pobracił,
to przez Jej Płód zgladzono,
nas raju nabawiono.

          Dziwna rzecz, Cyntyja
          teraz sie uwija
15   z świetemi promieniami
nad zwyczaj, i z gwiazdami.

          Faeton nad zwyczaj
          w trój cug, i obyczaj,
zaprzęga swoje konie,
20   pędzi wóz przez arkt błonie.

          Nad zwyczaj winnice
          engadzkiej macice

rozkwitnęły w swej gorze.
Dziwują się i zorze,

25   że Jutrzenka Rana
          powiła nam Pana,
Pana, Odkupiciela,
co większa, Zbawiciela.

30   Tego przywitajmy,
          serce Mu oddajmy,
          prośmyż, by od złego
          bronił nas wszelakiego.

SYMFONIIA DWUNASTA

„Trudna rada, Józefie kochany,
wieczny dekret w niebie zapisany,
          żebyś w swej starości
          strzegł mojej czystości,
5   którą władasz od Pana mojego.
          Już czas następuje,
          serce prorokuje,
mam porodzić Synaczka Bożego.

10   Wszak ci Anioł to przedtym objawił
          i strażnikiem warownym zostawił
          Płodu tak zacnego
          mnie zwiastowanego.
Wolej Bożej sprzeczać się nie możesz.
          Owszem, z przedziwnego
15   Syna Jedynego
          dni wesółych ze mną dopomożesz.”

Teraz w niebie tańczą z ochoty,
a na ziemi szwankują kłopoty;
          dziś jeden drugiego
20   z serca powolnego

dobrą chęcią obficie cz<e>stuje
i Nowego Lata
z pochwałą u świata
na wiek długi zyczliwie winszując.

25 A przyczyna barzo wielka tego,
że Pan zstąpił z tronu przedwiecznego
na ziemskie niskości
dla ludzkiej krewkości,
żeby ją mógł snadnie poratować
30 więc od czarta złego
i natarcia jego
przyściem swoim w niebie koronować.

SYMFOIJA TRZYNASTA

Może teraz być wesolym człowiek zwątpiony,
abowiem już od niewoli wyswobodzony,
która go trapiła,
pod swą moc podbiła
5 jako grzesznego.
Teraz pocieszony,
więc i wydzwigniony
od Pana swego.

Już prorocstwa wypełnione, już i pociechy
10 nastąpiły obiecane, szwankują grzechy.
Panna to sprawiła,
która porodziła
Odkupiciela,
Stworzyciela swego,
15 a co największego,
i Rodziciela.

Dziwne to są tajemnice i niepojęte,
a rozumem przyrodzonym nigdy nie spięte:

- Panna czysta rodzi,
20 przecię w wieńcu chodzi
nienaruszona;
powiła nam Pana
Wieków, chociaż sama
z wieków stworzona.
- 25 Późdzmyż prędko z prawym sercem, a nie mieszkajmy,
Syna tego i z Panienką dziś przywitajmy.
A prośmy Ich o to,
żeby sprosne błoto
grzechu brzydkiego
30 zgładzili bez strachu,
przywiedli do gmachu
nas niebieskiego.

SYMFONIIA CZTERNASTA

- Z raju, pięknego miasta,
wygnana jest niewiasta
dla jabłka skuszonego,
przez węża podanego.
- 5 Wędrujże, Ewo, z raju,
już cię tu dobrze znają.
Fora, Adamie, fora
z tak rozkosznego dwora.
- Wędrując Adam z raju,
10 gdy stanął w ziemskim kraju,
obejrzał się po chwili,
alić dalej niż w mili.
- W raju miał dość wszytkiego,
na ziemi nic własnego;
15 puste krainy orał
niestetyż, z płaczem wołał:

„Ach, biada mnie nędznemu,
człowieku wygnanemu,
do rajy trafić nie mogę,
20 bom przez grzech stracił drogę.

W rajum miał dość rozkoszy,
złote na polach kłosy,
nigdy nie umiał orać,
za wołmi «hola» wołać.

25 Byś była dobra żonka,
słuchałabyś małżonka,
strzegłabyś sie rozmowy
niecnotliwej wężowój.

Azam ja niedobry mąż?
30 Widząc, że cię zdradził wąż,
nie chciałem cię zasmucić,
musiałem jabłka skusić.

Dalaś sie zwieść wężowi,
jam słuchał białejgłowy;
35 będziem cierpieć niewolą
na świecie, ze złą dolą.

W boleści będiesz rodzić,
w wianeczku już nie chodzić,
ja ziemię kopać muszę,
40 chcąc pożywić swą duszę”.

O wężu niecnotliwy!
Iżeś tak nieżyczliwy,
nasienie białejgłowy
pokruszy-ć kostki z głowy.

45 Już sie dziś wypełniają
proroctwa i ustają,

Dawida z Izajaszem,
gdy Panna z Mesyjaszem

z betlejemskiej stolicy
50 ucieka na oślicy,
chcąc nas pojednać z Bogiem
w takim upadku srogiem.

Na te chwalebne gody
idąc w obce narody
55 z Józefem i Maryją,
Jezu, czołem Ci biją

Adamowi synowie
maluścy i ojcowie,
i z córeczkami matka,
60 pokłękawszy przed jaslka.

SYMFONIIA PIĘTNASTA

Szczęśliwe czasy
we złe niewczasy
teraz nastąpiły.
Człowieku stradnemu,
5 zaginionemu
przyniósł Bóg wiek miły.

Ewa zgrzeszyła,
raj utraciła
przez węża zdradnego.
10 Jabłkiem Adama
przywiodła sama
do grzechu sprosnego.

Ale Bóg temu
występku złemu

15 zabięł z swej mądrości:
zesłał nam Syna
i Hospodyna
z górnej wysokości.

20 Tego spłodziła
i porodziła
Panna, a bez zmazy.
Światu Go dała,
która nie znała
w czystości urazy.

25 A wąż przekłęty,
łańcuchem spięty,
z dekretu górnego
znacznie szwankuje,
wiecznie kosztuje
30 ognia piekielnego.

Krzyczą anieli
i my weseli
bądźmy dziś na ziemi.
Ty, gospodarzu,
35 baczny szafarzu
dopomóż nam z niemi.

SYMFO NIJA SZESNASTA

A wczora z wieczora
z niebieskiego dwora
przypadła nowina:
Panna rodzi Syna,

5 Boga prawdziwego,
nieogarnionego,
za wyrokiem Boskim
w Betlejem żydowskim.

Pastuchowie mali

10 w polu w ten czas spali,
gdy Anioł w pół nocy
światłość z nieba toczy,

chwałę oznajmując,
szopę pokazując,

15 gdzie Panna z Dzieciątkiem,
z wołem i oślątkiem,

i z Józefem starym
nad Jezusem małym
chwałą Boga swego
20 dziś narodzonego.

Natychmiast pastuszy,
każdy z drogiej duszy
do onej to budki
bieży, wziąwszy dudki.

25 Chcący widzieć Pana
oddaje barana,
na kozłowym rogu
krzyczy gwoli Bogu.

30 Sam śpiewa i gędzie
ludziom po kolędzie
w żydowskiej krainie
o cudownym Synie.

Niebiescy duchowie,
z daleka Królowie
35 pragnąc widzieć swego
Stwórcę przedziwnego,

dziś Mu pokłon dają,
w ciele oglądają

z czystą Panną w szopie
40 to maluczkie Chłopię.

Cieszą podarkami,
więc i piosneczkami:
witaj, Zbawicielu
i Pocieszycielu!

45 Witaj, Królu nowy,
Synu Dawidowy,
Ty nas masz wybawić
i w niebie postawić.

50 W otchłani Ojcowie
i Patryjarchowie
dawno Cię czekali,
„*Rorate*” wołali.

O szczęśliwy żłobie,
gdy Mesyjasz w tobie
55 w pieluszkach związany,
z dawna obiecany.

Jezu namilejszy,
ze wszech najwdzięczniejszy,
zmiłuj się nad nami,
60 grzesznymi sługami.

SYMFOPIJA SIEDMNASTA

Gotuj osła, Józefie, gotuj prędko, proszę,
niech Syna w bezpieczny kraj Egiptu odniosę.
Wszakeśmy od Anioła snem są przestrzeżeni,
abyśmy z okrucieństwa byli wywiedzieni.

- 5 Oto już Niewinniątka zły Herod morduje
a na krew się Synaczka mojego gotuje.
Jedźmy jako najprędzej z kraju nieszczęsnego,
żebyśmy ušli razu tyrana zdradnego.
- Niechaj nieśmiertelny wyrok w niewinnym Człowiecze
10 do lat przynamniej pełnych jeszcze się odwlecze.
Nic to, chociaż w tej drodze zażyję niewczasu,
doczekam ja, Synu mój, drogi Mesyjaszu,
że Ciebie na oślicy Królem przywitają,
którzy Cię w Jeruzalem serdecznie czekają.
- 15 Teraz uchodź w cudzy kraj, jest to Boskie zdanie,
Synaczku mój jedyny, anielskie kochanie.

SYMFONIIA OŚMINASTA

- Kazał Anioł do Betlejem Juda
pasterzom wskok, kędy nowe cuda
zjawily się ludziom na zbawienie,
Izraelowi na odkupienie.
- 5 Tam pasterze co wskok pobieźeli,
światłość skoro niebieską ujrzeli
nad oborą, kędy osieł z wołem
i z Józefem uderzali czołem.
- Panna w ręku Dzieciątka trzymała,
10 a gromada aniołów śpiewała
wkoło żłobu. Pasterze lękliwi
obaczywszy niesłychane dziwy,
każdy wesół z serca ochotnego,
że obaczył Boga prawdziwego,
15 na kolana przed Nim poklękali,
na multankach nowe pieśni grali.

Chwała Bogu na górnym Syjonie
i Synowi na Panieńskim łonie,
który przyszedł dzisiaj w imię Pańskie
20 i poburzył bałwany pogańskie.

Bądź wesola teraz, duszo moja,
tu nadzieja, tu pociecha twoja
i ochłoda na mizernym świecie;
tobie gwoli wziął ciało człowiecze.

SYMFOIJA DZIEWIĘTNASTA

„Najmilejszy pasterze
i niebiescy rycerze,
komuście dziś śpiewali,
na puszczalkach krzykali?”

5 „Dzieciatku maluczkiemu,
z Panny urodzonemu
w Betlejem, małym mieście;
pójdziem tam znowu jeszcze.”

10 Jechalić tam Królowie
i straszni Murzynowie
z niskimi ukłonami
i drogiemi darami.

15 Widząc Dzieciatko ono
we żłobie położono,
w stajni między bydłety,
jakby przybytek święty

Królowie Go szanują,
Dzieciateczko całują,
afekt mając bez miary,
20 każdy oddaje dary

cnemu Królewicowi
i Odkupicielowi.
A Pan wdzięcznie przymuje
i wzajemnie całuje,

25 dając błogosławieństwo
i niebieskie królestwo.
Wtym pasterze zagrali,
Dzieciątko kołysali,

osieł klęcząc i z wołem
30 pod onym to okolem,
Stwórcę swego poznali,
parą Go ogrzewali.

Panna pełna radości,
mając takowych gości:
35 i aniołów tak wiele
czynią serce wesołe.

A ubodzy pastuszy
czując radość na duszy,
nie przestają przygrawać,
40 mleczna Dzieciątku dawać.

O Jezu namilejszy!
W takowy fest dzisiejszy
racz nas przyjąć do siebie,
teraz i potym w niebie.

SYMFONIIA DWUDZIESTA

„Czem, czem, czem, czem ubogo leżysz,
Zbawicielu mój?” „Aza tego nie wiesz,
iżem ja na to spuścił sie tu z nieba,
widząc żeć pilno ratunku potrzeba?”

5 „Czem, czem, czem, Panie, nago leżysz?”
„A wždy mię prędko przyodziać nie bieżysz.
Patrzając na mię, Pana naguchnego,
ucz sie ubóstwa cierpieć powolnego.”

10 „Czem, czem, czem w stajni leżysz, Panie?”
„Żebym owieczkę zgubną wziął na ramię,
do swej owczarnie nędzną zaprowadził
i sprosne grzechy z niej razem wygladził.”

15 „Czem, czem, czem w złościę położony?”
„Żebyś był w niebo rychło wprowadzony
z padolu płaczu i nędznego świata,
zażywał ze mną złocistego lata.

Żebyś był w niebie królewicem,
u Ojca mego milego dziedzicem.”
Grzesznicy, czemu nie naśladujecie,
20 którzy być w niebie u Boga pragniecie?

Z ochotą za Tobą pójdziemy,
służyć Ci wiernie przyobiecujemy,
tylko nas ratuj w naszym niedostatku
na tym biednego już świata ostatku.

SYMFO NIJA DWUDZIESTA PIERWSZA

„Oj Jezu, mój Synu drogi,
nawiedzasz ten chlew ubogi,
gdzie bydłeta stawają
i swe spoczynki mają.
5 Nie jest to pałac królewski
ani pokój archanielski.
Synu mój, umysł Twój kochany
nawiedzać w pòlogu te ściany?”

10 „Oj, Matko ma ukochana,
jest to wola Ojca Pana,
żebym się podło rodził,
z grzechu świat wyswobodził.
Czego pycha nabawiła,
aby skromność poskromiła
15 takowe nieszczęsne złe fochy,
skąd weźmie swe szwanki grzech płochy.”

20 „Oj, Synaczkule ulubiony,
czy będzie człek uwolniony
z tego, co Adam zbroił,
w przeklęctwo lud przystroił,
wprowadził go w cień przeklęty,
równoleżnik z bydłętą?
Ratuj ich, ratuj ich, Synu mój,
niech mają w niebieszech swój pokój.”

25 „A na cóżem się ja rodził?
Bym tylko swych oswobodził
i wyrwał z piekła złego
stworę cynu mego.
Tych ja bez troski wyrrywam
30 i z nimi zawsze przebywam.
Złego dam ogniewi wiecznemu,
dobrego ślę niebu świetnemu.”

SYMFONIA DWUDZIESTA WTÓRA

„Pastuszkowie, bracia mili,
gdzieście pod ten czas chodzili?”
„Do Betlejem sławnego
witać narodzonego
5 z Panny czystej Mesjasza,
skąd pociecha roście nasza,
ubogich pastuszków na ziemi,
gdy Boga na oko widzimy.”

10 „I my byśmy tam bieżeli,
gdybyśmy drogę wiedzieli.”
„Idźcież, pokażemy wam,
tylko chcecie wierzyć nam.
Do Betlejem prosto bieżcie,
ale czyste serce nieście,
15 bo ten Pan, czysty sam, takowych
szanuje, przyjmuje sług nowych.”

20 „A po czymże Go poznamy,
gdyż żadnych znaków nie mamy?”
„W szopie leży powity,
wól z osłem pracowity
parą swoją nań puchają,
Dzieciąteczko zagrzewają;
Jezusa Chrystusa miłego
poznali być Stwórcę swojego.”

25 „A cóż Mu tam darujemy,
takiego Pana gdy najdziemy?”
„Ja baranka białego,
a ty, Kuba, czarnego
z chęcią Jemu darujemy,
30 o łaskę prosić będziemy,
nędznicy, grzesznicy na ziemi,
ci, którzy zbawienia pragniemy.”

35 „I Matce potrzeba co dać,
że nam da Syna oglądać.”
„Weźmi masła garnuszek,
ja wezmę koszyk gruszek;
Panience tej darujemy,
z radością powinszujemy
miłego Bożego Potomka
40 i dusze niewinnej małżonka.”

„Snadź puścić nie chcą nikogo
i starzec patrzy tak srogo,
strzegąc Matki i Dzieciątka.
My co poczniesz, niebożątka?

+5 Bo to tam coś niepodłego
zeszło z nieba wysokiego
tu na świat dla ludzi mizernych,
leżących w występkach nikczemnych.”

„Patrzaj, Józwie, co czynimy,
50 puść tam nas, gdzie cię prosimy,
do tej stajnie bydłowej,
nie odkładaj nam więcej.
Niech to Dziecię oglądamy,
bo od braciej tę wieść mamy;
55 że się Król narodził niebieski,
głos świadczy pod niebem anielski.”

Stary Józef odpowiada,
do szopy przystępu nie da.

60 „Są tam teraz Królowie,
ode wschodu Mędrcomie,
Dziecięciu dary dawają,
Matkę Jego pozdrawiają,
z niziuchnym maluchnym ukłonem,
w stajence przed żłobem, nie tronem.”

65 „I nam też tego potrzeba,
gdyż przyszedł dla wszystkich z nieba.”
„Pódźcież, pódźcież, niebożęta,
klęczą przed Nim tam bydłęta,
Panu społem chwałę dajcie,
70 imię Jego wyznawajcie
ze Trzema Królami na ziemi,
żebyście mogli być zbawieni.”

SYMFO NIJA DWUDZIESTA TRZECIA

Wstawszy pasterz barzo rano,
wyszedeł z budki, wlażł na siano,
boć go czczyca zejmwowała,
jaka przedtym nie bywała.

5 Czeka długo, czeka mało,
co sie w polu będzie działo.
Strach go zewsząd obejmuje,
bo śpiewanie z nieba czuje.

10 Porwawszy się, poszedł w pole,
szukając tam w onym dole,
skąd sie światło podawało,
jake przedtym nie bywało.

15 A tak sobie przechadzając,
z podziwieniem rozmyślając,
pojrzy wzgóre, aż anieli
pod niebiosy są weseli.

20 Pokój w ziemi ogłaszają,
chwałę Bogu powtarzają,
że zbawienie oglądało
pożądane wszelkie ciało.

Poszedł prędko z tej doliny
i od bydła do družyny,
chcąc oznajmić, co sie zstało
po północy, nim świtało.

25 Usłyszy ich. Z aniołami
krzycząc w polu pod niebami,
bieżał do nich już weselszy:
„Azańcie tu, najmilejszy?

Braciszkanie moi mili,
30 nie miałem ci takiej chwili,
jaka się tej nocy zstała,
z czego ziemia radość brała.

Panna Syna cudownego
porodziła niebieskiego.
35 Róża piękna i Lilija
Zbawiciela nam powija.”

Dziś pasterze wykrzykają,
piękne głosy wydawają,
grają w dudki i multanki,
40 drudzy czynią wywijanki.

Na kolanach osiel z wolem
klęczy przed Nim, a my kołem
i z muzyką, i z pieśniami,
z aniołami, z pastuszkami

45 uderzajmy czołem śmieie,
w człowieczym Go widząc ciele,
żeby przyjął nas do siebie,
a po śmierci stawił w niebie.

SYMFONIIA DWUDZIESTA CZWARTA

Panna przezczysta Syna porodziła,
pociechę znaczną świata objawiła.

Wielkie to cuda, iż Panna rodzi,
a swej czystości namniej nie uszkodzi.

5 Ta Panna nigdy grzechu nie poznała,
choć to w żywocie Syna piastowała.

Była dziewicą nim Pana powiła,
potym w rodzeniu wieńca nie pozbyła.

10 Po porodzeniu w panieństwie została,
Tego spłodziła, którego cześć, chwala.

Ten niebiosami i ziemią kieruje,
niskim przepaściom, jak chce, rozkazuje.

Temu my grzeszni nisko bijmy czołem,
w pokorze świętej bądź każdy wesole.

SYMFOPIJA DWUDZIESTA PIĄTA

„Gdzieście, o zacni Królowie,
ziemscy obywatelowie,
wiadomości tej dostali,
iżeście tu przyjechali?

5 Czyli wam też Anioł zjawił,
że was tu nagle postawił
u nowego Królewica,
niebieskich krain Dziedzica?”

10 „Gwiazda drogę ukazała,
która przed nami pałała
aż do betlejemskiej knieje,
dodawając nam nadzieje.

15 I tu stanąwszy nad progiem,
stawia nas przed samym Bogiem
z Panny czystej narodzonym,
więc my sercem uniżonym

witając Króla i Pana,
padajmy na swe kolana

i te dary oddawajmy,
20 co najkosztowniejsze mamy.

A Ty, o święta Dziecina,
nad którego świat nic nie ma
ni miłszego, ni droższego,
przymi afektu naszego,

25 szczerą przyjaźń i ochotę,
moszcz, kadzidło, kruchy złote;
i sam nas racz błogosławić,
w królestwie swoim postawić.”

SYMFONIIA DWUDZIESTA SZÓSTA

Już Ojcowie teraz święci,
w otchłanie z dawna zawzięci,
co Jutrzenki wyglądali,
w swej tesknicy doczekali

5 Światła nowego u siebie,
pragnąc dawno zasiść w niebie
na pożądaną stolicę
w Boskiej, da Pan Bóg, świątynicy.

Już proroctwa wypełnione
10 i obłoki otworzone:
Mesyjasz w ciele widomy,
w stajni z bydłem położony,

czysta Panna i szczęśliwa,
która członeczki okrywa
15 Zbawiciela maluczkiego,
Potomka Dawidowego.

Weselcie się, narodowie,
gdy witają Trzej Królowie
Króla, Człeka i Kapłana:
20 obietnica wykonana.

Wstań, pasterzu, już ci świta!
Niebieska rosa obfita
na runo Gedeonowe
spadła; obacz dziwy nowe.

25 Nie był Dawid tak szczęśliwy,
chcąc z Betlejem wody żywej
na ochłodę, spracowany
krwawobitnymi wojnami.

O, szczęśliwszy dziś pasterze
30 nad Dawidowe rycerze,
którzy się tu dobijali,
żeby mu wody dostali.

To prawdziwej strumień wody
spłynął z nieba dla ochłody
35 człowiekowi zmorzonemu
i w otchłani zawartemu.

Wszyscy tedy zaśpiewajmy,
powinną cześć oddawajmy
Bogu nieogarnionemu,
40 dziś w żłobie położonemu.

SYMFOIJA DWUDZIESTA SIÓDMA

Ucieszna Panno, pokaż nam Syna,
który w swych palcach krąg ziemię trzyma,
którego niebo nie ogarnęło,
tak świętych Ojców wiele pragnęło

- 5 widzieć w otchłaniach, toż i Prorocy
stawiają sobie, życząc, przed oczy.
Wyniknie kwiatek z różdżki Jessego –
powiedzieli przez Ducha Świętego,
- toż w Testamencie Arka zamknięta
10 figurowała – gdy już złączona
Boska natura z gliny z zlepionym
i Nieskończony z ciałem skończonym.
- Z niepokalanych członków Dziewice –
dziwne sprawiły to tajemnice –
- 15 Aaronowa laska zakwitła,
pięknym owocem sama wynikła;
- już nie figura, lecz istność sama:
manna na puszczy Żydom dawana.
Bóg stał się człkiem, wziął na się ciało.
- 20 Na tę nowinę piekło zadrżało;
- każdy oglądał swoje Zbawienie,
skąd wiekuiste zginie więzienie;
a człowiek, z grzechu już wybawiony,
pójdzie w niebieskie z Bogiem tryjony.

SYMFONIIA DWUDZIESTA ÓSMA

Abo pięknie zagrajcie,
abo mi skrypce dajcie.

- R. Ja będę grał,
będę śpiewał
5 i małe Dziecię z Józwek kołysał.

Skoczcie też do Betlejem,
Kuba, brachu, z Maciejem.

- R. A biegajcie,
nie mieszkaście,
10 Jezusa z Matką miłą witajcie.

Najdziemy tam małego
w stajni Syna Bożego.

- R.   Z aniołami,
              z bydłętami
15   będziem Go raczyć swymi darami.

Zagram zaś do taneczku
przy małym Dzieciąteczku.

- R.   Skaczcież kołem,
              bijcie czołem
20   Panu nowemu pod tym okołem.

A On za tę ochotę
daruje wieki złote.

- R.   Pokój zjawi,
              wszytkich zbawi,
25   a potym w niebie z Bogiem postawi.

SYMFOIJA DWUDZIESTA DZIEWIĄTA

Kędy wschód słońca i gdzie zapa<d>ają
strumienie jego, niech Panu śpiewają
a spłodzonego z Panny czystej znają.

- Szczęśliwy Rządca świata okrągłego,
5   Ten wdział na się płaszcz ciała służebnego,
by życiem grzesznych wybawił od złego.

W Paniński żywot i święte wnętrzości
łaski dar wchodzi – Boskie przedwieczności.
Panna sie dziwi Pańskiej wszechmocności.

- 10   Dom wstydu pełny i serca czystego
stał sie kościołem Boga prawdziwego.
Słowem poczęła Panna Syna swego.

Już porodziła nam Odkupiciela,
 o czym słyszała to przez Gabryjela;
 15 Jan w żywocie był głosem Zbawiciela.

Straszne Mu siano we żłobie nie było,
 zażyć pokarmu Panieńskiego miło;
 przez Tegoż ptastwo głodu nie zażyło.

Chóry anielskie Bogu chwałę dają
 20 i pastuszkowie wesoło śpiewają,
 bowiem Pasterza, wszystkich Stwórcę, znają.

Bądź chwała Tobie, Panie wszechmocności,
 żeś się narodził z Panieńskich wnętrzności,
 z Ojcem i Duchem na wieków wieczności.

SYMFONIIA TRZYDZIESTA

Skarżył Józef na Anioła ze snu wzbudzony,
 że mu kazał wskok uchodzić w dalekie strony.

Na myśl mu przychodzi:
 Herod na to godzi,
 5 zabić Chrystusa.

Długo myśląc, nagotował osła własnego,
 by z Dzieciątkiem Pannę wsadził smutną na niego.

Jechał sfrasowany
 a między pogany,
 10 ta święta dusza.

Mając w sercu dla Dzieciątka niemalą trwozę,
 siłą użył niebezpieczeństw przez całą drogę.

Staruszek chudzina
 ni przyjaciół nie ma,
 15 Skarb ten prowadząc.

Do Egiptu przyjechawszy, nie miał gospody.
Któż wyliczy Józefowe w ten czas przygody?

Maryja z Dzieciątkiem,
Józef zaś z osłątkiem,
20 skromnie to gładząc,

nieznajomi, z prace żyjąc, tamże mieszkali
ani tego obcym ludziom pokazowali,

co sie z nimi działo,
aż sie wykonało,
25 co Anioł zjawił.

Skoro umarł Herod srogi, Anioł znać daje
Józefowi, by nawiedził ojczyste kraje

i Panna z swym Synem,
niebieskim Olbrzymem;
30 Bóg to sam sprawił.

Już sie wszystkie przez Proroki pisma wypełniły
i egip<sk>ie bałwochwalstwa sprosne skruszyły;

pokój pożądany
z Izraelitami
35 stanął dlatego.

Jezu, któryś dla nas znosił ciężkie przykrości,
racz nam spuścić odrobinę swoich słodkości,

żebyśmy poznali,
potym oglądali
40 Boga żywego.

SYMFOIJA TRZYDZIELTA PIERWSZA

Przybieżeli do Betlejem pasterze,
pasterze, pasterze, pasterze,
grając skoczno Dzieciąteczku na lerze,
na lerze, na lerze, na lerze.

5 Oddawali swe ukłony w oborze,
w oborze, w oborze, w oborze,
Tobie z serca ochotnego, o Boże,
o Boże, o Boże, o Boże.

Anioł Pański sam ogłosił te dziwy,
10 te dziwy, te dziwy, te dziwy,
których oni nie słyszeli jak żywi,
jak żywi, jak żywi, jak żywi.

Dziwili się na powietrzu muzyce,
muzyce, muzyce, muzyce,
15 i myśleli, co to będzie za Dziecię,
za Dziecię, za Dziecię, za Dziecię,

któremu się wół i osieł kłaniają,
kłaniają, kłaniają, kłaniają,
Trzej Królowie podarunki oddają,
20 oddają, oddają, oddają.

I aniołów gromadami pilnuje,
pilnuje, pilnuje, pilnuje,
Panna czysta i z Józefem piastuje,
piastuje, piastuje, piastuje.

25 Poznali Go Mesyjaszem być prawym,
być prawym, być prawym, być prawym,
narodzonym dzisiaj Bogiem łaskawym,
łaskawym, łaskawym, łaskawym.

SYMFONIA TRZYDZIESTA WTÓRA

Po kolędzie *omnes ad vos* pójdziemy,
jeśli *gratis*, dobrze się mieć będziemy.

Gloria, laus Bogu wprzód zaśpiewamy,
gospodarzom *largum vesper* przyznamy.

- 5 *Zacznicież* już, mili *fratres*, kolędę,
zaczynam się wam na *praemium* zdobędę.

Proście Boga, *donet nobis fortunam*
cum salute, pożądamy *hanc unam*.

- 10 Niechżeć *Deus* błogosławi, a sporze,
domi, w gumnie, szpizarni, na oborze;

na Nowy Rok *mittat tibi gaudia*
et prosperet, według myśli, *omnia*.

Dzisiaj prośmy *Salvatorem* z Maryją,
dobrodzieje *longam vitam* niech żyją,

- 15 a po śmierci *super caelos* wędrują,
copiosam niech *mercedem* uczują.

SYMFOIJA TRZYDZIESTA TRZECIA

Powiedziały,
napisały
gdzieś Sybille,
że te chwile

- 5 nadejść miały,
gdy z swej chwały
Bóg zstępuje
a przyjmuje
ciało na się
10 w pewnym czasie.
Panna czysta
Jezu Chrysta

nosić miała,
co poznała
15 dzisiejszego
dnia świętego,
gdy nie w domu,
lecz na słomie
położony,
20 uwiniony.
A w tej szopie,
Etyjopie
i wy wschodni
Króle godni,
25 Pana znacie
i oddacie
wasze dary
na ofiary
i Bogowi,
30 i Królowi.
Odnosicie,
co życzyście
mieć przy sobie
w takiej dobie,
35 cni Mędrcomie,
Murzynowie.
Już się spełni,
co subtelny
Dawid śpiewał
40 i zażywał,
że Betlejem
przywilejem
tym uczczone
i wślawione
45 ludziom będzie
w świecie wszędzie.
Bo w nim oni,
z obcej strony

cni Królowie
50 i Mędrcomie,
witać chcieli –
gdy widzieli
jasny promień
i wskok po niem –
55 Królewica;
gdzie stolica
Dawidowa
jest gotowa
sceptrum jego
60 tuż u Niego.
Przetoż oni
z każdej strony
są szczęśliwi,
gdy te dziwy
65 oczywiście
w Jezu Chrystcie
oglądali,
co żądali.
Niemniej i my,
70 gdy widzimy
o tej dobie
Pana w złości,
radość mamy
i witamy
75 z miłą Matką,
z Józweu tatką,
prosząc, aby
nasz wiek słaby
poratował
80 i kierował
do swej chwały
Jezus mały.

SYMFONIA TRZYDZIESTA CZWARTA

Czemu Herod dziecięcki morduje
i Jezusa na śmierć prześladuje?
Bo miłował *sceptrum* i koronę,
nie chciał, żeby były przeniesione.

5 Nie mógł ścierpieć Króla w ziemi onój,
słyszając, że był kędyś narodzony,
bo Królowie do Niego jechali,
podarkami swymi winszowali,

10 aby zasiadł na Ojcowskim tronie
Syn Dawidów w złocistej koronie,
żeby berło państwa żydowskiego
zostawało wiecznie w ręku Jego.

15 Prosił Herod, by go nawiedzieli,
skoro by się z Betlejem wrócili
Trzej Królowie z orszakiem niemal<e>m,
chcąc im być rad w mieście Jeruzalem.

20 Ale oni przez sen przestrzeżeni
pojechali drogami inszemi,
dawszy dary nowemu Królowi,
ludu swego Odkupicielowi.

Rozgniewany Herod bije dzieci,
próżno płaczą utrapione matki.
Nie sprawił nic jednak król złośliwy:
pobił dzieci, Jezus został żywy.

25 Bowiem przez sen Anioł Józefowi
kazał, z Panną wskok ku Egiptowi
by uchodził dekretu srogiego:
tamże Jezus czekał śmierci jego.

Więc posłuszny starzec Bogu swemu,
30 chcąc dochować zbawieniu ludzkiemu
Mesyjasza, idzie z Nim w te strony,
kędy żaden nie był mu znajomy.

SYMFO NIJA TRZYDZIESTA PIĄTA

„Kazał ci mi ktoś,
powiedziawszy coś,
a ja mniemał, że to z nieba jest anielski głos:

»Do Betlejem bież,
5 drogę dobrze wiesz,
a tam w stajni Dzieciąteczko maluchne najdziesz.»

Pastuszek się zląkł,
kij mu wypadł z rąk,
na obłokach siła widząc promienistych praż.

10 Dziwuje się sam,
co by to za Pan
w stajni z bydłem tak ubogo narodził się tam.

I pobieżał wskok,
słyszając ten wyrok.
15 Poznał, że to Dziecię małe jest prawdziwy Bog,

bo widział, że wół
z osłem go poczuł,
gdy schylili przy jasłeczkach kolana na dół.

20 Zbawicielu mój,
dzisiaj służka twój
wita Ciebie, a Ty afekt serca upatruj.

A mając go zacz,
do siebie wziąć racz,
a choć z Łotrem na prawicy w Królestwie posadz.

SYMFONIA TRZYDZIESTA SZÓSTA

Przyskoczę ja do złej szopy z cicha,
alić Dziecię małe się uśmiecha.

5   Ten śmiech
                  oczu tych
                  niechaj będzie dla wszystkich.

A iż się to Dzieciąteczko śmieje,
niechże nam się wszystko dobre dzieje;

10   toć znać,
                  kiedy dać
                  ma co Bóg i obiecać.

I pocznę ja przed Dzieciątkiem skakać,
by nie chciało na tym zimnie płakać;

15   więc iść,
                  pośpieszyć,
                  przed nim czołem nisko bić.

A kiedy się uprzykrzy tańcować,
na dudkach grać nie będę żalować,

20   a w takt,
                  w zacny akt,
                  patrzac na ten Boski znak.

I pójdę ja, na drugich zawołam,
jeśli sam grać Panu nie wydołam;

25   więc grać
                  abo dać
                  co nowego zaśpiewać.

Niechajże nam sam Pan Bóg poszczęści,
Tobie, Jezu, będziem śpiewać częściej.

30   Widząc Bóg,
                  co za dług
                  mamy płacić, dalibóg.

KOMENTARZE

KOMENTARZ EDYTORSKI

I. WYKAZ ZNAKÓW I SKRÓTÓW PRZYJĘTYCH W EDYCJI

1. Znaki edytorskie i skróty w transkrypcji i uwagach do tekstu

< > – znaki kątowe w tekście sygnalizują koniektury wydawcy

popr. wyd. – poprawka wydawcy

transkr. wyd. – transkrypcja wydawcy

(bl.) – lekcja uznana przez wydawcę za błędną

(bl. druk.) – błąd drukarski

2. Skróty oznaczające części *Symfoni anielskich*

Dc – *Do Czytelnika*

In – *Instrukcja*

Iw – wiersz pod drzeworytem (w druku na *verso* karty z *Instrukcją*)

Symf. I .... Symf. XXXVI – oznaczenie kolejnych symfonii

3. Skróty najczęściej cytowanych w edycji utworów i opracowań

Badecki – *Polska liryka mieszczańska. Pieśni – tańce – padwany*; pierwsze zbiorowe i krytyczne wydanie opracował dr Karol Badecki, Lwów 1936.

Brodnicki – *Symfonie anielskie Jana Karola Dachnowskiego (1631 r.)*, wyd. A. Brodnicki, Kraków 1913 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, nr 65).

Bystroń – J.St. Bystron, *Z dziejów polskiej pieśni ludowej*, „Pamiętnik Literacki” 32 (1935), 1-2, s. 63-67.

Forstner – D. Forstner OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990.

GROCHOWSKI *Wirydarz* – S. Grochowski, *Wirydarz albo Kwiatki rymów duchownych o Dzieciątku Panu Jezusie*, wyd. J. Dąbkowska, Warszawa 1997 („Biblioteka Pisarzy Staropolskich”, t. 8).

Kantyczki – *Kantyczki karmelitańskie. Rękopis z XVIII wieku*, przygotowała do wydania B. Krzyżaniak, Kraków 1980 (podano numer kolędy).

Klonowski – T. Klonowski, *Szczeble do nieba, czyli Zbiór pieśni z melodiami w Kościele Rzymskokatolickim od najdawniejszych czasów używanych*, t. 1, Poznań 1867 (podano numer kolędy).

KOCHANOWSKI *Hymn* – J. Kochanowski, *Pieśń* („Czego chcesz od nas, Panie”), [w:] tenże, *Dziela wszystkie*, t. 4: *Pieśni*, oprac. M.R. Mayenowa [i in.], Wrocław 1991, s. 246-249.

KOCHANOWSKI *Pieśni* – J. Kochanowski, *Dziela wszystkie*, t. 4, op. cit.

KOCHANOWSKI *Psalterz* – J. Kochanowski, *Dziela wszystkie*, t. 1: *Psalterz Dawidów*, oprac. M.R. Mayenowa [i in.], Wrocław 1991.

KOCHANOWSKI *Sobótka* – J. Kochanowski, *Pieśń świętojańska o Sobótce*, [w:] tenże, *Dziela wszystkie*, t. 4, op. cit., s. 214-246.

Kolberg – O. Kolberg, *Dziela wszystkie*, red. J. Krzyżanowski [i in.], Wrocław 1961- (podaję tom i stronę).

Kolędy polskie – Kolędy polskie. Średniowiecze i wiek XVI, oprac. J. Nowak-Dłużewski [i in.], t. 1-2, Warszawa 1966 (podaję numer).

Krzyżaniak (1) – B. Krzyżaniak, *Kantyczki z rękopisów karmelitańskich (XVII / XVIII w.)*, Kraków 1977.

Krzyżaniak (2) – B. Krzyżaniak, *Pogłosy „Symfonii anielskich” w repertuarze ludowym*, [w:] *Z zagadnień twórczości ludowej. Studia folklorystyczne*, red. R. Górski, J. Krzyżanowski, Wrocław 1972, s. 27-69.

Legenda aurea – J. de Voragine, *Złota legenda... Poczet pierwszy*, przełożył i wstępem opatrzył L. Staff, Warszawa 1922 (podano stronę i tytuł legendy).

Mioduszewski (1) – M.M. Mioduszewski, *Pastorałki i kolędy*, Kraków 1843 (podano numer kolędy).

Mioduszewski (2) – M.M. Mioduszewski, *Dodatek do Pastorałek i kolęd*, Lipsk 1853 (podano numer kolędy).

Muzyczne silva rerum – Muzyczne silva rerum. Rękopis 127/56 Biblioteki Jagiellońskiej, oprac. J. Golos, J. Stęszewski, Z. Stęszewska, Warszawa 1970 („Źródła do Historii Dawnej Muzyki Polskiej”, z. 16).

NKPP – *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*, red. t. I-III: J. Krzyżanowski, red. t. IV: S. Świrko, Warszawa 1969-1978 (po skrócie podano hasło oraz numer).

Piszczkowski – M. Piszczkowski, *Pisma Jana Żabczyca*, Lwów 1937.

Prosnak – J. Prosnak, *Melodie „Symfonii anielskich”*, „Muzyka” 7 (1962), 4, s. 68-86. *Rozmyślanie przemyskie – Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa*, wyd. A. Brückner, Kraków 1907 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, nr 54).

Słownik XVI – Słownik polszczyzny XVI wieku, [red. zespół], t. 1-22, Wrocław 1966-1994, t. 23-24, Warszawa 1995-1996- (po skrócie podano hasło).

Szczepańska – M. Szczepańska, *Z folkloru muzycznego w XVII w.*, „Kwartalnik Muzyczny” (1933), 17-18.

Szydłowska-Cegłowa – B. Szydłowska-Cegłowa, *Staropolskie nazewnictwo instrumentów muzycznych*, Wrocław 1977.

ŻABCZYC *Traktat o Zwiastowaniu* – J. Żabczyca, *Traktat nowy o Zwiastowaniu Najswiętszej Pannie...*, Kraków 1617.

4. Skróty nazw archiwów i bibliotek

AAP – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu

BBS – Biblioteka Klasztoru PP. Benedyktyn w Staniątkach

BJ – Biblioteka Jagiellońska

BKK – Biblioteka Klasztoru św. Andrzeja [SS. Klarysek] w Krakowie

BKW – Biblioteka Klasztoru SS. Karmelitanek Bosych na Wesołej w Krakowie

BN – Biblioteka Narodowa w Warszawie

BUP – Biblioteka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

BUW – Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

BWK – Biblioteka Klasztoru SS. Wizytek w Krakowie

Czart. – Biblioteka Czartoryskich w Krakowie

Kórn. – Biblioteka PAN w Kórniku

5. Cytaty biblijne [za:] *Biblia to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu...*, przeł. J. Wujek, Kraków 1599. Oznaczenia ksiąg i lokalizacje [za:] *Biblia Tysiąclecia*, wyd. 3, Poznań 1983.

II. UWAGI DO TEKSTU

1. OPIS ŹRÓDEŁ

Wydawca dysponował czterema edycjami zbioru *Symfonij anielskich*, dwoma z roku 1630, oraz z lat 1631 i 1642, dalej oznaczanymi jako wydania A, B, C i D.

A – [karta tytułowa w ozdobnej ramce drzeworytowej] [antykw:] *Symphonie Anyelſkié*, / [szwabacha:] *Abo* / [antykw:] *KOLENDA*, / *Mieſzkancom Ziemſkim od Muzy-* / *ki niebieſkiey, wdzięcznym okrzy-* / *kiem na dzień Narodzenia Pán-* / *ſkiego zaśpiewane.* / [ozdobnik druk.] / [szwabacha:] *Które wſtlyżane Roku Pánſkiego, 1630.* / [linia pozioma] / [antykw:] *W KRAKOWIE*, / [szwabacha:] *Drukował Marcin Filipowſki.* – 4°. K. nlb. 23, sygn. A⁴-E⁴, F² (pomiędzy k. A₁ i A₂ wklejona została karta z *Instrukcją* nlb. i n.sygn.; k. B₃ oznaczona jako B₂).

Dla odróżnienia od wydania B z tegoż 1630 r. podaję położenie sygnatur: A₂/bawi; A₃/zega; B₁/egr; B₂/eklect; B₃/ym w; C₁/go/ (3); C₂/aia/; C₃/m zy; D₁/uie.; D₂/yswob; D₃/ney m; E₁/nasz; E₂/cialem; E₃/wszyt; F₁/pod pierwszą linią pionową dzielącą kolumny; F₂ n.sygn.

Edycja ta zachowała się w unikatowym egzemplarzu Biblioteki Czartoryskich, sygn. 24103/I. W egzemplarzu tym pomiędzy kartą tytułową a k. A₂ znajduje się doklejona karta (wg Piszczkowskiego, s. 81-83, jest to karta A₁), na której wydrukowana została z obu stron (r-v) w ozdobnych ramkach drzeworytowych *Instrukcja*, zawierająca na *recto* krótki tekst do czytelnika i wykaz „not” (Symf. I-XXXI), wedle których symfonie można śpiewać, zaś na *verso* – dokończenie wykazu „not” (Symf. XXXII-XXXVI), oddzielony ozdobną listwą drzeworyt przedstawiający scenę betlejemską oraz sześciowersowy wiersz. Żadne inne znane wydawcy wydanie *Symfonij* nie zawiera tej instrukcji, choć jest bardzo prawdopodobne, że były one powszechnie do druku dołączane (zob. opis wydania D). Podobiznę karty z *Instrukcją* podał Piszczkowski (s. 80 i 83).

W tym samym egzemplarzu na marginesach dwudziestu siedmiu kolęd (I-II, V, VII-VIII, X, XIII-XXIII, XXV-XXVI, XXVIII-XXIX, XXXI-XXXVI) ręka współczesna wpisała incipity piosenek, na których nutę można śpiewać kolędy, częściowo powtarzając incipity podane w instrukcji, częściowo podając nowe (por. też opis wydania C). W trakcie konserwacji w roku 1966, kiedy egzemplarz oprawiano, podczas płukania noty na marginesach uległy częściowemu zatarciu. Z tego względu przy ich odczytywaniu korzystano z wcześniejszych opracowań (Krzyżaniak (1), s. 30).

B – [karta tytułowa w ozdobnej (inaczej złożonej niż A) ramce drzeworytowej] [antykw:] *Symphonie Anyelſkié*, / [szwabacha:] *Abo* / [antykw:] *KOLENDA*, / *Mieſzkancom Ziemſkim od Muzy-* / *ki niebieſkiey, wdzięcznym okrzy-* / *kiem na dzień Narodzenia Pan-* / *skiego zaſpiewane.* / [ozdobnik druk.] / [szwabacha:] *Które wſtlyżane Roku Pánſkiego, 1630:* / [linia pozioma] / [antykw:] *W KRAKOWIE*, / [szwabacha:] *Drukował Marcin Filipowſki.* – 4°. K. nlb. 22, sygn. A⁴-E⁴, F² (k. B₃ oznaczona jako B₂).

Dla odróżnienia od omówionego wyżej wydania A podaję położenie sygnatur: A₂/awila; A₃/dy;; B₁/prze; B₂/eklect; B₃/ym w; C₁/ela; C₂/staia; C₃/hlee; D₁/ry (2); D₂/wobo; D₃/ey ma; E₁/na; E₂/z cialem; E₃/wszytk; F₁/pod drugą linią pionową dzielącą kolumny; F₂/ brak sygn.

Edycja ta zachowała się jedynie w dwu egzemplarzach: Biblioteki Narodowej, sygn. XVII.3.1867 oraz Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. 4.20.4.502.

Istnieje być może jeszcze czwarty egzemplarz edycji z roku 1630, o którym pisze Piszczkowski (s. 80): „był własnością Tyszkiewiczów z Czerwonogrodu, obecnie znajduje się na Litwie kowieńskiej, więc nie jest dostępny” (mowa tu raczej o zbiorze Tyszkiewiczów z Czerwonego Dworu – zob. Estreicher XXXIX, s. 19). Nie potrafił powiedzieć, czy chodzi tu o wydanie A czy B.

C – [karta tytułowa w ozdobnej ramce drzeworytowej] [antykwia:] Symphonie Anyel[skie, / [szwabacha:] Abo / [antykwia:] KOLENDA / Miejszkańcom Ziemi]kim / od Muzyki niebieskiej, wdzięcznym / okrzykiem ná dzień Narodzenia / Pánjkiego zaśpiewáne. / [ozdobnik druk.] / Ktore vsly]żáne / [linia pozioma] / W KRAKOWIE. / [szwabacha:] Drukował Marćin Filipow]ki / Roku Pánjkiego, 1631. – 4°. K. nlb. 22, sygn. A⁴-E⁴, F² (k. B₃ oznaczona jako B₂).

Wydanie to jest właściwie wariantem wydania A z 1630 r. Na nowo wydrukowano tylko składkę A⁴ (położenie sygnatur: A₂/awil; A₃/szkod). Pozostała część druku (składki B-E⁴, F²) odbito ze starego składu z 1630 r. (położenie sygnatur jak w wyd. A), poprawiając jednak kilka dostrzeżonych błędów (co szczegółowo odnotowano w „Aparacie krytycznym”). Na odwrocie nowo wydrukowanej karty tytułowej pod wierszem *Do Czytelnika* w miejscu nazwiska Żabczyca (jak w wyd. A i B) wpisano: „Jan Karol Dachnowski”.

Edycja ta zachowała się w dwu egzemplarzach: Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. Sd.713.1673 (dawna sygn. 4.20.5.322) oraz w dziale rękopisów Biblioteki PAN w Kórniku, sygn. 45.

Egzemplarz *Symfonij anielskich* znajdujący się w Bibliotece Kórnickiej jest oprawiony wraz z rękopisem z pierwszej połowy XVII w. W skład klocka wchodzi: k. 1r-v, zawierająca pieśń o incipicie „Kiedy ja sobie uważam, mój Jezu...”; k. 2v-7v, rękopiśmienny odpis *O naśladowaniu Jezusa* – przekładu Stanisława Grochowskiego z Tomasa à Kempis; k. 8r-29v z 22 kartami druku *Symfonij anielskich*; k. 30r-35v, zawierające osiem dalszych kolęd przedłużających cykl Żabczyca, numerowanych jako symfonie XXXVII-XLIV (*Symfonia trzydziesta siódma. Józef do Maryi*, inc.: „O, Pani moja”, *Symfonia trzydziesta ósma. Maryja do Józefa*, inc.: „Józefie, strózu wierny mój i panie”, *Symfonia trzydziesta dziewiąta*, inc.: „Witaj, niebieski o Samarytanie”, *Symfonia czterdziesta*, inc.: „Niebieskiego królewica”, *Symfonia czterdziesta pierwsza*, inc.: „O, nachwalebniejsza Panno”, *Symfonia czterdziesta wtóra*, inc.: „Narodziwszy się dla człeka grzesznego”, *Symfonia czterdziesta trzecia*, inc.: „Bądźcie dusze nabożne serca gorącego”, *Symfonia czterdziesta czwarta*, w dwu wersjach językowych, inc. łac.: „O, Christi foenum” i polski: „O święte siano” – wszystkie te utwory opublikowała Krzyżaniak (2), s. 64-69); k. 36r-73v z kopią *Wirydarza abo Kwiatków rymów duchownych o Dziecięciu Panu Jezusie* Stanisława Grochowskiego; k. 74r-96v, zawierające wiersze religijne. Na ostatniej karcie podpisał się autor manuskryptu – Wojciech Stanisław Labdowicz.

Również jego ręką (inna tylko na k. 1r) wpisane zostały na marginesach czternastu kolęd druku *Symfonij anielskich* (I-II, VII-VIII, X, XV, XVII-XIX, XXI-XXII, XXVI, XXVIII, XXXIV) incipity piosenek i pieśni, na których nutę można śpiewać kolędy, incipity częściowo nowe, częściowo znane z instrukcji (por. też opis wydania A).

Opierając się na edycji C (za egz. BUW) *Symfonije anielskie* wydał, pod nazwiskiem Jana Karola Dachnowskiego, Alfred Brodnicki (Kraków 1913, „Biblioteka Pisarzy Polskich”, nr 65).

D – [karta tytułowa w ozdobnej ramce drzeworytowej] [antykwia:] Symphonie Anyel[skie, / [kursywa:] Abo / [antykwia:] KOLENDA, / Miejszkancom Ziemi]skim od Muzyki / Niebieskiej, wdzięcznym okrzykiem / na dzień Narodzenia Panskiego / zaspiewane. / [ozdobnik druk.] / [kursywa:] Ktore vsly]żáne Roku Pánjkiego, / M. DC. XLII. / [antykwia:] W KRAKOWIE, / [kursywa:] W Drukárni Marćiná Filipow]kiego. – 4°. K. nlb. 22, sygn. A⁴-E⁴, F² (k. B₃ oznaczona jako B₂). Pod wierszem *Do Czytelnika* podpis jak w wydaniu A i B: „Jan Z. Żabczyc”.

Położenie sygnatur: A₂/wila.; A₃/kody; B₁/rzeg; B₂/klestw; B₃/neczki; C/go (2); C₂/iaia (2); C₃/m Zyd; D/ziiy (2); D₂/t wy; D₃/ey m; E/asze; E₂/lein s; E₃/szytkic; F pod pierwszą linią pionową oddzielającą kolumny; F₂/a pra.

Edycja ta zachowała się w unikatowym egzemplarzu Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. 1030/I (Piszczkowski, s. 81, a za nim Krzyżaniak (1), s. 30, podają błędną sygnaturę: BJ 2030/I).

Istnienie jeszcze jednego egzemplarza sugeruje informacja, którą podaje Michał H. Juszyński (*Dykejonarz poetów polskich*, Kraków 1820, t. 1, s. 57): „*Symfonie Anielskie, albo kołęda* w Krak. u Marcina Filipowskiego R. 1641 in 4-to. Niemasz podobno powszechniejszego dzieła nad to, które znane jest pod imieniem Kantyczek czyli Pieśni o Bożem narodzeniu. Niezliczone prawie są tych pieśni edycje: wiemy jeszcze i to, iż bardzo wiele było różnych pieśni, których początki są wyrażone na końcu tej książki iako to: *Gdzieś bywała Amaryli etc. Kazał mi Seweryn etc.* Do 36 Symfonii tyleż nót wyszczególnia Autor; które musiały być powszechne w Polsce. Miało nastąpić wydanie tych pieśni z notami muzycznymi, ale tego nie zdarzyło się nigdy widzieć iedynemu w naszym narodzie Litteratury polskiej badaczowi Tađ. Czackiemu. Edycja wspomniana dosyć rzadka, jest w Bibliotece Porcykiew”. Sądzić jednak można, że mamy do czynienia z pomyłką i że chodzi o edycję z 1642 r. (Krzyżaniak (1), s. 30 sądzi, że chodzi o edycję z 1631 r.) oraz że egzemplarz opisany przez Juszyńskiego to właśnie znany nam dziś egzemplarz Biblioteki Jagiellońskiej. Na karcie katalogowej (starej) BJ zapisano bowiem, że został on zakupiony w 1872 r. i pochodzi z Porzyc.

Na uwagę zasługuje podana przez Juszyńskiego informacja, że w egzemplarzu tym była również instrukcja (podobnie jak w znanym nam egzemplarzu Czart. 24103/1), tyle że zamieszczona na końcu druku. Jej brak w egzemplarzu BJ każe sądzić, że zaginęła ona zanim książkę nabyła krakowska biblioteka bądź też już w Bibliotece Jagiellońskiej w czasie oprawiania druku w końcu XIX w. Informacja podana przez Krzyżaniak (1) (s. 30), że w egzemplarzu Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. 2030/I (sic!): „Instrukcja na końcu druku”, nie odzwierciedla stanu faktycznego; Piszczkowski, wcześniej druk opisujący, już jej nie widział.

Badając relacje między czterema wyżej wymienionymi wydaniem *Symfonij anielskich* jesteśmy w stanie wykazać, że wydanie A było źródłem dla wydania C, natomiast wydanie B było źródłem dla wydania D. Świadczy o tym szereg lekcji wspólnych owym parom edycji, w tym także lekcji błędnych; charakterystyczna jest tutaj przestawka wersów (w. 13-14) w Symf. V. Odnotować przy tym warto, że przygotowujący edycję D korzystali prawdopodobnie z wydania innego jeszcze niż B, uzupełniona została bowiem luka w Symf. III, gdzie w wydaniu B brak jednego wersu. W sytuacji wyboru między A i B za podstawę transkrypcji przyjęto edycję A. Przemawiała za tym również kompletność unikatowego egzemplarza Biblioteki Czartoryskich, jedyne posiadającego *Instrukcję*. W niniejszym wydaniu umieszczona ona została, tak jak w zabytku, po wierszu *Do Czytelnika*.

W komentarzach do „not”, wedle których należy śpiewać kołędy (w niniejszym wydaniu w „Objaśnieniach”), podano incipity znajdujące się na marginesach druków wydań A i C. By zaakcentować, że chodzi tu o konkretne egzemplarze, stosowano oznaczenia: A_c (dla egzemplarza Czart. 24103/I) i C_k (dla egzemplarza Kórń. 45).

2. APARAT KRYTYCZNY

Ze względu na problem identyfikacji druków podano w aparacie również błędy literowe drukarzy, a także odmiany gramatyczne lekcji poszczególnych wydań.

W sytuacji, gdy przekazy A i C drukowane są z tego samego składu (od k. B₁), przekazy te oznaczano jako A/C.

Do Czytelnika

- w. 2 *rzemieślniczą* – transkr. wyd.: *rzemieslnicą* – A D; *rzemieslnicą* – C; *rzem iestnicą* – B (bl.)
 w. 4 *najkosztowniejszego* – A B C; *nakosztowniejszego* – D
 w. 8 *wesol<e>m* – transkr. wyd.: *wesołym* – A B C D (zmiana ze względu na rym)
 po w. 8 *JAN Z. ŻABCZYC* – A B; *JAN Z ZABCZYC* – D; *JAN KAROL DACHNOWSKI* – C

Instrukcja

- A; w B C D brak

SYMFONIJE ANIELSKIE

- Tytuł: – A B D; *ANIELKIE* – A (bl. druk.)

Symfonia pierwsza

- Podział na strofy wg zachowanej melodii; zob. „Objaśnienia”.
 w. 8 *zstępuje* – A B C; *stepuje* – D (bl.)
 w. 9 *Ł<a>czną* – popr. wyd.: *Luczną* – A B C D (Brückner sugeruje lekcję: *Łuczną* – tj. „trafną”, por. rec. edycji Brodnickiego, „Pamiętnik Literacki” 13 (1914-1915), s. 232-234; w kantyczkach zakonnych bez wyjątku lekcja: *Ludzka*)
odmianę – A B C; *odmiana* – D (bl.)
 w. 20 *rozkołyszemy* – A B C; *rozkołyszymy* – D

Symfonia trzecia

- w. 6 – A C D; w B brak
 w. 10 *w jasleczka położyła* – A; *w jasleczkach położyła* – B D; *w jasleczka położyła* – C
 w. 12 *przynosił* – A B D; *przynosił* – C
 w. 20 *cześć* – A C; *rzecz* – B D
 w. 41 *anielskiemi* – A B; *anielskimi* – C D
 w. 47 *niemi* – A B D; *nimi* – C

Symfonia czwarta

- w. 23 *zapłaci to nam On* – A B; *zapłaci to On nam* – C; *zapłacić to nam On* – D
 w. 28 *że On nas* – B D; *że nas* – A C (bl.)
 w. 29 *nas* – A B D; *dziś* – C

Symfonia piąta

- Podział na strofy pochodzi od wydawcy.
 w. 4 *Syⁿem sie* – A B D; *Syⁿaczkⁱem* – C
 w. 13-14 – A C; w B D odwrócona kolejność wersów

Symfonia szósta

Tekst został zapisany na k. B₁r; od tego miejsca przekaz C jest zasadniczo tożsamy z przekazem A (zob. „Opis źródeł”) i oba przekazy oznaczamy razem jako A/C, z wyjątkiem kilku miejsc, gdzie drukarz dokonał korekty dostrzeżonych błędów.

- w. 29 *grzeszny* – transkr. wyd.; *grzeszni* – A/C D; *grześni* – B
 w. 34 *otrzymawa* – A/C; *otrzymywa* – B D
 w. 35 *zamyślaw* – A/C; *zamyśliw* – B D

Symfonia siódma

- w. 13 *Królowie* – A/C D; *Krąlowie* – B
 w. 16 *niosą go* – A/C B D (może powinno być: „niosą Mu”)

Symfonia ósma

- Podział na strofy wg melodii kolędy podanej w *Instrukcji*; zob. „Objaśnienia”.
 w. 6 z *zdobyczy* – A/C B; *zdobyczy* – D (bł.)
 w. 8 *przekłectwie* – A/C B; *przekłestwie* – D
 w. 30 *blagajmy* – A/C D; *blagamy* – B (bł.)
 w. 35 *Naświętszej* – A/C B; *Najświętszej* – D

Symfonia dziewiąta

W drukach strofa zapisana w innej postaci graficznej:

<i>Ej nom ej,</i>	<i>Wszystek świat dzisiaj wesół;</i>
<i>Powtórz.</i>	<i>Wszystek świat dzisiaj wesół;</i>
	<i>Ujrzawszy z nieba anioły:</i>

Symfonia jedenasta

- w. 8 *Panną* – B D; *PANNA* – A/C
 w. 15 z *świętemi* – A/C; *świętymi* – B D
 w. 20 *arkt* – A/C B; *akt* – D (bł.)
 w. 26 *powiła* – A/C; *powiela* – B D
     Pana – A/C B; *Panna* – D (bł.)
 w. 27 *Pana* – A/C B; *Panna* – D (bł.)
 w. 28 *więtsza* – A/C B; *większa* – D
 w. 31 *by od złego* – A/C B D (lipometria, może powinno być: „ode złego”, lub: „aby od złego”)

Symfonia dwunasta

- Tytuł: – A/C B D; *Symfoina* – A/C (bł. druk.)
 w. 21 *cz<e>stuje* – transkr. wyd.; *częstuje* – A/C B D
 w. 24 *życzliwie* – A/C B D; *życzczliwie* – A/C (bł. druk.)
     winsuje – A/C; *winsujq* – B D (bł.)

Symfonia trzynasta

- w. 20 *przecię* – A/C B; *a przecię* – D (bł.)

Symfonia czternasta

- Podział na strofy wg zachowanej melodii; zob. „Objaśnienia”.
 w. 11 *obejrzał* – A/C B; *obejźrzał* – D

- w. 18 *uygnanemu* – A/C; *strapionemu* – B D
 w. 19 *trafic* – A/C B D (hipermetria poprawiona w rkpis karmelitańskim: *dojść*,
 por. *Kantyczki* 357)
 w. 24 *hola* – A/C; *ola* – B D
 w. 28 *wężowój* – A/C B; *mężowoy* – D (bl.)

Symfonia piętnasta

- w. 4 *Czlowieku* – A/C B D (hipermetria, powinno być raczej: „Czleku”)

Symfonia szesnasta

Podział na strofy wg zachowanej melodii; zob. „Objaśnienia”.

- w. 11 *Aniol* – B D; *aniolowie* – A/C (bl.)
w pół nocy – transkr. wyd.; *w pulnocy* – A/C B D
 w. 17 *i z Józefem* – B D; *z Józefem* – A/C (bl.)
 w. 36 *przedzurnego* – A/C B; *przedwiecznego* – D
 w. 58 *najwdzięczniejszy* – A/C; *nawdzięczniejszy* – B D

Symfonia siedmnasta

Podział na strofy wg melodii jak w Symf. I; zob. „Objaśnienia”.

- w. 9 *Niechaj nieśmiertelny* – A/C B D (hipermetria, mogłoby być: „Niech nieśmiertelny”,
 lub: „Niechaj śmiertelny”)
 w. 10 *pełnych* – A/C B; *pewnych* – D (bl. druk.)

Symfonia osminasta

Podział na strofy wg melodii podanej na marginesie C_k; zob. „Objaśnienia”.

- Tytuł: *osminasta* – A/C B; *osmnasta* – D
 w. 3 *zjawiły* – A/C D; *zjawiely* – B
 w. 21 *duszo* – A/C B; *dusza* – D (bl.)

Symfonia dziewiętnasta

Podział na strofy wg melodii jak w Symf. XIV; zob. „Objaśnienia”.

- w. 12 *i drogiemi* – A/C; *z drogiemi* – B D (bl.)
 w. 18 *calują* – B D; *caluje* – A/C (bl.)
 w. 23 *przyjuje* – A/C B; *przyjmuje* – D

Symfonia dwudziesta

- w. 13 *w żłobieś* – A/C B; *w żłobie* – D
 w. 17 *królewicem* – B D; *królewiczem* – A/C

Symfonia dwudziesta pierwsza

- w. 2 *nawiedzasz* – A/C B; *nawiedzać* – D (bl. druk.)
 w. 28 *stworę cytnu mojego* – A/C B D (może powinno być: „stworę ojca mojego”, łatwy
 do popełnienia błąd literowy)

Symfonia dwudziesta wtóra

- w. 14 *nieście* – B D; *niesie* – A/C (bl.)
 w. 26 – hipermetria (lepiej: „tego Pana gdy najdziemy”)
 w. 43-44 – obydwie wersy ósmiosylabowe (hipermetria?)
 w. 52 *odkladaj* – B D; *oddkładaj* – A/C (bl. druk.)
 w. 53 *ogładamy* – B D; *glądamy* – A/C (bl. druk.)
 w. 67-68 – obydwie wersy ósmiosylabowe (hipermetria?)

Symfonia dwudziesta trzecia

- Podział na strofy wg melodii; zob. „Objaśnienia”.
 w. 11 *podawalo* – A/C; *zdozywalo* – B D
 w. 23 *sie zstalo* – A/C B; *sie stalo* – D
 w. 28 *najmülejszy* – A/C; *namülejszy* – B D

Symfonia dwudziesta czwarta

Podział na strofę dwuwersową pochodzi od wydawcy; tak też w wyd. Brodnickiego.

Symfonia dwudziesta piąta

- Podział na strofy pochodzi od wydawcy.
 w. 5 *zjawil* – B C D; *zjamil* – A (bl. druk.)
 w. 20 *najkosztowniejsze* – A/C; *nakosztowniejsze* – B D
 w. 24 *przyimi* – A/C B; *przyjmi* – D

Symfonia dwudziesta szósta

- Podział na strofy wg melodii jak w Symf. XVI; zob. „Objaśnienia”.
 w. 26 z *Betlejem* – A/C B; *Betlejem* – D (bl.)
     żywój – C; *żywy* – B D; *żywe* – A (bl.)
 w. 28 *krwawobitnymi* – A/C B; *krwawobiennymi* – D (bl. druk.)
 w. 33 *prawdziwej* – transkr. wyd.; *prawdziwy* – A/C B D

Symfonia dwudziesta siódma

Podział na strofy wzorowany na tekście pieśni (inc.: „Ucieszna panno etc.”) podanej w *Instrukcji*; zob. „Objaśnienia”.

- w. 1 *pokaż* – B D; *pokać* – A/C (bl. druk.)
 w. 9 *zamkniona* – B D; *zamkniono* – A/C (bl.)
 w. 11 z *gliny* z *zlepionym* – A/C; z *gliny* *zlepionym* – B D
 w. 19 *stal sie* – A/C B; *zstal sie* – D

Symfonia dwudziesta ósma

- w. 6 *Skoczże* – A/C; *Skoczé* – B; *Skoczę* – D

Symfonia dwudziesta dziewiąta

w. 1 *zapa<d>ają* – popr. wyd.; *zapałają* – A/C B D (poprawka zgodna z tekstem kolędy z rękopisów karmelitańskich, zob. „Objaśnienia”)

- w. 4 *Rządźca* – A/C; *Rządca* – B D
 w. 11 *stal sie* – A/C B; *zstal sie* – D
 w. 22 *Panie* – A/C; *Boże* – B D

Symfonia trzydziesta

- w. 7 *wsadził* – A/C; *wsadził* – B D
 w. 21 *z prace* – A/C B; *z pracy* – D
 w. 25 *zjawił* – A/C; *zjawił* – B (bl. druk.); *urzawił* – D
 w. 32 *egip<sk>ie* – popr. wyd.; *Egiptcie* – A/C B D (Brodnicki: <u> Egiptcie)

Symfonia trzydziesta wtóra

- Podział na strofy wg melodii zapisanej w *Instrukcyi*.
 w. 3 *zaśpiewamy* – B D; *zaśpiewauy* – A/C (bl. druk.)
 w. 5 *Zacznicież* – A/C B; *Zaczniecież* – D

Symfonia trzydziesta trzecia

W druku tekst zapisany w dwu kolumnach. Zachowano za drukiem układ stychiczny, choć zanotowane w *Instrukcyi* i na marginesach druku odesłanie do melodii (zob. „Objaśnienia”) sugeruje budowę stroficzną. Przyjmując za wzór melodii zapisy pieśni *Szczodry wieczer*, strofa powinna mieć, zależnie od wersji melodii, 6 lub 7 wersów czterosylabowych. Jest to jednak niemożliwe w przypadku tekstu symfonii; liczba wersów (82) wyklucza bowiem jakiegokolwiek podział na równe odcinki.

- w. 32 *życzycie* – B C D; *czynicie* – A (bl.)
 w. 37 *spelni* – A; *pelni* – B C D
 w. 81 *chwały* – B D; *chwali* – A/C (bl.)

Symfonia trzydziesta czwarta

- Podział na strofy wg melodii wskazanej na marginesie A₂; zob. „Objaśnienia”.
 w. 8 *swymi* – A/C; *swemi* – B D
 w. 15 *niemał<e>m* – transkr. wyd. (ze względu na rym); *niemałym* – A/C B D
 w. 17 *przestrzezeni* – A/C; *przestraszeni* – B D

Symfonia trzydziesta piąta

W druku strofa zapisana w innej postaci graficznej (zapewne ze względu na oszczędność miejsca):

*Kazał ci mi ktoś, Powiedziauwszy coś,
 A ja mniemał, że to z nieba jest anielski głos:*

Symfonia trzydziesta szósta

W druku strofa zapisana w innej postaci graficznej (zapewne ze względu na oszczędność miejsca):

*Przyskoczę ja do zlej szopy z cicha,
 Alic Dziecię małe się uśmiecha.
 Ten śmiech Oczu tych
 Niechaj będzie dla wszystkich.*

- w. 1 *do zlej szopy* – A/C B D; może powinno być: „do tej szopy” (tak *Kantyczki* 320)
 w. 7 *dobre* – A/C B; *dobrze* – D
 w. 12 *nie chciało* – B C D; *nie chciał* – A (bl.)
 w. 21 *drugich* – B C D; *drogich* – A
 w. 30 *dalibóg* – transkr. wyd.: *dali Bóg* – A/C B D

III. ZASADY TRANSKRYPCJI

Podstawą transkrypcji tekstu *Symfonij anielskich* jest przekaz A – wydanie z roku 1630 przygotowane w drukarni Marcina Filipowskiego, zachowane w unikatowym egzemplarzu Biblioteki Czartoryskich, sygn. 2+103/1. Przy transkrypcji kierowano się następującymi zasadami:

Zastosowano dziś obowiązujący system interpunkcyjny, choć często klóci się on z pozdziałem stroficznym symfonii.

Zmieniono w stosunku do druku zakres stosowania dużych liter oraz zrezygnowano z dodatkowych wyróżników w tekście (wersaliki, kursywa), nie zawsze używanych konsekwentnie. Majuskułę wprowadzono w słowach ze sfery sakralnej, określających Osoby Boskie, w zaimkach i epitetach bezpośrednio do Nich się odnoszących, a także w sformułowaniach mających uzasadnienie teologiczne (np. *Słowo Przedwiecznej Mądrości*). Majuskułą wyróżniono też pisownię: Ojcowie (określenie patriarchów Starego Testamentu), Prorocy (autorów mesjańskich proroctw Starego Testamentu) oraz Trzej Królowie. *Anioł* pisany jest wielką literą, gdy oznacza jednostkowego bohatera sceny biblijnej. Dużej litery używano też w nielicznych przypadkach personifikacji. Odstąpiono natomiast, zgodnie z regułami przyjętymi w Serii „Biblioteki Pisarzy Staropolskich”, od rozpoczynania każdego wersu majuskułą.

Zmodernizowano pisownię łączną i rozdzielną. Pozostawiono jednak konsekwentną w druku i etymologicznie uzasadnioną pisownię *w ten czas*, a także *tym czasem*, analogicznie do *pod ten czas*. Pozostawiono rozdzielną pisownię *nad zwyczaj*. Łącznie, niezależnie od druku, pisano *w tym, potym, przedtym* w znaczeniu przysłówkowym.

Litery *i* oraz *y* zmieniano zgodnie z dzisiejszą pisownią liter *i, y, j*. Wyrazy pochodzenia obcego transkrybowano zgodnie z ich ówczesną spolszczoną wymową, rozwijając grupy *-ij-, -yj-* (np. *symfonia, lilija, Gabryjel, Mesjasz, Instrukcja*). Niekonsekwentny zapis druku *anioł, anyoł* transkrybujemy jako *anioł*.

Zachowano zgodnie z drukiem pochylenie *e* do *i, y*, np. *klínót* (= klejnot), jak też rozszerzenie artykulacji przed spółgłoskami półotwartymi: *lera* (= lira), *przynosiel, powiela, wsadziel*. Zachowano także rozszerzone formy czasownika, np. *widziemy*, jak również końcówki *-em, -emi* narzędnika l. poj. i mn., np. *niem, niemi, srogiem, niskiemi, drogiemi*. W dwu przypadkach ze względu na rym zmieniono końcówkę *-ym* na *-em*, zaznaczając tę zmianę nawiasami kątowymi (*czolem / wesol<e>m, niemal<e>m / Jeruzalem*). Zmodernizowano natomiast konsekwentnie pochylone *e* w końcówkach dopełniacza, celownika i miejscownika l. poj. r. ż. oraz stopnia wyższego przysłówków, doprowadzając je do postaci *-ej*, np. *żywy* → *żywej*. Pochylenie *e* zaznaczano w pozycjach rymowych typu: *przyjmie / obejmie, wiekuisty / przeczystej, szczęśliwy / żywej, z cicha / uśmiecha*.

Nie zachowano zaznaczanego w druku *a* pochylonego (*á*).

Zgodnie z drukiem zachowano uwarunkowaną historycznie i konsekwentnie stosowaną formę *osiel*, a także *nom* (= nam) w refrenie: *Ej nom, ej*.

Zmodernizowano pisownię samogłosek *o, ó* i *u* (nie respektując konsekwentnej pisowni *puł*), pozostawiono jednak pisownię *nota* (= nuta) i *strona* (= struna). Odstępowano od modernizacji w pozycjach rymowych (np. *główna / niewymowna, gorze / zorze, kłotni / urotni*); w przypadku rymu *główna / niewymowna* nie zaznaczono *ó* mimo, iż w druku wyjątkowo zapis (kursywą): *główna*.

W transkrypcji samogłosek nosowych przyjęto zasadę modernizacji przypadkowych odstępstw. Pozostawiono natomiast bez zmian pisownię *tesknica*, *zasięć*, *przeć*, a także konsekwentną w druku pisownię *sie* z czasownikiem. Pozostawiono też oboczności *miedzy* || *między*, *szczęście* || *szczęście* (z pochodnymi). Ujednolicono natomiast zgodnie z dzisiejszą ortografią pisownię *cię*, *część*, *część*, a także *czestować* (= czcić, oddawać cześć); zmodernizowano pisownię *wianeczek* (druk: *wiāneczek*).

Długie s (j) jest oddawane jako *s*, *ś*, *z* lub *sz* zgodnie z dzisiejszą ortografią. Oboczności *piesni* || *pieśni* || *pieśni*, podobnie jak *spiewać* || *śpiewać* || *śpiewać*, *bespieczny* || *beśpieczny* || *bełpieczny*, *sprośny* || *sprośny* oddawano jako *śpiewać*, *pieśni*, *beśpieczny*, *sprośny*. Zachowano formę czasownika *uśli* (= uszli) oraz pisownię *szpiżarnia* (druk: *śpiżarnia*).

Zgodnie z dzisiejszą normą zapisano przedrostki *roś-* (*rośkołyszemy* → *rozkołyszemy*), a także *z-* (*z cierpieć* → *ścierpieć*).

Zachowano oboczność pisowni *stać sie* i *zstać sie* (w znaczeniu łac. *fieri*), a także pojedynczą formę *zstarła* (= starła).

Zostawiono pisownię *źwierzęta*; zapis *Rządzca* transkrybowano jako *Rządźca*.

Uzupełniono sporadyczne braki znaków diakrytycznych w przypadku *ń* (np. *panieński* || *panieński*, *słonce* || *śłońce*), *ź* (*zyczyć* || *źyczyć*, *ze* || *że*), *ś* (*święty* || *świąty*). Wyrównano także zgodnie z dzisiejszą ortografią użycie liter *l* oraz *ł* (np. *piekło* || *piekło*) oraz *cz* i *c* (np. *wszyscy* || *wszyscy*); pozostawiono pojedynczą formę *cynu* (= czynu).

Nie modernizowano wyrazów bez *h* w nagłosie (*afowane*).

Pozostawiono konsekwentnie pisane formy *przekłństwo*, *ptastwo*, *skrypce* (= skrzypce).

Pozostawiano bez zmian obocznie występujące formy bez *j* – zarówno czasowniki: *przyć*, *późmy*, *przymuje*, *przymi*, *weźmi*; przysłowki: *dzisiaj*, *wczora*, *choć*; jak i wyrazy z przedrostkiem *na-* (= naj-), np. *namilejszy*, *namniej*, *przynamniej*.

Modernizowano i ujednolicono pisownię samogłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych (druk: *zład*, *zplynał*, *odchłań*, *prośmyś*, *gdys*, *bydź*, *lep*, *teś*, *prętko*, *roszczka* (= różdżka), *autowane* (= haftowane)). Zmodernizowano też grupy spółgłoskowe *-tc-*, *-ds-* (*sauromackich* → *sauromackich*, *Engadzki* → *Engadzki*).

Pozostawiono dawne końcówki imiesłowów, np. *zszedszy*.

Zachowano formy: *wszyscy* (*wszyscy*), *abo*, *garlo*, *barzo*.

Zachowano podwojenia spółgłosek w wyrazach *niewinniątka*, *bosso*.

Dostosowano do ortografii polskiej pisownię słów obcych: *thron* → *tron*, *Jozeph* → *Józef*, *Bethleem* → *Betlejem* (przyjętą formę *Betlejem* potwierdza rym: *Betlejem* / *Maciejem*); nie zachowano też podwojeń spółgłosek w wyrazach pochodzenia obcego: *affekt* → *afekt*.

Nie modernizowano form fleksyjnych, zachowując też wewnętrzną deklinację w wyrazie *bialągłowa*.

Pisownię wyrazów łacińskich dostosowano do normy postulowanej przez *Słownik łacińsko-polski* (red. M. Plezia), np. *coelos* → *caelos*.

Strofika i graficzny układ wersów

W niniejszym wydaniu *Symfonij anielskich* wyraźniej niż w druku oddano stroficzny charakter tekstów kołęd. W przypadku symfonii zbudowanych ze strof heterometrycznych (Symf. II-IV, VI-VII, X-XIII, XV, XX-XXII, XXVIII-XXXI, XXXV-XXXVI) podział stroficzny nie przedstawiał problemów, w druku podkreślano zresztą wersy krótsze wcięciami różnej głębokości, w dwu wypadkach (Symf. XXI, XX) zaznaczono nawet każdą strofę dodatkowym znakiem (*). W przypadku kołęd zbudowanych ze strof izometrycznych podział tekstu na strofy sprawia duże trudności, druk bowiem ograniczał się do wcięcia wersów parzystych (Symf. I, XVII, XXIV, XXVI, XXVII, XXXII) lub co drugiej pary wersów (Symf. V, VIII, XIV, XVI, XVIII, XIX, XXIII, XXV, XXXIV). W tych sytuacjach starano się wyodrębnić strofę, kierując się wzorem melodii przypisanej konkretnej symfonii. W trzech przypadkach (Symf. VIII, XXIV, XXV), gdy melodia nie jest znana, podział stroficzny

pochodzi od wydawcy. W Symf. XXXIII pozostawiono tekst bez podziału na strofy zgodnie z drukiem.

Zmieniony został także sposób graficznego zapisu kolęd. Zrezygnowano z odwzorowania druku i nie wcinano wersów w przypadku strof izometrycznych. Wprowadzono natomiast własny system wcięć w przypadku strof o różnej długości wersów, podkreślający wersy krótsze. W trzech przypadkach (Symf. IX, XXXV, XXXVI) zmieniono zupełnie graficzną postać strofy, co odnotowane zostało w „Aparacie krytycznym”.

Wykaz strof przedstawiony został osobno w „Zestawieniu wersyfikacyjnym”.

OBJAŚNIENIA

Zawarte w objaśnieniach przy poszczególnych symfoniach uwagi na temat żywotności kolęd Żabczyca w tradycji kolędowej ograniczono do wskazania zapisów symfonii nie dalej niż do wieku XVIII, w przypadku zaś przekazów melodii uwzględniono XIX-wieczne zbiory kolęd Michała Marcina Mioduszelewskiego i Teofila Klonowskiego, tylko w uzasadnionych przypadkach odsyłając do innych źródeł. Pełniejszy wykaz świadectw późniejszych, a także zapisów z tradycji ludowej rejestrują prace Barbary Krzyżaniak (zob. Krzyżaniak (1) i Krzyżaniak (2)). Przy lokalizacji utworów w rękopisach Biblioteki Karmelitanek Bosych na Wesolej w Krakowie posługiwałem się pracą magisterską Anny Zajac *Rękopiśmienne kancjonały karmelitańskie z XVII i XVIII w. w zbiorach klasztoru św. Marcina w Krakowie*, Lublin 1978 (w maszynopisie), napisanej w Instytucie Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pod kierunkiem ks. prof. Karola Mrowca. W przypadku pozostałych zbiorów klasztornych korzystałem z mikrofilmów znajdujących się w Instytucie KUL „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” w Lublinie.

Tytuł: *Symfonije* – (gr. *symfonia* – zgodność, współbrzmienie, akord, harmonia, także jakiś instrument muzyczny), tu: śpiewy, muzyka; w Średniowieczu i XVI w. nazwę tę stosowano dla instrumentów, np. bębna lub klawikordu.

Kolęda – (łac. *Kalendae* – pierwszy dzień miesiąca) dosłownie: podarunek albo życzenia składane na Nowy Rok lub Boże Narodzenie.

Do Czytelnika

w. 1-4 – schemat wielokrotnie przez Żabczyca powtarzany w dedykacjach (zob. Piszczkowski, 73); por. skierowaną do Stanisława Mniszcha dedykację *Posła moskiewskiego* (Kraków 1606, k. A_cv):

[...] klejnotów, które bym darował,
nie mam ani z Pers złota, co bym ofiarował;
nie mam z Turek walecznych konia przepysznego
ani z Wenet subtylnych noszenia drogiego.
Ja to daję, co snadź mam u siebie znacznego.

w. 3 z *gór sauromackich* – odnosi się to do krainy Sauromatów, starożytnego plemienia wywodzącego się od Scytów i Amazonek, zamieszkującego rejony Morza Meockiego (dziś: Azowskiego).

- w. 6 *Bóg ... na świecie widomy* – Bóg widzialny, narodzony jako człowiek.
 w. 7 *Hippokren* – Hippokrene, źródło muz bijące na Helikonie (Beocja).

Instrukcja

Szczegółowy komentarz do zapisów *Instrukcji* znajduje się w objaśnieniach do poszczególnych symfonii; zob. też. „Wprowadzenie do lektury”, s. 9-11.

w. 1 *dla ... defektu pewnego w typografij* – z powodu trudności związanych z drukiem; np. braku (*defektu*) czcionki nutowej.

w. 2-3 *niż wygotowano będzie śpiewanie przystojne* – zanim wydrukowane zostaną odpowiednie melodie (chodzi o zapis nutowy).

w. 3-4 *noty tańców zryczajnych w Polsce* – melodie popularnych w Polsce tańców, często i chętnie zbieranych i wydawanych w pierwszej połowie XVII w.; większość zachowanych druków opublikowana została przez Karola Badeckiego (*Polska liryka mieszczańska. Pieśni – tańce – padwany*; Lwów 1936).

[wiersz pod drzeworytem]

w. 1-2 – sens: Miłość Boża (Duch Św.; por. np. Rz 5,5) zsyła Syna (Słowo) Bożego (Przedwiecznej Mądrości) na ziemię do dziewiczego łona niepokalanej Maryi; wyrażenie: *niepokalane ... wnętrzości* wskazuje, że mowa jest o niepokalanym poczęciu Maryi, wolnej od grzechu pierworodnego. Por. podobne sformułowania w Symf. XXIX, w. 7-8; zob. też *ŻABCZYC Traktat o Zwiastowaniu*, k. B₂r:

[...] iże Bóg prawdziwy
 miał zstąpić na te niskie, padolne ciemności
 i narodzić się dziwnie z Panieńskich wnętrzości.

w. 3 *grzechem opasany* – żyjący w stanie grzechu pierworodnego.

w. 4 *do własnej ojczyzny* – do nieba; *własnej* – tu: właściwej.

w. 5 *Boża łaska głowna* – łaska uświęcająca, możliwa dzięki Odkupieniu za sprawą Jezusa Chrystusa.

SYMFONIE ANIELSKIE

Symfonia pierwsza

Tekst z niewielkimi zmianami w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 263); BJ 3639, s. 5+; 36+6, s. 52-53; BKW 107; 186; 209; 213; 229; a także benedyktynek staniąteckich: BBS b. sygn. (z 1707 r.), k. 56; St.5, s. 100; St.6, k. 56; AAP Ms 1051, s. 62. W *Instrukcji* odesłanie do „noty” pieśni o incipicie: „O, nadobna Panno etc.” (nie została zlokalizowana), na marginesach A_c i C_k incipit: „Ja, ubogi bernardyn” (opublikował Cz. Hernas, *W kalinowym lesie*, Warszawa 1965, t. 2, s. 117; zob. też tenże, *Książd kwestarz. Kształtowanie się stereotypu*, [w:] *Literatura. Komparatystyka. Folklor. Księga poświęcona Julianowi Krzyżanowskiemu*, Warszawa 1969, s. 799-815).

Zapis melodii: w wymienionych wyżej rękopisach benedyktynek; wg AAP Ms 1051 opubl. Krzyżaniak (2), s. 43 (tam też zapis melodii z tradycji ludowej); Klonowski 106. Melodie do *Ja, ubogi bernardyn* – Krzyżaniak (2), s. 44-45.

w. 2 *Panna czysta Syna porodziła* – zwrot utrwalaony w pieśniach bożonarodzeniowych (por. Iz 7,14: „Oto panna pocznie i porodzi syna”), powtarza się wielokrotnie u Żabczyca; zob. Symf. VI, w. 10; VII, w. 3-4; XI, w. 7-8; XIII, w. 19; XV, w. 19-21; XXIV, w. 1; XXIX, w. 12.

w. 3 – por. KOCHANOWSKI *Psalterz* 139, w. 12: „Że tego żaden rozum pojąć nie może” (podobnie tamże 145, w. 6).

w. 4-5 – por. GROCHOWSKI *Wirydarz* 2 XI, w. 5 (*Gwiazdy niebieskie*): „Nasz Wódz przedniejszy już niebo opuścił, / już się na łono Twoje, Panno, spuścił”.

w. 4 *Aftowane gwiazdami* – por. KOCHANOWSKI *Hymn*, w. 9-10: „Tyś niebo zbudował / I złotemi gwiazdami ślicznieś uhaftował”.

w. 6 *Panieńskiej w świętości* – inwersja: w Panieńskiej świętości.

w. 7 *bez zmayı* – wyrażenie (łac. *sine macula*) odnosi się do niepokalanego poczęcia Jezusa.

jak inny – jak inny człowiek.

w. 9-12 – przejęte z tradycji średniowiecznej i częste w kolędach przedstawianie tajemnicy narodzin Jezusa poprzez antytezy (Bóg-człowiek, Bogacz-nędzarz itd.); por. GROCHOWSKI *Wirydarz* 10 IX.

w. 9 *Ł<a>czną odmianę czyni* – sens: przyjmuje ubóstwo; „łaczny” – głodny, łaknący, słowo w XVI w. częste w przeciwstawieniach: łaczny-bogaty (zob. *Słownik XVI*, hasło: „łaczny”).

w. 13 *Królowie ... z podarzem* – motyw Trzech Królów niosących Jezusowi dary, jeden z częściej spotykanych w kolędach, odzwierciedla tradycję zapisaną w apokryfach, rozwijających ewangeliczną (Mt 2,1-12) opowieść o składających Jezusowi hołd Mędrcach ze Wschodu; w postaci podanej przez apokryfy opowieść ta została przejęta i rozwijana przez sztukę i literaturę średniowieczną.

w. 14 *osiel i wół ... parą ogrzewają* – choć ewangelie nie wspominają osła ani wołu, to Ojcowie Kościoła, począwszy od Orygenesza, do Betlejem odnosili słowa z Proroctwa Izajasza (1,3): „Poznał wół pana swego i osiel żłób pana swego, a Izrael mnie nie poznał”. Powszechny w kolędach motyw adorujących przy żłóbku wołu i osła bierze jednak swój początek z apokryfów, skąd rozpowszechnił się w ikonografii i literaturze średniowiecznej; w pieśni kolędowej utrwalił się w dużej mierze dzięki jasełkom organizowanym przez franciszkanów. Stałym składnikiem jest też ogrzewanie Dzieciątka oddechem (*parą*) zwierząt. Por. Symf. III, w. 11-16.

w. 15-16 – częste w kolędach nawiązanie do zwiastowania pasterzom nowiny o narodzonym Jezusie (Łk 2,13-14): „A natychmiast było z Aniołem mnóstwo wojska niebieskiego, chwalaących Boga i mówiących: Chwała na wysokości Bogu, a na ziemi pokój ludziom dobrej woli”. Por. Symf. III, w. 17-20, 41-44; XXIII, w. 15-18.

w. 18-19 – nawiązanie do popularnego motywu pieśni biesiadnych; por. Hieronim Morsztyn, *Dobra myśl ochotnego gospodarza*: „Kaź go hojnie nalewać, gospodarzu miły, / Będziem go przy ochocie swojej rześko pili” (cyt. [za:] *Staropolska poezja ziemiańska. Antologia*, oprac. S. Crzeszczuk, J. Gruchała, Warszawa 1988, s. 235, w. 131-132). Por. też Symf. IX, w. 35-36, 40.

w. 19-20 *śpiewać będziemy / nowe pieśni* – por.: „I wpuścił nową pieśń w usta moje, hymn Bogu naszemu” (Ps 40[39],4), „Śpiewajcie Panu pieśń nową, śpiewajcie Panu, wszytka ziemio” (Ps 96[95],1).

w. 20 *i rozkołyszemy* – motyw kołysania Dzieciątka, sporadycznie występujący w *Symfoniach* (por. Symf. XIX, w. 28; XXVIII, w. 5) charakterystyczny był dla kolęd powstających w środowisku karmelitanek. W poezji wiele miejsca zajmuje w *Wirydarzu* Stanisława Grochowskiego.

Symfonia wtóra

Tekst w rękopisie karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 234). W *Instrukcji* i na marginesie A_c odesłanie do pieśni o incipicie: „Hojże, nabroiła etc.”; na marginesie C₄: „Hejże, hejże, nabroiłaś” (nie została zlokalizowana).

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 3; Klonowski 102; Krzyżaniak (2), s. 46 (zapis z tradycji ludowej, gdzie kolęda ta występuje w „herodach”).

w. 1 *Ach, zła Ewa nabroiła* – symfonia rozwija motyw wygnanych z raju Adama i Ewy, często pojawiający się w kolędach i w innych tekstach bożonarodzeniowych; por. *Dialog na święto narodzenia Chrystusa Pana (Dialogus pro festo nativitatis Christi Domini)*, [w:] *Dramaty staropolskie*, oprac. J. Lewański, t. 4, Warszawa 1961, s. 275-281. Por. też Symf. XIV.

w. 7 *plód zarażony* – potomstwo zarażone grzechem pierworodnym.

w. 11-15 – idea paraleli między Ewą, która miała udział w powstaniu grzechu pierworodnego, a Maryją („nową Ewą”), która miała udział w dziele zbawienia, narodziła się już we wczesnym chrześcijaństwie, a spopularyzowana została przez hymn *Ave Maris Stella (Ave zmienia i odwraca imię Ewa)*. Motyw Maryi rozdeptującej węża nawiązuje do Księgi Rodzaju (3,15) w wersji Wulgaty: „ona zetrze głowę twoją”, choć w tekście hebrajskim klątwa rzucona na węża ma charakter proroctwa mesjańskiego: „Wprowadzam nieprzyjaźń między ciebie a niewiastę, pomiędzy potomstwo twoje a potomstwo jej: ono zmiażdży ci głowę, a ty zmiażdżysz mu piętę” (cyt. [za:] *Biblia Tysiąclecia*, podkr. – A.K.). Por. Symf. VIII, w. 9-14; XIV, w. 43-44.

w. 17 *cni Ojcowie* – w tradycji Kościoła zachodniego, za sprawą św. Ignacego Antiocheńskiego i św. Augustyna, zstąpienie Chrystusa do piekieł i wyzwolenie umarłych pojmuje się jako wyzwolenie sprawiedliwych, zwłaszcza patriarchów i proroków Starego Testamentu. W Księdze Wyjścia (np. 3,13.15) „Bóg ojców” oznacza „Boga Abrahama, Izaaka i Jakuba”. Motyw „cnych Ojców” uwalnianych z otchłani pojawia się zarówno w średniowiecznym misterium rezurekcyjnym (por. Mikołaja z Wilkowiecka *Historja o chwalebny m martwychustaniu Pańskim*), jak i w kolędach. Zob. też Symf. XVI, w. 49-52; XXVI, w. 1-8; XXVII, w. 4-5.

w. 19-20 *od Proroków objaśnione / Święte Słowa* – słowa proroków Starego Testamentu objawiające („objaśniające”) przyjsie Syna Dawidowego (por. np. 2 Sm 7,12-16; Ps 2,7; 110[109],1n; Iz 9,5n; 11,1; 55,3; Mi 5,1).

w. 22 *Prawda Żywa* – o Jezusie jako uosobionej Prawdzie zob. J 14,6.

w. 25 *że Zbawiciel* – tu: ponieważ Zbawiciel.

Symfonia trzecia

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 77); BJ 3639, s. 50; 3640, k. 139v; 3646, s. 95-96; BKW 95; 205; 213; 229. W *Instrukcji* odesłanie do pieśni o incipicie: „Pomaga Bóg, piękna pani etc.” (nie została zlokalizowana). Melodia nie została rozpoznana.

w. 4 z *Wiecznej Miłości* – por. wiersz pod drzeworytem w *Instrukcji*, w. 1 oraz obj.

w. 10 *w jaslecza* – w żłóbek. Żłób jako miejsce złożenia małego Jezusa (por. Łk 2,7.12.16) stał się miejscem symbolicznym i jednym z głównych tematów kolęd.

w. 11-16 – motyw wołu i osła; por. Symf. I, w. 14 i obj.

w. 16 *nasze Nadzieje* – por. Mt 12,21: „A w imieniu Jego pogani będą nadzieję mieli”.

w. 17-20 *anieli, / ... / jawną cześć dają* – por. Symf. I, w. 15-16; XXIII, w. 15-18.

w. 22 *na okup oświadczonemu* – przeznaczonemu przez Boga na okup.

w. 26 *na multankach grać* – multanki (ludowa odmiana fletni Pana) w poezji XVII w. były instrumentem pasterzy i należały do sztafetu utworów sielankowych.

w. 28 *przestrzega Szkody* – ostrzega Szkodę. Tu Szkodą to upersonifikowana pokusa, grzech zagrażający ludziom; w późniejszej wersji tej kolędy (por. *Kantyczki* 77) rozumiana bardziej dosłownie, jako szkoda zagrażająca owcom.

w. 30 *szwankowała* – odnosi się do Szkodę (por. Symf. XIII, w. 10: *szwankują grzechy*).

w. 34 *Józef stary tatka* – por. Symf. XXXIII, w. 76 i obj.

w. 35-36 – por. Symf. IV, w. 11.

w. 37 *Trzej słońca zabłysnęły* – por. *Legenda aurea*, s. 44 (*Narodzenie Pana Naszego Jezusa Chrystusa. 25 grudnia*): „Tegoż dnia trzy słońca ukazały się na wschodzie, które w końcu stopiły się w jedno: symbol jawny Trójcy Świętej”, oraz *Rozmyślanie przemyskie*, s. 64: „potym widziany trzy słońca na niebie, a ty sie zeszyły w gromadę i uczyniło jedno słońce. To sie nam znamieniuje duchownie wyobrazenie Boga w Trojcy jedynego [...]”; ten sam motyw w XVI-wiecznej kolędzie *Bogu Ojcu chwałę dajmy* (cyt. [za:] *Kolędy polskie II/27*, w. 70-73):

Tego dnia cuda się zstały,
Iżę trzy słońca nastaly,
Dziecię Boskie ukazały.

Zob. także *ŻABCZYC Traktat o Zwiastowaniu*, k. B₂r:

I znać, iżę już przyszedł, bowiem niedawnego
czasu trzy słońca z nieba świeciły górnego.

w. 38-39 *winnice zakwitnęły / Engadzkiej Góry* – winnice Engaddi (hebr. En-Gedi), oazy w Pustyni Judzkiej nad Morzem Martwym. Por. *Legenda aurea*, s. 45 (*Narodzenie Pana Naszego Jezusa Chrystusa. 25 grudnia*): „Narodzenie objawiło się stworzeniom, które posiadają istnienie i życie, jak roślinom i drzewom. Istotnie, w noc Narodzenia Zbawiciela winnice Engady zakwitły, przyniosły owoc i wydały wino”; zob. też kolędę *Bogu Ojcu chwałę dajmy*, (cyt. [za:] *Kolędy polskie II/27*, w. 97-98):

Engady winnicy były,
Które w ten czas zakwitnęły.

Zob. także *ŻABCZYC Traktat o Zwiastowaniu*, k. B₂r:

Znaki tego są pewne. Engadzkie winnice
zakwitły objaśniając rodzenie Dziewice.

w. 41- 44 – por. wyżej, w. 17-20.

Symfonia czwarta

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 329); BJ 3640, k. 38r; 3642, k. 66v-67r; 3646, s. 58-59; 3647, s. 143-144; BKW 93; 94; 156; 205; 213; 229. W *Instrukcji* odesłanie do pieśni o takim samym incipicie („Przy onej górze etc.”), która nie została zlokalizowana; była jednak popularna i często się do niej odwoływano, np. w rękopisie staniąteckim (BBS St. 4, nr 18) przy kolędzie *Panie Boże mój, jam jest wolek Twój* zanotowano: „nota jako Przy onej gorze” (kolęda o wółku, popularna i realizująca ten sam wzorzec metryczny co Symf. IV, zapisana jest z nutami w BUP Ch. 251 – opubl. *Kantyczki* 145). Por. też późniejszą kolędę klasztorną znaną pod incipitem: „Na onej górze...”, o tym samym wzorcu metrycznym (*Kantyczki* 130). O tradycji ludowej zachowującej być może ślady pierwowzoru kolędy *Żabczyca* zob. Bystrzeń, s. 64-65.

Zapisek melodii: Mioduszewski (1) 83; Klonowski 65.

w. 7 *poznamy po nich* – tu: dowiemy się od nich (mówią to Trzej Królowie o pasterzach).

w. 11-12 – por. Symf. III, w. 35-36. Zob. też fragment piosenki z tradycji ludowej (cyt. [za:] Bystrzeń, s. 64):

Graj pastuszku graj,
Bóg ci pomagaj.

Starsza siostra mię zabiła,
 Młodsza siostra mię bronila.
 Graj pastuszkuj graj,
 Bóg ci pomagaj.

w. 13 *Gospoda* – pani; w tekstach średniowiecznych słowo „Gospodza” używane było niemal wyłącznie na określenie Matki Boskiej.

w. 27 *malusieńkiego* – zdrobnienia charakterystyczne dla kolędy; por. Symf. XVI, w. 40; XIX, w. 5; XXVI, w. 15; XXXV, w. 6.

w. 34 *w otchłaniach pożądanego* – otchłań (hebr. *szeol*, gr. *abyssos*) to miejsce przebywania zmarłych, gdzie wg tradycji kościelnej Chrystus zstąpił, by ochrzcić sprawiedliwych i proroków; zob. też obj. do Symf. II, w. 17.

w. 38-40 *królewskie, / ... / nasze skłonności* – nasze królewskie chęci (dary, ukłony); *królewskie* można też odnieść do *Plemię niebieskie*.

w. 39 *jako to Plemię niebieskie* – jak przystało na Syna Bożego.

Symfonia piąta

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcji* odesłanie do pieśni o incipicie: „W południowej chwili etc.”, na marginesie A_c: „W południowej chwili” (nie została zlokalizowana).

w. 3 *teraz się zwracają* – tu: odwracają, zmieniają bieg.

w. 8-9 *gwoli / złemu tyranowi* – za sprawą złego tyrańca, Heroda. Opowieść o ucieczce Świętej Rodziny do Egiptu była jednym z głównych motywów kolędowych; por. XVI-wieczną kolędę *Kiedy król Herod królował (Kolędy polskie 1/34)*, zob. też Symf. X.

w. 12-13 *mając sam na pieczy / Króla Żydowskiego* – może w sensie: szczególnie zwracając uwagę na Jezusa, szukając Jezusa, który jako nowy król żydowski zagrażał jego władzy. Może to też być echo słów Heroda do Mędrców (Mt 2,8): „Idźcie a wywiadujcie się pilno o dzieciątka, a gdy najdziecie oznajmicie mi, abym i ja przyjachawszy, pokłonił się jemu”.

w. 14-15 *zamysły ... / prędko odmieniono* – według św. Mateusza (2,13-14) Józefa ostrzegł przed Herodem anioł, który ukazał mu się we śnie.

w. 20 *pieczę Jego mieli* – sprawowali nad Nim opiekę.

w. 22 *na grunt zapisany* – chodzi zapewne o przepowiednię Ozeasza (11,1), przypomnianą przez św. Mateusza (2,15) opisującego ucieczkę do Egiptu: „aby się spełniło, co powiedziano jest od Pana przez proroka mówiącego: Z Egiptu wezwałęm Syna mego”.

Symfonia szósta

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcji* odesłanie do wcześniejszej kolędy o incipicie: „Kiedy Józef stary etc.” (nie została zlokalizowana).

w. 2 *przed laty przejrany* – od dawna zapowiedziany; zob. obj. do Symf. II, w. 19-20.

w. 7 *Narodził się czysto* – bez grzechu.

w. 10 *Panna Go spłodziła* – por. obj. do Symf. I, w. 2.

w. 8-12 – zaburzony wtrąceniem sens zdania: rządzić wieki On nas będzie w świętym rządzie.

w. 13-15 – odnosi się do niepokalanego poczęcia Maryi.

w. 38 *raczy-ż* – dawna forma trybu rozkazującego, dziś: *racz*.

w. 39 *czasu kłotni* – tu kłótnia jako określenie czasu niepewności, chaosu.

w. 42 *piekła wrotni* – rzadka w *Symfoniach* reminiscencja mitologiczna: wrót Hadesu strzegł trójgłowy Cerber.

Symfonia siódma

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 322); BKW 144; 205; 213. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Co będzie jadł etc.”, na marginesach A_c: „Mój koń chudzina”, C_k: „Kaleta za grosz, abo też Co będzie jadł, co będzie pił, mój koń chudzina” (nie zostały zlokalizowane).

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 59; Klonowski 65.

w. 1-2 *O tej dobie / leżał w żłobie* – por. Symf. XXXIII, w. 71-72; taki sam rym: *żłobie / o tej dobie* zob. GROCHOWSKI *Wirydarz* 1 III, w. 9-10.

w. 16 *niosą go* – może dotyczyć „zdrowia”; zob. też „Aparat krytyczny”.

w. 20 *nagiego* – w *Kantyczkach* (322) i dalszej tradycji zmiana na „naszego”.

w. 21-24 – por. Symf. VIII, w. 23-24.

Symfonia ósma

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* i na marginesie A_c odesłanie do melodii o incipicie: „Pomalusku, Józefie etc.” (w C_k: „Pomaluczku, Józefie”), zapisanej w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251, s. 386 (wraz z nutami opubl. *Kantyczki* 268); BKW 205.

Zapisy melodii kolędy z *Instrukcyi*: jw. oraz Krzyżaniak (2), s. 47 (tam też zapis z tradycji ludowej); Mioduszewski (1) 75.

w. 1-2 – zwrot częsty w kolędach (z utrwaloną parą rymową: *narodził / oswobodził*), por. niżej, w. 15-16 i Symf. XXI, w. 25-26. Zob. też kolędę z XVI w. *Chwalmyż wszyscy z weselem* (cyt. [za:] *Kolędy polskie* III/4, w. 88-90):

Gdzie się ten Pan narodził,
Który nas wyświebodził
Z wiecznego przeklęstwa.

w. 10 *leb jego znieść miano* – por. Symf. II, w. 13-15; XIV, w. 43-44.

w. 17-18 *rozumna stwora / i otchłani potwora* – chodzi tu albo o człowieka, rozumnego i zarazem splamionego grzechem, albo też o człowieka i potwory zamieszkujące piekło wg wyobrażeń ukształtowanych przez wizje opisujące zejście Chrystusa do otchłani.

w. 23-24 – por. Symf. VII, w. 21-24.

Symfonia dziewiąta

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 304); BJ 3642, k. 156v-157r; 3646, s. 39-41; BKW 94; 105; 205; 229. Kolęda zapisana w Ch. 251 ma następujący wygląd strofy:

Hej nam hej, hej nam hej,
wszystek świat dzisiaj wesoly.
Ujrzawszy z nieba anioły
Hej nam hej.

W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Hej nom, ej, zielona idzie etc.” (nie została zlokalizowana).

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 30; Klonowski 105; z tradycji ludowej – Krzyżaniak (2), s. 50.

w. 12 *słońcem z gwiazdy ustrojona* – nawiązanie do częstych w ikonografii przedstawień Matki Boskiej, mających swe źródło w obrazie Niewiasty Apokaliptycznej z Objawienia św. Jana (12,1).

w. 22-24 – przemowy ciał niebieskich składających pokłon Jezusowi zob. [w:] GRO-CHOWSKI *Wirtdarz* 2 X-XI.

w. 32 *na koźlej lerce* – chodzi tu o być może o dudy (kozła). Pasterze grający przy źłobie na lirze są częstym motywem pastorałek (por. Symf. XXXI, w. 1-4, zob. też *Kantyczki* 203), choć nie potrafimy powiedzieć dziś, o jaki instrument chodzi. W literaturze XVI i XVII w. nazwa „lira” jest reminiscencją antycznej kultury (lirą zwano w starożytności siedmiostrunowy instrument szarpany) i najczęściej nie odnosi się do konkretnego typu instrumentu, choć od wieku XVII w. użyciu jest instrument ludowy zwany lirą korbową (zob. Szydłowska-Cegłowa, s. 58-63).

w. 38-40 – por. Symf. I, w. 18-19.

Symfonia dziesiąta

Symfonia nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Posła niewiasta z kurem etc.”, drukowanej jako *Taniec* w zbiorze z 1614 r. zatytułowanym *Pieśni i tańce zabawam uczciwym gwoli* (Badecki, s. 122-124). Na marginesie A_c incipit: „Nitida Stella”; w C₄: „Poszła niewiasta z kurem do miasta albo też Nitida Stella”. Pieśń *Nitida Stella* znana jest z druku: J.A. Gorczyn, *Tabulatura muzyki abo zaprawa muzykalna*, Kraków 1647; zapisana jest też w kantyczce karmelitańskiej: rkps BJ 3650, k. 20r oraz z nutami w rękopisie benedyktynek staniąteckich: BBS St.3, k. 12v.

Melodie *Poszła niewiasta z kurem* – wg przekazów ludowych opublikowała Krzyżaniak (2), s. 51; melodie *Nitida Stella* – wg druku Gorczyzna opublikował Prosnak, s. 71.

w. 2-3 *była beśpieczna / z Synaczka* – była spokojna, nie obawiała się o Syna.

w. 6 *dla Heroda* – z powodu Heroda; por. Symf. V również rozwijającą motyw ucieczki Świętej Rodziny do Egiptu.

w. 17-18 *w niebo kolacq, / pisząc lżq twarz, drogi* – miejsce trudne do objaśnienia; możliwy sens: znacząc twarz lżami, dobijają się o drogę do nieba (*kolacq drogi*).

w. 22 *sama sie szkodzi* – obraca się przeciw niemu samemu; por. *Legenda aurea*, s. 65 (*Świętych Niewiniatek. 28 grudnia*): „Co do Heroda, został on natychmiast ukarany za swą zbrodnię, bo Makrobjusz i inny kronikarz podają, że jeden z synów Heroda był przy piersi w Betlejem i został zabity wraz z innymi dziećmi”.

Symfonia jedenasta

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „A cóż ja mam czynić etc.” (nie została zlokalizowana; por. instrukcję do Symf. XIII).

w. 13-28 – przykłady nadzwyczajnych zdarzeń w naturze towarzyszących narodzeniu Jezusa.

w. 13 *Cyntyja* – (mit.) jedno z imion (od góry Kynthos – miejsca narodzin) Artemidy—Diany jako bogini Księżycy (utożsamianej z Selene).

w. 17 *Faeton* – (mit.) syn Heliosa, boga Słońca, który nieumiejętnie powożąc po niebie rydwanem zaprzężonym w czwórkę koni, spowodował ogromny zamęt w przyrodzie.

w. 18-19 *w trój cug ... / zaprzęga swoje konie* – może to być nawiązanie do legendy o trzech słońcach, jakie pojawiły się na niebie przy narodzinach Jezusa; por. Symf. III, w. 37 oraz obj.

w. 20 *przez arkt blonie* – po północnym niebie (łac. *arctos* – jeden z dwu gwiazdozbiorów Niedźwiedzi, przenośnie – północ, północna strona nieba); tu *arkt* – D l.mn.

w. 21-23 *winnice / engadzkiej macice* – zob. obj. do Symf. III, w. 38-39.

w. 25 *Jutrzenka Rana* – tytuł *Aurora Consurgens*, Gwiazda Zaranna, należy do tradycyjnych tytułów Matki Bożej, jako Tej, która poprzedza Słońce, czyli Chrystusa.

Symfonia dwunasta

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Trudna rada etc.”; chodzi zapewne o pieśń o incipicie: „Trudna rada, Zosieńku kochana”, wydrukowaną jako *Pieśń wtóra* w zbiorze *Dzwonek serdeczny* z roku 1620 (Badecki, s. 160) oraz jako *Taniec* w zbiorze *Wesoła ochota przy dobrej myśli* z ok. 1647 r. (Badecki, s. 219).

w. 1-4 – por. słowa Maryi do Józefa [w:] GROCHOWSKI *Wirydarz* 6 II, w. 1-2: „Józefie, który z Bożej opatrności / jesteś panieńskiej stróżem mej czystości”.

w. 1 *Trudna rada* – tak samo początek KOCHANOWSKI *Pieśni* I 7.

w. 2 *wieczny dekret w niebie zapisany* – por. KOCHANOWSKI *Pieśni* II 8, w. 2-3: „już dekret gotowy / Przed Bogiem leży”.

w. 9 *Wszak ci Anioł to ... objawił* – nawiązanie do wydarzenia opisanego przez św. Mateusza (1,18-25), gdy Anioł Boży ukazał się Józefowi we śnie i nakazał opiekę nad brzemienną Maryją.

w. 22-24 *Nowego Lata / ... winszuje* – mowa o związanych z kolędą życzeniach noworocznych.

w. 28 *dla ludzkiej krewkości* – ze względu na ludzką słabość, skłonność do grzechu.

Symfonia trzynasta

Tekst w rękopisie karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 266). W *Instrukcyi* oraz na marginesie A_c odesłanie do pieśni o incipicie: „Cóż mam czynić pacholiczek etc.” (A_c: „Cóż mam czynić, pacholiczek utrapiony”), która jako *Pieśń III* wydrukowana została w zbiorze z 1620 r. pt. *Dzwonek serdeczny* (Badecki, s. 160-162) oraz jako *Taniec* w zbiorze *Pieśni, tańce i padwany* (Badecki, s. 249-250).

Zapis melodii: Klonowski 108.

w. 9 *Już proroctwa wypelnione* – por. obj. do Symf. II, w. 19-20.

w. 11-16 – por. paradoksy narodzenia Jezusa w kolędzie z początku XVI w. *Wesoły nam dzień nastal* (cyt. [za:] *Kolędy polskie* I/36, w. 21-23):

Córka, Matka Ojcowi,
Ociec jej Synaczkiem,
Dziw to jest niesłychany.

Symfonia czternasta

Tekst z dodatkami i zmianami w rękopisie karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 357). W *Instrukcyi* oraz w A_c odesłanie do pieśni o incipicie „Jechał chłop do miasta etc.”, która w wersji łacińskiej i polskiej wydrukowana została w zbiorze *Pieśni i tańce zabawam uczciwym gwoli* z roku 1614 (Badecki, s. 130-134); wersja łacińska nosi tytuł *Taniec o chłopie* (inc.: „Vexit ad urbem semina...”), wersja polska nosi tytuł *Po polsku*.

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 120; Klonowski 98; zapis z tradycji ludowej, gdzie kolęda przetrwała jako część widowiska „herodów”: Krzyżaniak (2), s. 53. Melodię *Jechał chłop do miasta* wg lutniowej tabulatury gdańskiej z połowy XVII w. opublikowała Szczepańska, s. 29; z tradycji ludowej – Krzyżaniak (2), s. 53.

w. 1-2, 11-12 – por. *Jechał chłop do miasta*, w. 1-4:

Jechał chłop do miasta,
Spadła mu z wozu niewiasta.
Obejrzał się po chwili,
Ali niewiasta w mili.

w. 1 *pięknego miasta* – tu nawiązanie do wzoru raj-u-miasta inspirowanego tekstem Objawienia św. Jana, a nie raj-u-ogrodu opisywanego w Księdze Rodzaju.

w. 3 *dla jabłka skuszonego* – przez ugryzione jabłko.

w. 7-8 *Fora, Adamie, fora / z tak rozkosznego dwora* – odmiana przysłowia „Fora ze dwora”; zob. NKPP, „dwór” 20.

w. 12 *alić dalej niż w mili* – sens: oto już był daleko, przebył więcej niż milę.

w. 15 *puste krainy oral* – stosownie do Bożego przekleństwa rzuconego na pierwszego człowieka (Rdz 3,17-19.23) Adam przedstawiany jest jako oracz uprawiający w znoju nieurodzajną ziemię, a praca na roli – jako przekleństwo.

w. 25-36 – por. *Jechał chłop do miasta*, w. 23-34:

Byś była dobra żona,
Siadałabyś ty doma.
Siadałabyś ty doma
Patrzający wrzeciona

Byś ty był dobry mąż,
Narządziłbyś dobrze wóz.
Nie takci żony wożą,
Nowe półkoszki włożą.

Nuże ty, miła żono,
Nie takci rozkazono.
Wsiadajże, maszli wsiadać,
Dyabeł ci kazał spadać.

w. 37-38 *W boleści będziesz rodzić, / w wianeczku już nie chodzić* – parafraza przemowy Boga do Ewy (Rdz 3,16): „Rozmnożę nędze twoje i poczęcia twoje; z boleścią rodzić będziesz dziatki”.

w. 39 *ja ziemię kopać muszę* – por. popularne przysłowie: „Gdy Ewa kądział przędła, Adam ziemię kopał” (NKPP, „Adam” 9).

w. 43-44 *nasienie białejgłowy / pokruszy-ć kostki z głowy* – parafraza przekleństwa Boga rzuconego na węza (Rdz 3,15); por. Symf. II, w. 11-15; VIII, w. 9-14; *białejgłowy* – tu w odniesieniu do Ewy-niewiasty.

w. 45-47 – o prorokach zapowiadających przyjście Mesjasza zob. obj. do Symf. II, w. 19-20.

w. 52 *w takim upadku* – chodzi tu dalej o grzech pierwszych rodziców w raj-u.

Symfonia piętnasta

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 59 – zmiana zakończenia); BJ 3638, s. 40-41; BKW 95. W *Instrukcyi* oraz w Λ_c odesłanie do pieśni o incipicie: „Abo ja będę, abo nie etc.” (Λ_c : „Abo ja będę abo nie będę”; nie zostały zlokalizowane); na marginesie C_k podano incipit: „U pani Wolski”.

Brak zapisu melodii kolędy. Zbliżoną do zapisu z marginesu C_k melodię tańca *O paniej Wołoskiej* opublikowano [w:] *Muzyczne silva rerum*, s. 15 (nr 40).

w. 2 *we złe niewczasy* – sens: w czasach trudów, przykrości.

w. 34 – por. wezwanie do gospodarza w Symf. I, w. 18.

Symfonia szesnasta

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 290); BJ 3639, s. 7; 3646, s. 78-79; BKW 109; 229. *Instrukcja* odsyła do pieśni o tym samym incipicie:

„A wczora z wieczora etc.” (kolędę inną niż *Żabczyc*, o incipicie: „A wczora z wieczora przyszliliśmy do dwora”, podaje Kolberg, t. 20, s. 80). Na marginesie A_c: „Not. A będziesz mie bijal, a będąc ja jeszcze gorsza niż jestem” (nie została zlokalizowana). Por. obj. do „not” dla Symf. XXVI.

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 9; Klonowski 25; zapis z tradycji ludowej – Krzyżaniak (2), s. 55.

w. 22-24 *každy z drogiej duszy / ... / bieży* – może w sensie: biegnie, wkładając w to całą duszę; por. wyrażenie: robić coś „z duszy”, „z całego serca”. W późniejszych odpisach karmelitańskich tekst zmieniono: „radzi z drogiej duszy ... bieża” (*Kantyczki* 290).

w. 27 *na kozłowym rogu* – kozłowy lub kozi róg to metonimiczne określenie dud zwanych też kozą (kozłem), odnoszące się do przypominającej róg piszczałki (zob. Szydłowska-Cegłowa, s. 245).

w. 30 *po kolędzie* – wyrażenie nawiązujące do obyczaju kolędowania.

w. 33 *Niebiescy duchowie* – anioły; por. Symf. XIX, w. 2.

w. 45-46 *Królu nowy; / Synu Dawidowy*: – obydwa nazwania odpowiadają tytułowi Mesjasz; Jezus jako „nowy Król” także w Symf. XXV, w. 7; XXXIV, w. 19.

w. 49-52 – motyw „cnych Ojców” w otchłani, por. obj. do Symf. II, w. 17.

w. 52 *„Rorate” uwaloi* – słowami *Rorate coeli desuper* zaczyna się introit mszy porannej do Najświętszej Maryi Panny, odprawianej w okresie adwentu, zwanej *roratami*. Introit ten śpiewany przez „Ojców” w otchłani mógł być częścią misterium bożonarodzeniowego.

w. 53 *O szcześluy: żłobie* – taką apostrofą do żłobu zaczyna się wiele późniejszych kolęd (por. *Kantyczki* 32, 66, 351).

Symfonia siedmnasta

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Za dawnych czasów etc.” (nie została zlokalizowana), na marginesie A_c: „Ja, ubogi bernardyn” (zob. obj. do „not” dla Symf. I), w C_k: „Liber Hanus abo Ja, ubogi bernardyn” (*Liber Hanus* nie została zlokalizowana). Melodia jak w Symf. I.

w. 13 *że Ciebie na oślicy Królem przywitają* – nawiązanie do późniejszego wjazdu Jezusa do Jerozolimy, które odbywało się wg św. Mateusza na oślicy (osiołku); zob. Mt 21,1-11; Mk 11,1-11; Łk 19,28-38; J 12,15.

Symfonia ośminasta

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 183); BJ 3647, s. 146-147; BKW 109; 213; 229. W *Instrukcyi* i na marginesie A_c odesłanie do pieśni o incipicie: „Kazał mi Seweryn etc.” (A_c: „Kazał mi Sewerynek”; niezlokalizowane). Na marginesie C_k odesłanie do pieśni adwentowej *Vidua et prophetissa* (rkps – *prophetiza*), której tekst (również polski: *Nabożna i święta żona*) i melodię przekazują od XVI w. rękopisy benedyktynek staniąteckich: BBS St.A (*Kancjonal... 1586*), k. 101v (druk [w:] *Kolędy polskie XI/68-69*); St.1, k. 106v-107r; St.2, k. 16v-17r; St.5, s. 83; b.sygn. (z 1707 r.), k. 40v-41v; AAP MS 1051, s. 50. Tekst tej pieśni także w rękopisie karmelitanek: BJ 3638, s. 20-21, oraz kancjonalach krakowskich klarysek: BKK A-68, s. 20; A-69, s. 21; A-73, k. 11r.

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 39; Klonowski 45. Melodia *Vidua et prophetissa* wg rękopisów staniąteckich: *Kolędy polskie XI/68-69*; Krzyżaniak (1) s. 37; Krzyżaniak (2), s. 56.

w. 1 *do Betlejem Juda* – dwuczłonowa nazwa miejscowa: Betlejem Judzkie (leżące w Judei).

w. 5 *co wskok* – co prędzej.

w. 6 *światłość skoro ... ujrzeli* – szyk: gdy ujrzeli światłość.

w. 17 *na górnym Syjonie* – w niebie.

w. 20 *i poburzył baluwany pogańskie* – por. *Rozmyślanie przemyskie* (s. 75-76): „czcienie” *O tem jako eipskie baluwany rosuly sie, kiedy wszedl Jesus w ziemie eipską.*

Symfonia dziewiętnasta

Kolęda nieznaną w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie „A ten kurek i kokosza etc.” (nie została zlokalizowana), na marginesie A_c: „Jechał chłop do miasta etc.” (zob. obj. do „not” dla Symf. XIV); w C_k incipit: „To przemyskie piwo” (nie została zlokalizowana).

w. 2 *niebiescy rycerze* – Łk 2,13: „mnóstwo wojska niebieskiego”; por. też Symf. XVI, w. 33.

w. 5 *Dzieciątku maluczkiemu* – por. Symf. IV, w. 27 i obj.

w. 7 *w Betlejem, małym mieście* – zob. Mi 5,2: „A ty, Betlejem Efrata, malutkieś jest między tysiącami judzkimi”; zwrot utrwalił się w kolędach, por. np. kolędę *W Betlejem mieście Jezus się narodził* (*Kantyczki* 11).

w. 10 *i straszni Murzynowie* – zgodnie z tradycją jeden z Królów był czarny.

w. 14 *położono* – forma starop., dziś: położone.

w. 16 *przybytek święty* – można to rozumieć w dwojakim znaczeniu: jako to, co przybyło, narodziło się, oraz jako miejsce przebywania Boga, świątynia.

w. 25 *dając błogosławieństwo* – motyw odpowiadający ikonograficznemu wizerunkowi Dzieciątka błogosławiącego świat.

w. 28 *Dzieciątko kolysali* – por. Symf. I, w. 20 i obj.

w. 29-30 – por. Symf. VII, w. 9-10.

Symfonia dwudziesta

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 296); BJ 3639, s. 36; 3640, k. 78 r; 3642, k. 26r-v; 3646, s. 77-78; 3647, s. 146-147; BKW 94; 114; 144; 156; 159; 186; 229. W *Instrukcyi* oraz na marginesie A_c odesłanie do pieśni o incipicie: „Czemu bosso chodzisz etc.” (A_c: „Czemu bosso”). Zapewne chodzi tu o ruską *Pieśń* (inc.: „Czem, czem, czem, czemu boso chodzisz?”) drukowaną po roku 1654 w *Pieśniach, tańczach i padwanach* (Badecki, s. 223).

Zapis melodii dopiero [w:] K. Miarka, *Kantyczki, kolędy i pastoralki w czasie świąt Bożego Narodzenia po domach śpiewane...*, Warszawa 1904, s. 437 i 401.

Kolęda ma formę dialogu między nowonarodzonym Jezusem a człowiekiem, podobną formę ma piosenka ruska.

w. 16 *złocistego lata* – aluzja do mitycznego wieku złotego, na który nakłada się wizja czasów mesjańskich, o których mówi Proroctwo Izajasza (Iz 11,6-9); tu złoty wiek przeniesiony jest na żywot po śmierci, w niebie; por. Symf. XXVIII, w. 22.

w. 19 *czemu nie naśladujecie* – sens zgodny z etymologią: czemu nie idziecie w ślady; w późniejszej przeróbce znacznie wyraźniej: „Czem mnie grzeszni nie naśladujecie?” (*Kantyczki* 296).

Symfonia dwudziesta pierwsza

Kolęda nieznaną w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Oj, Kozaczek-ku, panie mój etc.”, na marginesie A_c: „O, Kozaczinku, panie mój lub Wzięła wianeczek rozmarynowy”, w C_k: „Kozaczek-ku”. Pieśń ruska, do której odsyła *Instrukcja*, pt. *Pieśń kozaka Plachty* wydrukowana została w dziełku Jana Dzwonkowskiego *Sejmu walnego, domowego artykułów sześć* z roku 1625 oraz jako *Pieśń o kozaczku* w drugim wydaniu

Prażonki albo nawary z roku 1640 (Badecki, s. 395, tekst: s. 403-404; zob. też J. Krzyżanowski, *Pieśń o Kozaku i Kulinie*, [w:] tenże, *Paralele*, Warszawa 1977, s. 328-338). Zob. również *Taniec* (inc.: „Wilam wianeczek rozmarynowy...”) wydrukowany w *Pieśniach, tańcach, padwanach* (Badecki, s. 262).

Zapis melodii nieznaney; *Instrukcja* wskazuje na wspólną melodię z Symf. XXII (zob. obj. do „not” dla tej kołedy); warto zwrócić uwagę a melodię tańca *Kozaczek* w tabulaturze lutniowej z lat 1620-1621 (opublikowała Szczepańska, s. 30).

Kołęda ma formę dialogu między Matką Bożą a Jezusem, podobnie jak obydwie piosenki zanotowane w *Instrukcyi* i na marginesach; takie dialogi, mające zresztą funkcję katechetyczną, pojawiają się np. w *Rozmyślaniu przemyskim*.

w. 7-8 *umysł Twój ... / nawiedzać* – sens: zamysłem Twoim jest nawiedzać.

w. 13 *Czego pycha nabawiła* – co sprawiła pycha pierwszych rodziców w raju.

w. 26-28 – por. Symf. VIII, w. 1-4.

w. 28 *stworę cynu mojego* – forma mazurząca, dziś: czynu; zob. też notę w „Aparacie krytycznym”.

Symfonia dwudziesta wtóra

Tekst w rękopisach karmelitanek (ze zmienionym incipitem: „Powiedzcie, pasterze mili”): BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 280); BJ 3639, s. 340; 3640; 3642; BKW 94; 114; 159; 186; 205; 213; 229; oraz w rękopisie krakowskich wizytek: BWK, b. sygn. (*Cornu copiae... 1668*), s. 22. W *Instrukcyi* odesłanie do *Pieśni o Kozaczk*, jak w Symf. XXI (zob. obj. do „not” dla tej kołedy); na marginesie A_c: „Także o Kozaczk”, w C_k: „Na też notę”.

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 78; Klonowski 73; zapis z tradycji ludowej – Krzyżaniak (2), s. 57.

Kołęda ma formę rozbudowanego dialogu, w którym biorą udział pasterze i Józef; por. Symf. XXI.

w. 8 *na oko* – naocznie.

w. 17-19 – por. Łk 2,12: „A ten wam znak: znajdziecie niemówiątko uwinione w pieluszki i położone we żłobie”.

w. 24 *poznali być Stwórcę swojego* – konstrukcja na wzór łacińskiej.

w. 25-40 – motyw upominków pasterzy dla Jezusa i Matki; por. GROCHOWSKI *Wirydarz* 10 (*Upominki Dziecięciu, P[anu] Jezusowi*).

w. 27-29 – por. kołędę z rękopisów karmelitańskich (*Kantyczki* 132, w. 41-45):

Ja mu białego,
a ty czarnego
z chęcią darujmy
i ofiarujmy
baranka.

w. 35-36 – por. jw. (w. 31-35):

Ucieszę Pana,
dam mu barana,
masła garnuszek,
koszyczek gruszek
i kurkę.

w. 40 *dusze niewinnej małżonka* – odnosi się do Józefa.

w. 63 z *niziuchnym maluchnym ukłonem* – sens: z niskim ukłonem przed biednymi („maluchnymi”).

Symfonia dwudziesta trzecia

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 181); BJ 3640, k. 10r-v; 3642, k. 91r-92r; 3646, s. 67-68; 3647, s. 147; BKW 94; 229. W *Instrukcyi* oraz na marginesie A_c odesłanie do pieśni o incipicie: „Wstał nasz Bieniasz etc.” (nie została zlokalizowana).

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 114; z tradycji ludowej – Krzyżaniak (2), s. 58. „w. 5 *Czeka długo, czeka mało* – zwrot przysłowiowy, por. małowiele – ni dużo, ni mało. w. 17-18 – por. Symf. I, w. 15-16; III, w. 17-20, 41-44. w. 19-20 *zbawienie oglądało / pożądane wszelkie ciało* – inwersja: wszelkie ciało oglądało pożądane zbawienie.

w. 35-36 *Róża piękna i Lilija / Zbawiciela nam powiła* – róża wolna od cierni i symbolizująca dziewictwo lilia, symbole wywodzące się z Pieśni nad pieśniami (2,1) i z Mądrości Syracha (24,14[18]), od pierwszych wieków chrześcijaństwa stały się określeniami Niepokalanej Dziewicy Maryi i w tej funkcji wykorzystywane są w pieśniach na Boże Narodzenie. Por. kolędę z początku XVI w. *Wesoły nam dzień nastal* (cyt. [za:] *Kolędy polskie* I/36, w. 11-13):

Syn się Boży narodził
Z dziewice przeczystej
Jak róża i lilija [...].

w. 43 i z muzyką, i z pieśniami – por. KOCHANOWSKI *Sobótka* 1, w. 40: „Nie bez pieśni, nie bez grania”.

Symfonia dwudziesta czwarta

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Com umyśliła etc.” (nie została zlokalizowana).

w. 1 *Panna przeczysta Syna porodziła* – por. Symf. I, w. 2 i obj.
w. 7-9 – potwierdzenie zawartej w tradycji prawdy, że Maryja była dziewicą przed oraz w czasie narodzenia Jezusa i pozostała nią po urodzeniu Syna.
w. 8 *uieńca nie pozbyła* – por. Symf. XIII, w. 20-21.
w. 11-12 – por. KOCHANOWSKI *Pieśni* 1, 16, w. 3-4:

Który wszystkiemu światu sam rozkazuje,
Na ziemi i na niebie wiecznie króluje.

Symfonia dwudziesta piąta

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Gdzieś bywała, Amarylli etc.”, na marginesie A_c: „Wtenczas Maciek lub Już dobranoc, panie bracie” (pieśni niezlokalizowane). Ostatni incipit podobny do incipitu pieśni („Cóż chcesz czynić, miły bracie”) realizującej ten sam wzorzec metryczny, zapisanej w *Kancjonale Zamojskim* (1558) do tekstu Mikołaja Reja *Przestrach na złe sprawy ludzkiego żywota*.

w. 2 *ziemscy obywatelowie* – mieszkańcy Ziemi.
w. 7 *nowego Królewica* – por. Symf. XVI, w. 45-46 oraz obj.
w. 11 *do betlejemskiej knieje* – do betlejemskiej krainy.
w. 21-23 – por. GROCHOWSKI *Wirydarz* 2 VIII, w. 15-16: „nad Cię tak małego / nie ma świat nic dawniejszego” i tamże 7, w. 18-20: „Króla świata wszystkiego, / nad którego godniejszy / nikt ani przyjemniejszy”.

w. 26 *moszcz, kadzidło, kruchy złote* – por. Mt 2,11: „a otworzywszy skarby swe, ofiarowali mu dary: złoto, kadzidło i mirrę”. Słowo *moszcz*, zazwyczaj oznaczające sok wyciśnięty z owoców lub młode wino, można tu odnieść do mirry, która była płynną substancją zapachową uzyskiwaną z pewnych gatunków drzewa balsamowego, składnikiem wonnych olejków; mirrę zmieszaną z winem podano Chrystusowi przed ukrzyżowaniem (Mk 15,23). Raczej nie należy słowa *moszcz* wiązać tu z ruskim „moszcze” – relikwie.

Symfonia dwudziesta szósta

Kolęda nieznaną w tradycji. W *Instrukcyi* oraz na marginesie A_c odesłanie do pieśni o incipicie: „A będziesz mię bijał etc.” (A_c: „A będziesz mię bijał”) ; w C_k: „A będziesz mię bijał? będę, a jak jeszcze” (nie zostały zlokalizowane). Por. obj. do „not” dla Symf. XVI.

w. 1-8 – motyw „nych Ojców” oczekujących w otchłani, por. obj. do Symf. II, w. 17.

w. 3 *Jutrzenki wyglądali* – por. obj. do Symf. XI, w. 25. O Chrystusie jako Jutrzence czytamy w Objawieniu św. Jana (22,16). Zob. też komentarz św. Ambrożego do Księgi Hioba (38,32): „Jutrzenkę w swoim czasie wywiódł Bóg Ojciec, gdy posłał Syna swego w określonym czasie, by On odkupił rodzaj ludzki” (cyt. [za:] Forstner, s. 103).

w. 9 *proroctwa wypelnione* – zob. obj. do Symf. II, w. 19-20.

w. 15 *maluczkiego* – częste w kolędach; por. Symf. IV, w. 27 oraz obj.

w. 18-19 *witają ... / Króla, Człeka i Kapłana* – tradycja kościelna nadała podarunkom Mędrców znaczenie symboliczne, uznając np., że złoto przyniesiono królowi, mirrę – człowiekowi, a kadzidło – Bogu. Por. też XVI-wieczną kolędę *Szczodry wieczór* (cyt. [za:] *Kolędy polskie* I/76, w. 4-6):

Troje mu dary ofierowali:

Złotem – króla, kadzidłem – kapłana

A mirra znaczyła Krysta Pana.

w. 22-24 *Niebieska rosa ... / na runo Gedeonowe / spadła* – aluzja do zdarzenia opisanego w Księdze Sędziów (6,36-40), gdy Bóg potwierdził posłannictwo Gedeona, spuszczając z nieba rosę na pozostawione runo. Runo Gedeona jest tradycyjną figurą Dziewiczego Macierzyństwa Maryi.

w. 25-32 – aluzja do wydarzenia opisanego w Drugiej Księdze Samuela (23,14-18): gdy Dawid wyraził chęć napicia się wody ze studni znajdującej się w Betlejem zajętej przez Filistynów, trzej jego wojownicy udali się tam nocą i przynieśli wodę z narażeniem życia. W kolędzie opowieść ta służy nawiązaniu do symbolicznego przedstawienia Chrystusa jako „wody żywej” – por. J 4,10.14.

Symfonia dwudziesta siódma

Kolęda nieznaną w tradycji. *Instrukcyja* odsyła do melodii piosenki kryjącej się pod incipitem: „Ucieszna panno etc.”. Chodzi zapewne o utwór o incipicie: „Ucieszna panno, niechaj sfrasowany”, zapisany jako *Pieśń XI w Dzwonku serdecznym* z 1620 r. (Badecki, s. 167) oraz jako *Taniec w Pieśniach, tańcach, padwanach* (Badecki, s. 260). Sugerując się *Tańcem*, dokonano podziału symfonii na strofy czterowersowe, jakkolwiek całości znaczeniowe wyraźnie dzielią tekst na odcinki sześciowersowe.

w. 2 *w swych palcach krąg ziemię trzyma* – nawiązanie do popularnych w Średniowieczu wyobrażeń Boga-Stwórcy trzymającego w palcach okrąg świata; por. Jana z Szamotuł *Paterka Kazanie III: O narodzeniu Maryjej Panny*: „Jako mówi Biernat: O, żywocie więcej ogarniający niż niebo, szerszy niż ziemia, większy niż żywioły, który onego ogarnąć mógł, który trzemi palcy ciężkość ziemię zawiesił” (*Magistra Jana z Szamotuł... Paterkiem zwanego Kazania o Maryi Pannie Czystej*, wyd. L. Malinowski, Kraków 1880, s. 95).

w. 3 *którego niebo nie ogarnęło* – por. słowa Salomona: „Jeśli niebo i niebiosy nad niebiosy ciebie nie ogarniają, jako daleko więcej ten dom, którym zbudował” (2 Krn 6,18).

w. 4-6 – sens: którego wielu świętych Ojców pragnęło widzieć w otchłaniach i którego Prorocy prorokując, stawiają przed oczyma (por. Mt 13,17: „Abowiem zaprawdę mówię wam, iż wiele proroków i sprawiedliwych żądali widzieć, co widzicie, a nie widzieli, i słyszeć, co słyszycie, a nie słyszeli”); zob. też obj. do Symf. II, w. 17.

w. 7-12 – zakłócony wtrąceniem sens zdania: wyniknie kwiatek z różdżki Jessego, gdy już złączona jest Boska natura z naturą człowieka („z zlepionym z gliny”), ciała nieskończoności z skończonym.

w. 7 *Wyniknie kwiatek z różdżki Jessego* – parafraza Proroctwa Izajasza (11,1): „I wyjdzie różdżka z korzenia Jessego a kwiat z korzenia jego wyroście”. W sztuce średniowiecznej przedstawiano leżącego na ziemi Jessego, ojca Dawida, z którego wyrasta drzewo będące drzewem genealogicznym królów żydowskich, przodków Jezusa; na najwyższej gałęzi umieszczano Maryję z Dzieciątkiem.

w. 9-10 *toż w Testamencie Arka zamknięta / figurowała* – tradycja kościelna w Arce Przymierza widziała symbol Najświętszej Maryi Panny, która nosiła w swym łonie Chrystusa, tak jak w Arce przechowywano tablice Mojżeszowe. Od Tomasza z Akwinu pochodzi natomiast przyrównanie drzewa akacji, z którego Arka była wykonana, do ciała Chrystusa, złota Arki do Jego mądrości i miłości, a samych tablic do Chrystusa – nowego prawodawcy.

w. 11 *z gliny z zlepionym* – ze zlepionym z gliny, tj. człowiekiem; por. Rdz 2,7: „Utworzył tedy Pan Bóg człowieka z mułu ziemi”.

w. 13-15 – sens ponad wtrąceniem: laska Aarona zakwitła z niepokalanych członków Dziewicy. O zakwitnięciu laski Aarona, będącym Bożym potwierdzeniem jego prawa do godności arcykapłana, zob. Lb 17,16-26. Tradycja chrześcijańska widzi w lasce Aarona symbol kapłańskiej godności Mesjasza.

w. 17-18 – sens: narodziny Jezusa są realnością, tak jak manna zesłana z nieba Żydom na pustyni (Wj 16,4-36).

w. 21 *swoje Zbawienie* – tj. Dzieciątko.

w. 24 *w niebieskie ... tryjony* – tj. do nieba; Tryjony (łac. *Triones*) – nazwa gwiazdozbiorów Małej i Wielkiej Niedźwiedzicy.

Symfonia dwudziesta ósma

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* oraz na marginesie A_c odesłanie do pieśni o incipicie: „Abo mię za mąż dajcie etc.” (A_c: „Abo mie za mąż dajcie”); w C_k: „Oj, oj, czemu nie leżysz albo też Abo mię za mąż dajcie etc.” (nie zostały zlokalizowane).

W druku skrót *R.* (łac. *responsus*, ale też polskie „razem”) wskazuje zapewne na responsorialną technikę śpiewu, polegającą na stałym współzawodniczeniu solisty i grupy lub dwu grup wokalnych. Nie znając melodii kolędy, możemy się domyślać, że trzy ostatnie wersy zwrotki powinny być wykonywane przez grupę śpiewaków.

w. 5 – por. Symf. I, w. 20 oraz obj.

w. 22 *daruje wieki złote* – por. obj. do Symf. XX, w. 16.

Symfonia dwudziesta dziewiąta

Kolęda nieznana w tradycji. *Instrukcyja* oraz nota na marginesie A_c odsyła do melodii kryjącej się pod incipitem: „Od wschodu słońca etc.”. Być może chodzi tu o kolędę *Od wschodu słońca aż na zachód jego*, znaną z rękopisów karmelitańskich: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 74); BJ 3639, s. 170; 3642; 3647, s. 2; 3648, k. 4v-5r; BKW 94; 95, s. 153 (zapis wraz z melodią); 105; 107; 141; 144; 186; 205; 213; 229.

Zapis melodii za BKW 95: Krzyżaniak (1), s. 38-39; Krzyżaniak (2), s. 59. Inną, mniej prawdopodobną melodię tej kolędy za hymnem z kancjonału Piotra Artomiusza

(inc.: „Od wschodu słońca jasnego / do kończyn gruntu ziemskiego”) opublikował Prosnak, s. 73-74.

Ponieważ kołęda *Od wschodu słońca aż na zachód jego* może uchodzić za pierwowzór symfonii Żabczyca, podajemy tekst w całości (cyt. [za:] *Kantyczki* 74):

Od wschodu słońca aż na zachód jego
chwalmy ochotnie Króla niebieskiego
z Przejrzystej Panny nam narodzonego.

Bóg, który czasów pewnych wieki stawił,
ludziom się na świat ziemianinem zjawił,
aby ich jako z rąk czartowskich zbawił.

Pałac żywota nienaruszonego
stał się kościołem Boga Wszemmocnego,
Słowem poczęła Panna Syna swego.

Z niej się narodził ten, co nas ratował,
którego imię archanjół zwiastował
i któremu się Jan w Matce radował.

Leży na ziemi, leży i we źłobie,
a trochę mleka wziął w posiłek sobie,
co i ptak biedny z jego ręku zobie.

Żywot Maryjej łaska napelniła
niebieska, w którym Panienska nosiła
tę tajemnicę i jej się zdziwiła.

Chóry anjelskie wesolo śpiewają,
dzień narodzenia światu ogłaszają
i pastuszkowie swego Pana znają.

Bądźże pochwalon z narodzenia Twego
Jezu nasz, któryś jest Bóstwa jednego
z Ojcem i z Duchem w jedności Świętego.
Amen.

w. 1-2 – por. Ps 113[112],3: „Od wschodu słońca aż do zachodu, chwalebne imię Pańskie” i parafrazę Kochanowskiego: „Gdzie zarze wschodzą i gdzie zapadają, / Wszędy niech imię Pańskie wyznawają” (KOCHANOWSKI *Psalterz*, 113, w. 5-6).

w. 5 *wdział na się płaszcz ciała służebnego* – popularny motyw platoński, wywodzący się z *Fedona*, rozwijany był przez Ojców Kościoła w odniesieniu do Chrystusa, którego szata było człowieczeństwo (cielesność), ale też Ciało Mistyczne – Kościół (zob. Forstner, s. 444).

w. 6 *by życiem grzesznych wybawił* – by wybawił grzesznych za cenę życia.

w. 7-8 – podobne sformułowania zob. wiersz pod drzeworytem w *Instrukcyi*, w. 1-2.

w. 12 *Słowem poczęła Panna Syna swego* – tj. mówiąc (Łk 1,38: „niechaj mi się stanie według słowa twego”). Zwrócenie uwagi na rolę słowa-Słowa w początku doprowadziło do ukształtowania się osobliwego konceptu, którego autorstwo przypisuje się Ryszardowi od św. Wawrzyńca, a który mówi o tym, że Najświętsza Panna poczęła Chrystusa *per aurem* i że jest on *totus auditus*.

w. 14 *słyszala to przez Gabryjela* – wyjątkowe w *Symfoniach* nawiązanie do Zwiastowania Maryi (Łk 1,26-38).

w. 15 *Jan w żywocie był głosem Zbawiciela* – por. zwiastowanie przez anioła narodzin Jana: „i będzie napelnion Duchem świętym jeszcze z żywota matki swej” (Łk 1,15); zob. też Mt 3,1-6; Mk 1,1-6; Łk 3,1-6; J 1,23.

w. 18 *przez Tegoż ptastwo głodu nie zażyło* – wywodzący się z apokryfów motyw ptaków, które karmi mały Jezus; por. GROCHOWSKI *Wirydarz* 6 IV, w. 11-12.

Symfonia trzydziesta

Kolęda nieznaną w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Ja skarżę się, matusiu moja etc.”.

Melodię tańca o incipicie: „Skarżę się matusiu moja” opublikowano [w:] *Muzyczne silva rerum*, nr 121; tamże (s. 101) tekst o tym samym incipicie z rękopisu Ossol. Zb. Pawlikowskich, 200, k. 89.

w. 31-34 – nawiązanie do Proroctwa Jeremiasza (31,31), zapowiadającego Nowe Przymierze Boga z Izraelem. W strofie tej powrót Świętej Rodziny z Egiptu traktowany jest jako początek Nowego Przymierza i jest nawiązaniem do wyprowadzenia Izraela z niewoli egipskiej, kiedy to Bóg zawarł z Izraelem Przymierze na Górze Synaj. Ustanowienie tamtego Przymierza poprzedzone było buntem w obozie Izraelitów, którzy pod nieobecność Mojżesza zaczęli oddawać cześć złotemu cielcowi ulanemu na wzór bożków egipskich (Wj 32).

Symfonia trzydziesta pierwsza

Tekst w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 327); BJ 3642, k. 125v-126r; 3646, s. 76-77; BKW 94; 109; 205. W karmelitańskich odpisach, kolęda ta ma inny kształt strofy (cyt. [za:] *Kantyczki* 327, w. 1-3):

Przybieżeli do Betlejem pasterze,
Hej, hej pasterze, pasterze,
Pasterze, pasterze.

W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Otóż tobie, pani matko etc.”; na marginesie A_c: „Aby raz dziecino, aby raz, aby raz Not. Otóż tobie wojna, dziewczyno”. Dwie pierwsze pieśni nie zostały zlokalizowane, trzecia pt. *Padwan* znajduje się w zbiorze pieśni z początku XVII w. *Dama dla uciechy pannom...* (Badecki, s. 26):

Atoż tobie wojna,
Dziewczyno swawolna,
Choć z małym,
Lecz śmiałym,
Z tym Kupidem zuchwałym.

Zapis melodii (do strof innych jednak niż u Żabczyca): Mioduszewski (1) 79; Mioduszewski (2) 25.

w. 13 *na powietrzu muzyce* – muzyce, śpiewom (anielskim) unoszącym się nad stajenką.

w. 21-23 *aniołów gromadami pilnuje, / ... / Panna czysta* – możliwy sens: Panna czysta pilnuje Jezusa z pomocą anielskich zastępów.

Symfonia trzydziesta wtóra

Tekst w rękopisach karmelitanek: BJ 3644 (wyrwane karty); 3647, s. 127-128; 3648, k. 46r-v; BKW 95; 213; 229 (kolęda przystosowana została do okoliczności życia klasztoru

żeńskiego, np. „mile siostry” zamiast „mili *fratres*”). *Instrukcja* odsyła do melodii kolędy kryjącej się pod incipitem: „Święty Szczepan po kolędzie etc.” (na marginesie A: „Nota. Święty Szczepan”), również zapisanej w rękopisach karmelitanek z incipitem: „Święty Szczepan po kolędzie gdy chodził”: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 174); BJ 3640, k. 30v; 3642, k. 19v-20r; 3646, s. 85-86; 3647, s. 119; BKW 94; 95; 109; 114; 136; 156; 159; 185; 186; 205; 229.

Zapis melodii kolędy Żabczyca: Mioduszewski (1), s. 23 – jako część *Pastoralki*. Zapis melodii kolędy *Święty Szczepan*: Mioduszewski (1) 89; wg rękopisu BN 3044/IV (z lat 1630-1632) – Prosnak, s. 74-75. Tam też odesłanie do innego jeszcze wzoru, jakim dla Symf. XXXII mogła być *Kolęda chłopska* znana z *Kiermaszu wieśniackiego* Jana z Wychylówki (druk z lat 1613-1615). Ze względu na bliskość tekstów podaję pierwsze 14 wersów (cyt. [za:] Badecki, s. 87-88):

Teraz, bracia, po kolędzie iść możem,
Azali sie z łaski bożej wspomozem.
Najpierwejże Pańskie imię wysławny,
Panu gospodarzowi błogosławny
Na dobytku i na wszej majątności,
Aby go Pan Bóg cieszył z wysokości.
Zwłaszcza na ten to rok nowo zaczęty,
Z małżonką, z dziatki, z jego pacholety.
Sprawy jego niechaj mu się fortuna,
A złe, przeciwne niech od niego stronia.
Przez cały rok niechaj nie zna odniany,
Zachowanie żeby miał między pany.
Niech mu pan Bóg dodaje wszego sporze,
W domu, w gunnie, w spiżarni, na oborze.

w. 1 *omnes ad vos* – (łac.) wszyscy do was.

w. 2 *gratis* – (łac., właśc. *gratius* – Abl. plur. od *gratia*) bez zapłaty, z łaskami, przez grzeczność, darmo.

w. 3 *Gloria, laus* – (łac.) chwała, sława. „*Gloria, laus et honor...*” to incipit popularnego, składającego się z dystychów, hymnu ku czci Chrystusa Króla, śpiewanego podczas procesji w Niedzielę Palmową, którego autorem jest biskup Orleanu, Teodulf (IX w.).

w. 4 *largum vesper* – (łac.) szczodry wieczór. Tak nazywano wieczór w wigilię przed świętem Trzech Króli, kiedy zapewne ta symfonia była śpiewana przez kolędników; o pieśni *Largum vesper* por. obj. do „not” dla Symf. XXXIII.

w. 5 *fratres* – (łac.) bracia.

w. 6 *praemium* – (łac.) nagrodę, zapłatę.

w. 7-8 *donet nobis fortunam / cum salute* – (łac.) by obdarował nas szczęściem i zdrowiem.

w. 8 *hanc unam* – (łac.) tego jednego, tylko tego (po łac. *genus femininum* odnoszące się do „fortuna”).

w. 9-10 – w dystychu tym zawarte jest błogosławieństwo dla gospodarza i jego domu; por. formułę błogosławieństwa dla młodej pary po zaślubinach: „*Benedic eis tam in domibus, quam in agris et ubique: in iumentis et pecoribus omnique possessione et re familiari* (cyt. [za:] *Rituale sacramentorum ... ad uniformem Ecclesiae Regni Poloniae usum 15 martii 1631 primo editum...*, [b. m. r.], s. 64).

w. 9 *Deus* – (łac.) Bóg.

w. 10 *domi* – (łac.) w domu.

w. 11-12 *mittat tibi gaudia / et prosperet ... omnia* – (łac.) niech ci ześle radość i darzy szczęściem ... we wszystkim.

- w. 13 *Salvatorem* – (łac.) Zbawiciela.
 w. 14 *longam vitam* – (łac.) długo (dosł.: długie życie).
 w. 15 *super caelos* – (łac.) do nieba (dosł.: ponad niebiosa).
 w. 16 *copiosam ... mercedem* – (łac.) obfitą zapłatę, nagrodę.

Symfonia trzydziesta trzecia

Kolęda nieznana w tradycji. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incypicie: „Szczodry, dobry etc.” (nie została zlokalizowana), na marginesie A_c: „Nota: Szczodry wieczór”. Ta ostatnia kolęda wraz ze swym łacińskim pierwowzorem (*Largum vesper. rex gloriae*) zapisywana była od XVI w. wraz z nutami w rękopisach staniąteckich: BBS St.1 (*Kancjonal... 1586*), k. 70v (przedruk obu wersji językowych [w:] *Kolędy polskie XI/75-76*); St.2, k. 17r-18r; St.3, k. 81v; St.5, s. 94; St.6, k. 52r; b. sygn. (1707 r.), k. 52r-53r. Kolęda *Szczodry wieczór* (również w innej, szerszej wersji) znajduje się też w rękopisach karmelitanek: BJ 3640, k. 12v-13r; 3642, k. 42r; 3647, s. 124; BKW 94; 114; 156 (łac.); 159; 186; 205 (łac.); 229; wizytek: BWK b. sygn. (*Cornu copiae... 1668*), s. 120; klarysek: BKK A-68, s. 3; A-69, s. 3, 45; A-72, s. 3; A-73, k. 2r; 608 nr 3 (tylko nuty wraz z uwagą, że kolędę śpiewa się „na ss. Trzech Króli”). O innych przekazach, również ludowych, kolędy *Szczodry wieczór* zob. Prosnak, s. 75-76, Krzyżaniak (2), s. 61. Por. też uwagi w „Aparacie krytycznym”.

Podobny jak u Żabczyca rytm wersu czterosylabowego ma np. druga część *Kolędy chłopskiej* (zob. obj. do Symf. XXXII). Tę samą formę ma też wiersz Stanisława Grochowskiego *Babie kolo o nominacie krakowskim...* z roku 1600.

w. 2-3 *napisaly / gdzie Sybille* – (mit. Sibylla) Sybilla, natchniona wieszczka; w Italii najstynniejsza była Sybilla z Cumae. Z jej imieniem związane Przepowiednie Sybillińskie (*Oracula Sibyllina*), wróżby spisywane od I do V w. w języku greckim, dopełniane przez pisarzy żydowskich, później chrześcijańskich, spopularyzowane przez chrześcijańskie Średniowiecze, obecne również w folklorze europejskim. Motyw przepowiedni Sybilli zapowiadających cesarzowi Augustowi narodziny Chrystusa zob. [w:] *Legenda aurea*, s. 44-45 oraz *Rozmyślanie przemyskie*, s. 63; w tej samej wersji w kolędzie *Bogu Ojcu chwałę dajmy* (cyt. [za:] *Kolędy polskie II/27*, w. 73-78):

Sybilla prorokowała,
 Iż Pannę w niebie widziała,
 Dzieciątko w rękę trzymała.

Cesarzowi ukazała,
 Wszelchność mu powiedziała,
 Którego panna trzymała.

w. 37-46 – nie ma przepowiedni Dawida o Betlejem jako miejscu narodzin Mesjasza; chodzić może jedynie o Psalm 132, zawierający i wzmiankę o Betlejem, i zapowiedź wejścia „rogu Dawidowego” (Ps 132[131],17). O Betlejem jako miejscu narodzin Mesjasza zob. Mi 5,1.

w. 56-57 *stolica / Dawidowa* – Betlejem było miejscem urodzenia i namaszczenia Dawida.

w. 59 *sceptrum jego* – berło Dawidowe; łac. *sceptrum* (gr. *sképtron*) – laska, berło.

w. 71-72 *o tej dobie / Pana w żłobie* – podobnie Symf. VII, w. 1-2.

w. 76 *z Józuew tatką* – por. Symf. III, w. 34 oraz kolędę z rękopisów karmelitańskich (*Kantyczki 132*, w. 53-54): „z Maryją Matką / i Józuew tatką / na wieki”.

Symfonia trzydziesta czwarta

Kolęda nieznaną w tradycji. W *Instrukcyi* i na marginesie C_k odesłanie do pieśni o incipicie: „Czemu chłopu ferezyją wzięto etc.” (nie została zlokalizowana); na marginesie A_c: „Czemu księdzu rewerendę wzięto”. Ta ostatnia piosenka przetrwała w repertuarze ludowym; trzy warianty wraz z nutami opublikowała Krzyżaniak (2), s. 61-63.

Kolęda opowiada o ucieczce Świętej Rodziny do Egiptu, podążając wiernie za tekstem zapisanym w ewangelii (Mt 2,1-16).

w. 3-12 – obszerny fragment spoza opowieści ewangelicznej, wyjaśniający powód zachowania się Heroda, sprowokowanego pytaniem Mędrców (Mt 2,2): „Gdzie jest, który się narodził król żydowski. Abowiem widzieliśmy gwiazdę jego na wschód słońca i przyjachaliśmy pokłonić się jemu”. Ta część kolędy ujawnia przesłanie i temat pieśni: Jezus jako „nowy Król”, który narodził się, by zasiąść na tronie Dawidowym.

Symfonia trzydziesta piąta

Tekst znacznie zmieniony i z innym incipitem („Zawołał mnie ktoś”) w rękopisie karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 354). W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie: „Kazał ci mi pop etc.”; na marginesie A_c: „I pójdę ja do lasa [skreślone] Not. Kazał ci mi pop” (żadna nie została zlokalizowana).

w. 22 *mając go zacz* – oceniając go dobrze (wyrażenie: „mieć kogo zacz” – cenić kogo, szacować).

Symfonia trzydziesta szósta

Tekst (ze zmienionym incipitem: „Przyskoczę ja do tej szopy z cicha”) w rękopisach karmelitanek: BUP Ch. 251 (opubl. *Kantyczki* 330); BJ 3640, k. 11v; 3647, s. 147-148; BKW 94; 109; 156; 159; 185; 186; 205; 229. W *Instrukcyi* odesłanie do pieśni o incipicie „I pójdę ja podle lasa etc.”, na marginesie A_c: „I pojdeć ja do lasa”. Bardzo podobny typ strofy (10+10+3+3+7) zob. *Pieśń XV* (inc.: „Ojże, ojże, kowalowa dziewko”) w *Dzwonku serdecznym* (Badecki, s. 170-171).

Zapis melodii: Mioduszewski (1) 84; zapis z tradycji ludowej – Krzyżaniak (2), s. 63.

w. 28-30 *Widząc Bóg, / co za dług / mamy płacić, dalibóg* – sens: zaprawdę, wielki dług (co za dług) mamy do spłacenia, widząc Boga; *Bóg* – stara forma B l.p. może wskazywać na starsze źródła, do których nawiązuje kolęda.

SŁOWNIK WYRAZÓW ARCHAICZNYCH

- afekt* – uczucie, miłość; XIX 19; XXV 24; XXXV 21
- aftowany* – haftowany; I 4
- alić* – oto już; XIV 12; XXXVI 2
- animusz* – skłonność, zamiar, uczucie (por. łac. *animus*); Dc 8
- arkt(os)* (D l.mn.: *arkt*) – północne niebo; XI 20
- aza* – czyż; XIV 29; XX 2; XXIII 28
- baczny* – uważny, roztropny; XV 35
- baśnie* – gadania, plotki, wieści; VII 27
- beśpiecznie* – śmiało; IV 37
- beśpieczny* (z kogo) – bezpieczny bez obawy (o kogo); X 2; XVII 2
- bialagłowa* – kobieta; II 15; XIV 34, 43
- bić (pobić)* – zabijać; XXXIV 21, 24
- blonie* – otwarta, rozległa równina; XI 20
- brach* – brat; XXVIII 7
- brantowy* – (o srebrze i złocie) oczyszczony; Dc 3
- budka* – szopa pasterzy; XVI 23; XXIII 2
- chwalebne* – służące do pochwał, chwalebne; Dc 5
- cny* – czcigodny, zacny; II 17; XIX 21; XXXIII 35, 49
- cug* – zaprzęg konny (zazwyczaj sześciokonny); XI 18
- cytara* – instrument muzyczny szarpany, kształtem podobny do gitary; Dc 5
- czczyca* – niepokój; XXIII 3
- czestować* – czcić, oddawać cześć; XII 21
- czuć* – słyszeć; XXIII 8
- dalibóg* – zaprawdę; XXXVI 34
- dekret* – wyrok; XII 2; XV 27; XXXIV 27
- dudki* – instrument dęty z workiem skórzanym do dmuchania, również piszczałki (deminutiwum od „dudy”); XVI 24; XXIII 39; XXXVI 14
- diedzina* – ojczyzna, ojcowizna; X 29
- ferezyja* – suknia wierzchnia; In 39
- fest* – (łac. *festum*) święto; XIX 42
- fochy* – gniewy; XXI 15
- fora* – precz; XIV 7
- gędzić* – grać na instrumencie, rzępolić; XVI 29
- gładzić* – pokonywać; XXX 20
- gospoda* – pani (o Matce Boskiej); IV 13
- gunno* – stodoła; XXXII 10
- gwoli* – za sprawą, wedle woli; V 8
– dogadzając (komu); III 45; XVI 28; XVIII 24
- hospodyn* – pan (o Jezusie); XV 17
- iny* – inny; I 7
- jaslecza* – żłób na paszę dla bydła (deminutiwum od „jasły”); III 10; XXXV 18
- jasłka* – zob. *jaslecza*; XIV 60
- kierat* – więzienie, miejsce ciężkich robót, urządzenie do dźwignia ciężarów; I 17
- klinot* – klejnot, przedmiot z drogiego kruszcu; Dc 2

- kniewa* – (przeñośnie) kraina; XXV 11
kolęda – podarunek lub życzenia składane z okazji Nowego Roku; tyt.; XVI 30; XXXII 1, 5
krewność – słabość, skłonność do grzechu; XII 28
kruchy – okrucy, odłamki, bryłki kruszcu; XXV 26
krzykać – grać na piszczalce; XIX 3
- lera* – lira, instrument muzyczny; IX 32; XXXI 3, 4
- laczny* – głodny, zlakniony, biedny; I 9
- macica* – pień winorośli; XI 22
mieszkać – zwlekać; XII 25; XXVIII 9
mleczno – inaczej: mleczywo, produkty mleczne, nabiał; XIX 40
moszcz – wyciśnięty sok, tu: mirra; XXV 26
multanki (*multaneczki*) – instrument składający się z rzędu drewnianych piszczalek, fletnia Pana; III 26; IV 4; XVIII 16; XXIII 39
- nabawić* (czego) – obarczyć (czym), darować (co); XI 12
niebieski – niebiański, pochodzący z nieba; IV 39; VIII 22; XVI 33; XVIII 6; XIX 2, 26; XXII 55; XXIII 34; XXVI 22; XXVII 24; XXX 29
niepodły – wielki, niemały, znaczny; XXII 45
niewczas – trudy, przykrości; XV 2
niewymowny – nie do wymówienia, opisania; Iw 6
- objaśniony* – objawiony; II 19
ochota – radość, zabawa; XII 17; XXVIII 21
ochotny – radosny, wesoly; I 18; XVIII 13; XXXI 7
oczywiście – jasno, dotykalnie; XXXIII 65
odkładać (komu) – odmawiać; XXII 52
okół: pod okolem – w zagrodzie, ogrodzeniu dla bydła; VII 10; XIX 30; XXVIII 20
okrążyć – otoczyć; I 12
oświadczony – ogłoszony, objawiony, przeznaczony; III 22
- padolny* – ziemski, nizinny; I 5
para – oddech, tchnienie; I 14; III 15; XIX 32; XXII 21
- piecza* – opieka, troska; V 12, 20
pieszczony – delikatny; I 11
 – wdzięczny, przyjemny; X 30
писаć – kreślić, znażyć; X 18
plemię – potomek; IV 39
pobić – zob. *bić*
pociecha – radość; XXIV 2
podarz – podarunek, dary; I 13
podle – w pobliżu, blisko czego; In 41
potwora – potwór, monstrum, zwierzę; VIII 18
pouijać – rodzić; XXIII 36
powity – narodzony; XXII 19
powolny – przyjazny, postępujący wedle woli; XII 20
 – uległy; XX 8
poznać – uznać; XXXI 25
przejrzany – naznaczony, przeznaczony, przepowiedziany; VI 2
przemierzły – odrażający, obmierzły; VI 4
przyczyna – wstawiennictwo; VI 22, 28; VIII 34
przyczynić się – wstawić się (za kims do kogoś); VI 18
przystojny – odpowiedni, należyty; In 3
przystroić – ubrać, przyozdobić; XXI 20
psować – psuć, sprowadzać na złą drogę; VI 40
 – zabijać; X 8
puchać – buchać, dmuchać; XXII 21
pusty – nieuprawny, nieurodzajny; XIV 15
- rana* – ranna, poranna; XI 26
razem – zarazem; XX 12
robak – gad, wąż; II 11
rządźca – ten, kto rządzi, pan, król; XXIX 4
- sila* – wiele; XXXV 9
skłonność – pokłon, pokora; IV 40
skusić – ugryźć, nadgryźć, skosztować; XIV 32
skuszony – ugryziony, nadgryziony; XIV 3
snadź – przecież; Dc 4
 – podobno; XXII 41
sporze – obficie; XXXII 9
sprzeczać się (komu, czemu) – sprzeciwiać się; XII 13
stanie – mieszkanie; IV 9
stradny – godny politowania, nieszczęśny; XV 4
stwora – stworzenie, twór; VIII 17; XXI 28
symfonia – śpiew, muzyka; tyt.; *passim*

- szafarz* – rozdawca; IV 24; XV 35
szafować – rozdawać, płacić; IV 24
szanować (kogo) – wyrażać szacunek (komu); VII 32; XIX 17
szwank – upadek, zagłada; XXI 16
szwankować – chwiać się, upadać (por. niem. *schwanken*); III 30; XII 18; XIII 10; XV 28

świątlnica – świątynia; XXVI 8

tabor – wozy z dobytkiem; V 18
tesknica – tęsknota, oczekiwanie na co; XXVI 4

umysł – zamysł, cel, zamiar; XXI 7
uwiniony – owinięty; XXXIII 20

warowny – baczny; XII 10
widomy – widzialny; Dc 6; XXVI 11
własny – właściwy, przypisany czemuś; Iw 4
wnętrzałości – to, co wewnątrz człowieka, łono, serce, ale także ciało; Iw 2; XXIX 7, 23

wrotny – pilnujący wrót, odźwierny; VI 42
wskok – szybko; XVIII 2, 5; XXX 2; XXXIII 54; XXXIV 26; XXXV 13(?)
wygładzić – wyniszczyć, wytepić, wykorzenić; XX 12
wykrzykać – wyśpiewywać; XXIII 37
wywijanki – tańce; XXIII 40
wzbudzony – obudzony; XXX 1
wzdy – przecię, wszak; XX 6

zabiec – zapobiedz, zaradzić; XV 15
zauzięty – uwięziony, zamknięty; XXVI 2
zdradny – zdradziecki, podstępny; X 21
zejmować – chwycić, przenikać, przejmować; XXIII 3
zgubny – zagubiony; XX 10
zjawić (komu) – objawić, obwieścić, ukazać; XXV 5; XXVIII 23; XXX 25; XXVIII 23
znacznie – jawnie, widocznie; XV 28
znać – uznać; XXIX 3; XXXIII 25

żyć – prorokować, wieszczyc; XVII 6; XXVII 6
żywot – łono; XXIV 6; XXIX 7, 15

INDEKS INCIPITÓW SYMFONII

A wczora z wieczora / z niebieskiego dwora (Symf. XVI)	37
Abo pięknie zagrajcie, / abo mi skrypcy dajcie (Symf. XXVIII)	52
Ach, zła Ewa nabroiła (Symf. II)	20
Czem, czemi, czem, czem ubogo leżysz (Symf. XX)	42
Czemu Herod dziecięcki morduje (Symf. XXXIV)	60
Ej nom, ej! Ej nom, ej! / Wszytek świat dzisia wesoly (Symf. IX)	28
Gdzieście, o zacni Królowie, / ziemscy obywatelowie (Symf. XXV)	49
Gotuj osła, Józefie, gotuj prędko, proszę (Symf. XVII)	39
Jezus, Pan nad pany, / przed lamy przejrżany (Symf. VI)	25
Jezus sie nam narodzil, / wszytek świat oswobodzil (Symf. VIII)	27
Już Ojcowie teraz święci (Symf. XXVI)	50
Kazał Anioł do Betlejem Juda (Symf. XVIII)	40
Kazał ci mi ktoś, / powiedziawszy coś (Symf. XXXV)	61
Kędy wschód słońca i gdzie zapa<d>ają (Symf. XXIX)	53
Lata upłynione, / grzechem utopione (Symf. V)	24
Łaska nieba górnego dziwną rzecz sprawiła (Symf. I)	19
Może teraz być wesolym człowiek zwątpiony (Symf. XIII)	33
Najmilejszy pasterze / i niebiescy rycerze (Symf. XIX)	41
Niesłychana to nowina (Symf. III)	21
O tej dobie / leżał w żłobie (Symf. VII)	26
Oj Jezu mój, mój Synu drogi, / nawiedzasz ten chlew ubogi (Symf. XXI)	43

Panna przeczysta Syna porodziła (Symf. XXIV)	48
Panna przedwieczna / była beśpieczna (Symf. X)	30
Pastuszkowie, bracia mili, / gdzieście pod ten czas chodzili (Symf. XXII)	44
Po kolędzie <i>omnes ad vos</i> pójdziemy (Symf. XXXII)	56
Powiedziały, / napisały / gdzieś Sybille (Symf. XXXIII)	57
Przy onej gorze / świecą się zorze (Symf. IV)	22
Przybieżeli do Betlejem pasterze (Symf. XXXI)	55
Przyskoczę ja do zlej szopy z cicha (Symf. XXXVI)	62
Skarżył Józef na Anioła ze snu wzbudzony (Symf. XXX)	54
Szczęśliwe czasy / we złe niewczasy (Symf. XV)	36
Trudna rada, Józefie kochany (Symf. XII)	32
Ucieszna Panno, pokaż nam Syna (Symf. XXVII)	51
Wdzięcznej wspaniałości, / górnej wysokości (Symf. XI)	31
Wstawszy pasterz barzo rano (Symf. XXIII)	47
Z raj,u, pięknego miasta, / wygnana jest niewiasta (Symf. XIV)	34

INDEKS INCIPITÓW „NOT” DO SYMFONII

W indeksie zaznaczono numer symfonii oraz miejsca zapisania „noty”.

- A bedziesz mie bijal (Symf. XXVI – A_c)
A bedziesz mie bijal, a będąc ja jeszcze gorsza niż jestem (Symf. XVI – A_c)
A bedziesz mię bijal? będę, a jak jeszcze (Symf. XXVI – C_k)
A bedziesz mię bijal etc. (Symf. XXVI – In)
A cóż ja mam czynić etc. (Symf. XI – In)
A ten kurek i kokosza etc. (Symf. XIX – In)
A wczora z wieczora etc. (Symf. XVI – In)
Abo mie za mąż dajcie (Symf. XXVIII – A_c)
Abo mię za mąż dajcie etc. (Symf. XXVIII – In C_k)
Abo ja będę abo nie będę (Symf. XV – A_c)
Abo ja będę, abo nie etc. (Symf. XV – In)
Aby raz, dziecino, aby raz, aby raz (Symf. XXXI – A_c)
- Co będzie jadł etc. (Symf. VII – In)
Co będzie jadł, co będzie pił, mój koń chudzina (Symf. VII – C_k)
Com unyśliła etc. (Symf. XXIV – In)
Cóż mam czynić, pacholiczek etc. (Symf. XIII – In)
Cóż mam czynić, pacholiczek utrapiony (Symf. XIII – A_c)
Czemu bosso chodzisz etc. (Symf. XX – In)
Czemu bosso (Symf. XX – A_c)
Czemu chłopu ferezyją wzięto etc. (Symf. XXXIV – In C_k)
Czemu księdzu rewerendę wzięto (Symf. XXXIV – A_c)
- Gdzieś bywała, Anarylli etc. (Symf. XXV – In)
- Hej nom, ej, zielona idzie etc. (Symf. IX – In)
Hejże, hejże, nabroilaś (Symf. II – C_k)
Hojże, nabroila etc. (Symf. II – In A_c)
- I pojdec ja do lasa (Symf. XXXVI – A_c)
I pójde ja podle lasa etc. (Symf. XXXVI – In)
- Ja skarżę się, matusiu moja etc. (Symf. XXX – In)
Ja, ubogi bernardyn (Symf. I, XVII – A_c C_k)

Jechał chłop do miasta etc. (Symf. XIV – In A_c; Symf. XIX – A_c)

Już dobranoc, panie bracie (Symf. XXV – A_c)

Kaleta za grosz (Symf. VII – C_k)

Kazał ci mi pop etc. (Symf. XXXV – In A_c)

Kazał mi Seweryn etc. (Symf. XVIII – In)

Kazał mi Sewerynek (Symf. XVIII – A_c)

Kiedy Józef stary etc. (Symf. VI – In)

Kozaczenku (Symf. XXI, XXII – C_k)

Liber Hanus (Symf. XVII – C_k)

Mój koń chudzina (Symf. VII – A_c)

Nitida Stella (Symf. X – A_c C_k)

O, Kozaczinku, panie mój (Symf. XXI, XXII – A_c)

O, nadobna Panno etc. (Symf. I – In)

Od wschodu słońca etc. (Symf. XXIX – In A_c)

Oj, Kozaczekju, panie mój etc. (Symf. XXI, XXII – In)

Oj, oj, czemu nie leżysz (Symf. XXVIII – C_k)

Otóż tobie, pani matko etc. (Symf. XXXI – In)

Otóż tobie wojna, dziewczyno (Symf. XXXI – A_c)

Pomaga Bóg, piękna pani etc. (Symf. III – In)

Pomaluczku, Józefie (Symf. VIII – C_k)

Pomalušku Józefie etc. (Symf. VIII – In A_c)

Posła niewiasta z kurem etc. (Symf. X – In)

Poszła niewiasta z kurem do miasta (Symf. X – C_k)

Przy onej górze etc. (Symf. IV – In)

Szczodry, dobry etc. (Symf. XXXIII – In)

Szczodry wieczór (Symf. XXXIII – A_c)

Święty Szczepan (Symf. XXXII – A_c)

Święty Szczepan po kolędzie etc. (Symf. XXXII – In)

To przemyskie piwo (Symf. XIX – C_k)

Trudna rada etc. (Symf. XII – In)

U pani Wolski (Symf. XV – C_k)

Ucieszna panno etc. (Symf. XXVII – In)

Vidua et prophetiza (Symf. XVIII – C_k)

W południowej chwili (Symf. V – A_c)

W południową chwilę etc. (Symf. V – In)

Wstał nasz Bieniasz etc. (Symf. XXIII – In A_c)

Wtenczas Maciek (Symf. XXV – A_c)

Wzięła wianeczek rozmarynowy (Symf. XXI – A_c)

Za dawnych czasów etc. (Symf. XVII – In)

ZESTAWIENIE WERSYFIKACYJNE

Strofy dystychowe

1. 11 (5 + 6) aa
Symf. XXIV
2. 11 (8 + 3) aa
Symf. XXXII (kilkakrotne zachwianie rytmu wersu)

Strofy trójwersowe

3. 11 (5 + 6) aaa
Symf. XXIX
4. 5 aa, 13 (4 + 4 + 5) a
Symf. XXXV (w druku strofa zapisana w dwóch liniach, łącznie pierwszy i drugi wers)

Strofy czterowersowe równowersowe

5. 6 aabb
Symf. V
Symf. XVI
6. 7 aabb
Symf. VIII
Symf. XIV
Symf. XIX
(siedmiogłoskowiec sylabiczny bezśredniówkowy)
7. 8 aabb
Symf. XXIII
Symf. XXV
Symf. XXVI
(silna tendencja do podziału wersu: 4 + 4)

8. 10 (4 + 6) aabb
Symf. XVIII (jeden wers bezśredniówkowy)
Symf. XXXIV
9. 10 (5 + 5) aabb
Symf. XXVII
10. 13 (7+6) aabb
Symf. I
Symf. XVII

Strofy czterowersowe różnowersowe

11. 4 aa, 5 bb
Symf. VII
12. 6 aa, 7 bb
Symf. XI
13. 8 (4+4) aa, 5 bb
Symf. III
(w wersach ośmiosylabowych tendencja do podziału wersu: 4 + 4)
14. 9 (3 + 6) a, 11 (5 + 6) abb
Symf. XX

Strofy pięciowersowe różnowersowe

15. 5 aa, 8 bb, 5 c
Symf. IV
(wers piąty strofy zrymowany w parach z piątym wersem strofy następnej, melodia wskazuje jednak na strofę pięciowersową)
16. 7 aa, 4 bb, 10 (5 + 5) b
Symf. XXVIII
17. 8 (4+4) aabb, 4 c
Symf. II
(wers piąty strofy zrymowany w parach z piątym wersem strofy następnej, melodia wskazuje jednak na strofę pięciowersową)
18. 10 (4 + 6) aa, 2 b, 3 b, 7 (4 + 3) b
Symf. XXXVI
(w druku strofa zapisana w czterech liniach, łącznie trzeci i czwarty wers)
19. 13 (4 + 4 + 5) aa, 6 bb, 5 c
Symf. XXX
(wers piąty strofy zrymowany w parach z piątym wersem strofy następnej, melodia wskazuje jednak na strofę pięciowersową)

Strofy sześciowersowe różnowersowe

20. 6 aa, 4 b, 6 cc, 4 b
Symf. VI
21. 5 aa, 6 b, 5 cc, 6 b
Symf. X
Symf. XV

Strofy ósmiowersowe różnowersowe

22. 10 (4 + 6) aa, 6 bb, 10 (4 + 6) c, 6 dd, 10 (4 + 6) c
Symf. XII
23. 13 (8 + 5) aa, 6 bb, 5 c, 6 dd, 5 c
Symf. XIII
24. 8 (4 + 4) aa, 7 bb, 8 (4 + 4) cc, 9 (6 + 3) dd
Symf. XXI
Symf. XXII

Strofy zawierające powtórzenia refrenowe

25. 6 (3 + 3), 8 a, 8 a, 8 a
Symf. IX

Ej nom, ej! Ej nom, ej!
Wszystek świat dzisiaj wesoly,
wszystek świat dzisiaj wesoly,
ujrzawszy z nieba anioly.

26. 11 (4 + 4 + 3) a, 9 (3 + 3 + 3) a, 11 (4 + 4 + 3) a, 9 (3 + 3 + 3) a
Symf. XXXI

Przybieżeli do Betlejem pasterze.
pasterze, pasterze, pasterze,
grając skoczno Dzieciąteczku na lerze,
na lerze, na lerze, na lerze.

Kolędy bez podziału na strofy

27. czterogłoskowiec parzyście rymowany
Symf. XXXIII

(zapisy melodii wskazują na podział na człony sześć- lub siedmiowersowe, lecz całość złożona z 82 wersów podział taki uniemożliwia)

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie do lektury	5
SYMFONIJE ANIELSKIE	15
Do Czytelnika	16
Instrukcyja	17
Symfonije anielskie	19
Symfonija pierwsza	19
Symfonija wtóra	20
Symfonija trzecia	21
Symfonija czwarta	22
Symfonija piąta	24
Symfonija szósta	25
Symfonija siódma	26
Symfonija ósma	27
Symfonija dziewiąta	28
Symfonija dziesiąta	30
Symfonija jedenasta	31
Symfonija dwunasta	32
Symfonija trzynasta	33
Symfonija czternasta	34
Symfonija piętnasta	36
Symfonija szesnasta	37
Symfonija siedmnasta	39
Symfonija ośminasta	40
Symfonija dziewiętnasta	41
Symfonija dwudziesta	42
Symfonija dwudziesta pierwsza	43
Symfonija dwudziesta wtóra	44
Symfonija dwudziesta trzecia	47
Symfonija dwudziesta czwarta	48
Symfonija dwudziesta piąta	49

Symfonia dwudziesta szósta	50
Symfonia dwudziesta siódma	51
Symfonia dwudziesta ósma	52
Symfonia dwudziesta dziewiąta	53
Symfonia trzydziesta	54
Symfonia trzydziesta pierwsza	55
Symfonia trzydziesta wtóra	56
Symfonia trzydziesta trzecia	57
Symfonia trzydziesta czwarta	60
Symfonia trzydziesta piąta	61
Symfonia trzydziesta szósta	62
Komentarze	63
Komentarz edytorski	65
I. Wykaz znaków i skrótów przyjętych w edycji	65
II. Uwagi do tekstu	67
1. Opis źródeł	67
2. Aparat krytyczny	69
III. Zasady transkrypcji	75
Objaśnienia	79
Słownik wyrazów archaicznych	101
Indeks incipitów symfonii	105
Indeks incipitów „not” do symfonii	107
Zestawienie wersyfikacyjne	109

ukazały się:

- HIERONIM MORSZTYN, *Światowa Rozkosz*
wydał Adam Karpiński
- KASPER TWARDOWSKI, *Pochodnia Miłości Bożej*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
- KASPER MIASKOWSKI, *Zbiór rytmów*
wydała Alina Nowicka-Jeżowa
- WACŁAW POTOCKI, *Muza polska*
wydał Adam Karpiński
- SEBASTIAN GRABOWIECKI, *Rymy duchowne*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
- SEBASTIAN FABIAN KLONOWIC, *Roxolania • Roksolania*
wydał i przełożył Mieczysław Mejer
- KASPER TWARDOWSKI, *Lekcje Kupidynowe*
wydał Radosław Grześkowiak
- STANISŁAW GROCHOWSKI, *Wirydarz*
wydała Justyna Dąbkowska
- ALEKSANDER TEODOR LACKI, *Pobożne pragnienia*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
- MIKOŁAJ KOCHANOWSKI, *Rotule*
wydał Adam Karpiński
- KASPER TWARDOWSKI, *Łódź młodzi z nawalności do brzegu płynąca*
wydał Radosław Grześkowiak
- JAN ŻABCZYC, *Symfonije anielskie*
wydał Adam Karpiński

w przygotowaniu:

SZYMON ZIMOROWIC, *Roksolanki*
w opracowaniu Radosława Grzeškowiaka

MARCIN BŁAŻEWSKI, *Setnik przypowieści uciésznych*
w opracowaniu Jana Ślaskiego

ADAM KORCZYŃSKI, *Wizerunek zlocistej przyjaźni zdrady*
w opracowaniu Radosława Grzeškowiaka

ERAZM OTWINOWSKI, *Pisma poetyckie*
w opracowaniu Piotra Wilczka

JAN ANDRZEJ MORSZTYN, *Cyd*
w opracowaniu Adama Karpińskiego i Adama Stepnowskiego

KALLIMACH, *Epigrammata * Epigramaty*
w opracowaniu i przekładzie Alberta Gorzkowskiego

ANDRZEJ MAKSYMILIAN FREDRO, *Monita politico-moralia * Przestrogi*
w opracowaniu Ewy Głębieckiej i Estery Lasocińskiej

SAMUEL TWARDOWSKI, *Przeważna legacja Krzysztofa Zbaraskiego*
w opracowaniu Romana Krzywego

SZYMON SZYMONOWIC, *Listy*
w opracowaniu Ewy Głębieckiej